

**Розвиток
організацій
«третього сектору»
на Дніпропетровщині:
досягнення, проблеми,
перспективи**

Аналітичний звіт

Дніпропетровськ

2011

Авторський колектив:

Борисова Ю. В., кандидат соціологічних наук, доцент

Бородін Є. І., доктор історичних наук, професор

Колохіна А. С., координатор громадської організації «Дніпровський центр соціальних досліджень»

Літвінов О. В., голова Дніпропетровської обласної громадської організації «Дніпропетровський координаційно-експертний центр з питань регуляторної політики», кандидат наук з державного управління

Назаров М. Ю., аналітик громадської організації «Дніпровський центр соціальних досліджень»

Романов В. Є., голова громадської організації «Асоціація аналітиків політики», кандидат історичних наук, доцент

Хохрякова І. В., кандидат наук з державного управління

Розвиток організацій «третього сектору» на Дніпропетровщині : досягнення, проблеми, перспективи. Аналітичний звіт / авт. кол. : Ю. В. Борисова, Є. І. Бородін, А. С. Колохіна та ін. – Д. : ДЦСД, 2011. – 110 с.

Аналітичний звіт є фінальним продуктом у проекті «Сприяння формуванню ефективної комунікації інститутів громадянського суспільства, органів влади та ЗМІ Дніпропетровського регіону», що проводиться громадською організацією «Дніпровський центр соціальних досліджень» (ДЦСД).

Звіт окреслює основні проблеми, що існують у діяльності регіональних громадських організацій, аналізуються стан взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування у Дніпропетровській області, пропонуються можливі шляхи щодо зміцнення організаційного потенціалу громадських об'єднань, перспективні напрямки розвитку конструктивного співробітництва організацій «третього сектора» з органами влади.

Запропонований звіт буде корисним для представників органів державної влади та самоврядування, громадських організацій, регіональних ЗМІ, науковців.

Видання підготовлено за підтримки Національного фонду підтримки демократії, США (NED). Висловлені у ньому думки є авторськими і не відображають погляди Національного фонду підтримки демократії.

Звіт випускається українською мовою в друкованому та електронному варіантах. Електронну версію видання представлено на сайті ДЦСД за адресою <http://www.dcsi.dp.ua>. У друкованому вигляді звіт розповсюджується безкоштовно. ДЦСД дозволяє поширювати тексти з посиланням на джерело. Будемо щиро вдячні за відгуки про матеріали, вміщені у виданнях ДЦСД.

© Борисова Ю. В., Бородін Є. І., Колохіна А. С., Літвінов О. В., Назаров М. Ю., Романов В. Є., Хохрякова І. В., 2011

© Дніпровський центр соціальних досліджень, 2011

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Співробітництво громадських організацій та місцевих органів влади на Дніпропетровщині: досвід минулих років та очікування на майбутнє (результати дослідження)	5
1.1 <i>Методологія дослідження</i>	5
1.2 <i>Результати дослідження</i>	7
2. Молодіжний рух у Дніпропетровській області	20
2.1 <i>Державна молодіжна політика як специфічний напрям діяльності держави</i>	20
2.2 <i>Взаємодія місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та молодіжних громадських організацій в Україні та Дніпропетровській області</i>	27
3. Правозахисний рух на Дніпропетровщині	40
3.1 <i>Тенденції становлення та розвитку регіональних правозахисних громадських організацій</i>	40
3.2 <i>Результати моніторингу діяльності місцевих органів влади в сфері дотримання політичних, професійних, особистих прав та свобод громадян у Дніпропетровській області в 2009-2011 рр.</i>	46
4. Громадські організації підприємців малого та середнього бізнесу	64
4.1 <i>Сучасний стан розвитку малого бізнесу і підприємництва в Україні та Дніпропетровській області</i>	66
4.2 <i>Інституційне та організаційне забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу у Дніпропетровській області</i>	74
5. Неурядові аналітичні центри Дніпропетровської області	87
5.1 <i>З історії походження та розвитку «think tank» у світі та в Україні</i>	88
5.2 <i>Оцінка потенціалу можливої співпраці аналітичних центрів Дніпропетровської області та місцевих органів влади</i>	94
Перелік використаних джерел та літератури	100

ПЕРЕДМОВА

Цей звіт є фінальним продуктом у проекті «Сприяння формуванню ефективної комунікації інститутів громадянського суспільства, органів влади та ЗМІ Дніпропетровського регіону», що проводиться громадською організацією «Дніпровський центр соціальних досліджень» (ДЦСД).

Звіт окреслює стан організаційного розвитку неурядових громадських організацій Дніпропетровської області, які працюють в молодіжній, правозахисній сферах, опікуються питаннями підтримки та розвитку підприємництва, займаються аналітичною і дослідницькою діяльністю. В документі аналізуються стан взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування у Дніпропетровській області, пропонуються можливі шляхи щодо зміцнення організаційного потенціалу громадських об'єднань, перспективні напрямки розвитку конструктивного співробітництва організацій «третього сектора» з органами влади.

Змістовно звіт базується на тих аналітичних та інформаційних матеріалах, які були напрацьовані членами ініціативної групи «Громадськість Дніпропетровщини – за вільний доступ до інформації». З моменту створення члени ініціативної групи провели низку інтерв'ю з лідерами громадських об'єднань Дніпропетровської області, незалежними експертами, які займаються дослідженням становлення та розвитку громадянського суспільства, здійснили моніторинг висвітлення в місцевих ЗМІ діяльності організацій «третього сектору» у 2006 – 2011 роках та провели журналістські розслідування щодо впливу місцевих громадських об'єднань на процеси вироблення та ухвалення рішень місцевими органами влади, участі громадських активістів у роботі консультативно-дорадчих органів (громадських рад), створених при органах влади.

Також при підготовці цього звіту було використано результати фокус-групового дослідження ДЦСД та матеріали публічних заходів ДЦСД, на яких обговорювалися перераховані вище проблеми.

Цей звіт дає розуміння, яким чином громадські організації мають будувати свої відносини з місцевими органами влади, якими є перспективні напрямки співробітництва інститутів громадянського суспільства, що потрібно зробити задля посилення внутрішнього організаційного розвитку громадських об'єднань, зовнішніх комунікацій тощо. Також цей звіт може бути корисний представникам місцевих органів влади, оскільки містить рекомендації щодо того, як залучити потенціал «третього сектору» до вироблення та реалізації місцевої політики, аби вона слугувала інтересам громадян та була успішною. Він дає розуміння того, які проблеми у місцевій політиці в молодіжній сфері, в галузях дотримання прав та свобод громадян, підтримки та розвитку підприємництва є найбільш актуальними, і які шляхи їх подолання існують.

ДЦСД вдячний Національному фонду підтримки демократії, США (NED) за фінансову допомогу в реалізації даного проекту.

1. Співробітництво громадських організацій та місцевих органів влади: досвід минулих років та очікування на майбутнє

В останні роки кількість громадських організацій в країні непинно зростає. На початок 2010 р. Міністерством юстиції України, місцевими органами юстиції та виконавчої влади у Дніпропетровській області легалізовано 19,2 тис. об'єднань громадян, що на 7% більше порівняно з 2008 р. Серед них майже 15 тис. осередків політичних партій усіх рівнів та 4,2 тис. громадських організацій.

У зв'язку із процесом трансформації українського суспільства громадські організації переживають новий етап становлення, поступово інституціоналізуються, складаючись у єдину структуру зі специфічними правилами та механізмами функціонування.

За останні десятиліття НДО набули великого досвіду і мають гарний експертний потенціал. Втім розвиток громадських організацій в сучасних умовах можна охарактеризувати як нестійкий, що гальмується низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників (застаріле законодавство про громадські організації; відсутність активної соціальної позиції у більшості громадян; відсутність координації діяльності між громадськими організаціями; надмірна політизація низки громадських об'єднань; недостатнє фінансування). Велика кількість громадських організацій залишаються існувати лише «на папері».

1.1 Методологія дослідження

У якості основних цільових груп фокус-групового дослідження «Співробітництво громадських організацій та місцевих органів влади: досвід минулих років та очікування на майбутнє» були обрані громадські організації, які працюють із молодими громадянами: організації, які поєднують представників малого й середнього бізнесу; правозахисні організації та аналітичні центри. Такий вибір обумовлений тим, що молодь і підприємці, є найбільш мобільними групами українського суспільства, які орієнтовані на підтримку демократичних цінностей. У свою чергу подальший розвиток демократії в Україні неможливий без дотримання основних політичних, громадських і професійних прав її громадян. А аналітичні центри, є тим експертним середовищем, що спроможне запропонувати державним інститутам шляхи вирішення виникаючих проблем як соціально-економічного, так і суспільно-політичного характеру.

Від інституціональної розвиненості та стійкості перерахованих вище громадських організацій багато в чому залежить подальший розвиток громадянського суспільства в Україні.

Тому на сучасному етапі трансформації українського суспільства, особливого значення набуває питання щодо найважливіших факторів формування та ефективності функціонування громадських об'єднань та їх домінуючих соціальних функцій.

З точки зору ефективності діяльності громадських організацій важливим є визначення стану їх організаційного розвитку, здійснення аналізу форм внутрішньої взаємодії між громадськими об'єднаннями. Значущим є питання щодо здійснення співробітництва з владними структурами (обмін інформацією, участь у виробленні, прийнятті та впровадженні державної політики).

Таким чином, актуальність дослідження ефективності функціонування громадських організацій Дніпропетровської області визначається багатьма факторами. Розробка практичних рекомендацій місцевим органам влади, які займаються реалізацією політики в суспільно-політичній сфері сприятиме покращенню ефективності діяльності громадських об'єднань.

Мета дослідження: полягала у виявленні шляхів оптимізації ефективності співпраці громадських організацій Дніпропетровської області з органами місцевої виконавчої та представницької влади в умовах трансформації українського соціуму.

Мета дослідження потребувала вирішення таких завдань:

- визначення тенденцій створення та розвитку сучасних громадських організацій, їхніх визначних рис;
- оцінка ефективності співробітництва громадських організацій/благодійних фондів з місцевими органами виконавчої та представницької влади;
- визначення ступеню відповідності регіональної політики в суспільно-політичній сфері очікуванням місцевих НДО;
- визначення пріоритетних проблем, які існують у взаєминах громадських організацій і місцевих органів влади;
- визначення шляхів оптимізації ефективної діяльності громадських організацій у Дніпропетровській області; складання рекомендацій місцевим органам влади, які займаються реалізацією політики в суспільно-політичній сфері.

Об'єктом дослідження були громадські організації, які здійснюють свою діяльність на території Дніпропетровської області.

Предмет дослідження становили фактори та умови ефективної діяльності сучасних громадських організацій у Дніпропетровській області.

При підготовці й проведенні дослідження застосовувалися такі методи аналізу як пошук котирувальних категорій й угруповання даних. На підготовчому етапі були визначені кодифіковані категорії, виявлені й розчленовані на блоки основні питання дослідження, проведена їх операціоналізація при розробці тематичних планів дискусій.

В рамках дослідження було проведено чотири засідання фокус-груп:

1. Фокус-група з представниками молодіжних громадських організацій. Кількість учасників – 11 осіб. Дата проведення – 30 листопада 2011 р.

2. Фокус-група з представниками громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу. Кількість учасників – 10 осіб. Дата проведення – 20 січня 2011 р.

3. Фокус-група з представниками громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав та свобод громадян. Кількість учасників – 9 осіб. Дата проведення – 20 січня 2011 р.

4. Фокус-група з представниками громадських організацій, які займаються аналітичною роботою. Кількість учасників – 10 осіб. Дата проведення – 24 січня 2011 р.

Всього у засіданнях чотирьох фокус-груп прийняли участь 40 респондентів (представники регіональних громадських організацій). Рекрутмент здійснювався на основі постійно поновлюваної бази даних діючих в області організацій «третього сектору» громадської організації «Дніпровський центр соціальних досліджень».

Було здійснено аудіо-відео записування всіх фокус-груп з подальшим розшифруванням, складанням стенограм цих дискусій.

1.2 Результати фокус-груп

1.2.1 Фокус-група з представниками молодіжних громадських організацій.

Молодь – це вікова категорія населення, яка знаходиться в процесі соціального становлення та розвитку. За сприятливих умов молодь, як наступник державних традицій, норм культури і моралі, може бути однією з найбільш активних соціальних груп і стояти в авангарді внутрішньої державної політики.

Особливий вплив на розвиток інститутів громадянського суспільства та молодіжних ініціатив в Україні здійснюють молодіжні громадські організації, які представляють інтереси різних груп молоді та є суб'єктами реалізації державної молодіжної політики.

В останні роки кількість молодіжних громадських організацій постійно зростає. Серед майже 4,2 тис. громадських організацій, зареєстрованих у Дніпропетровській області, за спрямуванням та видами діяльності громадських організацій, кожна одинадцята (377) – молодіжна організація. Для порівняння, в 2003 році молодіжних громадських організацій та благодійних фондів в області налічувалося лише 189.

Відповідно до результатів проведеного дослідження більшість його учасників почали працювати в громадських організаціях, тому що мають активну життєву позицію і прагнуть самореалізації. Також для деяких респондентів головним мотивом розпочати громадську діяльність було бажання допомагати у вирішенні проблем молоді.

Зазвичай молоді люди починають цікавитися роботою в громадському секторі після відвідання певних заходів таких як тренінги, школи молодого лідера і т. ін. Ті учасники дослідження, які працюють зараз в «молодіжках» політичних партій здебільшого

починали працювати в НУО у період проведення тої чи іншої передвиборчої кампанії. Цікаво, що два учасника дослідження, які сьогодні працюють в не партійних молодіжних НУО, заявили, що мають досвід роботи у «молодіжних крилах» в минулому, але зрозумівши, що така робота не допомагає реалізувати їх потенціал, вирішили створити власні не партійні молодіжні НУО.

До речі, відповідаючи на питання «Якими є відмінності молодіжних НУО від інших НУО?» респонденти сказали про те, що досвід роботи в молодіжній НУО, де молода людина може проявити свої організаторські здібності в реалізації певного проекту, допомагає їй у майбутній «дорослій» діяльності. Тобто молодіжна НУО це «зменшений варіант життя в більших проектах та організаціях». Представники молодіжних НУО впевнені в тому, що всі хороші лідери мають починати з роботи в молодіжних НУО.

Хоча учасники фокус-групи говорили про те, що кількість зареєстрованих членів їхніх організацій становить від 50-ти до 15 тисяч осіб, вони визнають, що, як правило, кількість реально діючих членів їх організацій є значно меншою.

Результати проведеного дослідження свідчать, що членство в молодіжній НУО має трирівневу структуру. Першим рівнем є ядро молодіжної НУО, яке складається з 5-ти до 10-ти осіб. Ці люди входять до керівництва громадської організації, здійснюють її операційну діяльність на постійній основі, саме вони продукують ідеї, започатковують проекти та несуть відповідальність за їх виконання.

Якщо організація має статус обласної або всеукраїнської, то до другого рівня активних членів НУО відносяться координатори НУО в містах та районах області та керівники осередків в навчальних закладах.

На третьому рівні знаходяться волонтери організації, кількість яких респонденти оцінюють по різному: від 25-ти осіб то ста. Справа в тому, що волонтерство є, за словами одного із учасників фокус-групи «покликом душі», тому на цьому рівні відбувається найбільша ротація. Якщо певний захід або проект молодіжної НУО є цікавим для молодих людей, вони до нього приєднуються. Певна річ, що існують такі проекти, реалізація яких не потребує великої кількості волонтерів.

Згідно з результатами проведеної фокус-групи молодіжні НУО мають чотири джерела фінансування їхньої діяльності: членські внески, гранти міжнародних організацій, бюджетні та партійні кошти. До речі, припартійні «молодіжки» мають змогу отримувати фінансову підтримку лише за рахунок політичної партії та членських внесків. Також партійність молодіжної НУО накладає суттєве обмеження на її участь в роботі консультативно-дорадчих органів при міських органах влади (координаційні ради, громадські ради, молодіжні ради тощо).

Три учасника дослідження заявили про членство їх організацій в молодіжній раді при міському голові м. Дніпропетровськ. Більшість з учасників висловили обурення з приводу процедури проведення установчих зборів до громадської ради при дніпропетровській обласній державній адміністрації в результаті яких жоден представник від молодіжних НУО не отримав членства.

На думку учасників дослідження молодіжні громадські організації мають більший рівень довіри серед молоді ніж партійні об'єднання та владні структури. Сьогодні відчувається втома від постійної партійної пропаганди, молоді громадяни стають дедалі аполітичними. І хоча вони цікавляться політичними процесами в державі, приймати в них безпосередню участь не бажають.

Наразі головними цінностями сучасної молоді є матеріальні речі: робота, гроші та отримання власного житла. Останнім часом відбувається знецінення вищої освіти. Отримання диплому про закінчення ВНЗ в певних випадках є «перепусткою» на місце роботи. Сама ж робота обирається не за критеріями фаху, або перспективи кар'єрного росту, а за критерієм розміру заробітної плати. Тож багато випускників працюють не за фахом.

Вирішення в першу чергу питань власного матеріального добробуту задвигає на другий план створення власної сім'ї та народження дітей. Учасники дослідження відмітили, що сьогодні спостерігається тенденція до створення сім'ї у більш пізньому віці (приблизно у 30 років) чим це було в радянські часи.

На думку респондентів сучасній українській молоді бракує почуття патріотизму, бажання бути активним. Провину за це представники молодіжних НУО покладають на державу, наголошуючи на тому, що протягом двох десятиліть з дня проголошення незалежності в Україні досі не вироблено певної ідеології щодо виховання молодого покоління і «цей вакуум ідеології заповнюється різним «сміттям»; «В Україні відсутня українська ідея».

Тим не менш респонденти визнають, що деяким групам молоді держава все ж таки допомагає. Це діти-сироти; діти, які позбавлені батьківського піклування, інваліди; малозабезпечені сім'ї. Проте, на думку учасників отримання переважно матеріальної допомоги не сприяє вирішенню проблем цих груп. І завдання не тільки держави, а і молодіжних НУО полягає в тому, щоб навчити молоду людину навичкам самостійного життя в суспільстві, надати їй змогу реалізувати себе в певній сфері.

Окрім того потрібно приділяти належну увагу і тій молоді, яка не відноситься до зазначених груп. Отримання першого робочого місця, кредиту на придбання житла – нагальні потреби, які молоді люди не можуть вирішити без допомоги держави. Цікаво, що представники молодіжних НУО вирішенням проблем працевлаштування молоді вбачають створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, розвиток приватного сектору економіки, що забезпечить створення нових робочих місць.

Оцінюючи рівень співпраці молодіжних громадських організацій з місцевими органами влади респонденти зазначили, що «великих проблем не існує, але іноді виникає певне непорозуміння». Жодна з організацій, які прийняли участь в дослідженні, не мали відмов від представників влади у певній допомозі. Учасники фокус-групи зазначили, що така допомога надається не завжди у грошовій формі, проте є суттєвою (надання приміщення, призив для проведення конкурсів і т. ін.). І хто хоче отримати допомогу, той її отримає.

Відносно шляхів подальшого покращення співпраці молодіжних НУО з місцевими органами влади думка учасників дослідження була наступною. Потрібно посилити інформаційну присутність молодіжних НУО в регіональних ЗМІ задля популяризації їхньої діяльності. Це має статися в результаті спільних зусиль як НУО так і владних структур. В Дніпропетровській області нагальною потребою є створення координаційного центру для молодіжних НУО на базі якого молоді активісти отримали змогу здійснювати обмін інформацією, досвідом, ресурсами, а також тримали би доступ до інформації про діяльність структурних підрозділів місцевої влади, які займаються молодіжною проблематикою. Відсутність єдності між молодіжними громадськими організаціями, консолідованої загальної позиції з певних питань не дозволяє молодіжним НУО бути вагомим чинником при розробці, ухваленні та виконанні рішень в молодіжній сфері.

Організаційну спроможність молодіжних НУО можна посилити шляхом запровадження механізму соціального замовлення на місцевому рівні. Передача частини функцій і повноважень владою на користь молодіжних НУО дозволить посилити організаційний потенціал, відповідальність молодіжних НУО, визнання їхньої користі у суспільстві.

1.2.2 Фокус-група з представниками громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу.

Серед майже 4,2 тис. громадських організацій, які зареєстровані в Дніпропетровській області, тільки 60 НУО здійснюють свою діяльність в сфері розвитку та підтримки підприємництва. Здебільшого це професійні організації, які об'єднують підприємців за сферою здійснення їхньої діяльності (асоціації фермерів, аудиторів, перукарів, фармацевтів і т. ін.). На тлі економічної кризи та спроб органів влади ліквідувати спрощену систему оподаткування, змін податкового законодавства були створені громадські організації, метою яких є захист економічних прав та свобод підприємців. Дуже незначну кількість серед НУО підприємців складають громадські організації, які займаються аналізом регуляторної політики.

Результати проведеного дослідження свідчать, що членство в НУО підприємців має трирівневу структуру.

Першим рівнем є ядро НУО, яке складається з 5-ти до 10-ти осіб. Ці люди входять до керівництва громадської організації, здійснюють її операційну діяльність на постійній основі, саме вони продукують ідеї, започатковують проекти та несуть відповідальність за їх виконання.

Якщо організація має статус обласної або всеукраїнської, то до другого рівня активних членів НУО відносяться координатори НУО в містах та районах області. У громадських організаціях підприємців, які займаються аналітичною / дослідницькою діяльністю, до другого рівня членства відносяться ті експерти, яких долучають для реалізації певних проектів. Кількість зовнішніх експертів в таких організаціях

дорівнює 10-15 осіб. На другому рівні членства в професійних асоціаціях знаходяться колективні члени – підприємства в особі їх керівників. Членами професійної асоціації обласного рівня є зазвичай 100-150 підприємств малого та середнього бізнесу.

Згідно з результатами проведеної фокус-групи НУО підприємців мають основним джерелом фінансування їхньої діяльності членські внески. Грантову підтримку мають змогу одержувати ті НУО підприємців, які займаються аналітичною діяльністю. Взагалі учасники обговорення зазначили, що кількість та розмір членських внесків є головним критерієм оцінки ефективності діяльності громадської організації. Тому що члени організації не стануть сплачувати внески, якщо НУО погано працює та не виконує своїх функцій.

Основними напрямками роботи громадських організацій підприємців Дніпропетровської області є:

- моніторинг регуляторного та законодавчого середовища (експертиза документів, участь в робочих групах з розробки або експертизи проектів законодавчих актів, регіональних програм розвитку підприємництва, їх лобіювання);
- правозахисна діяльність, яка здійснюється за зверненнями окремих підприємців, шляхом надання допомоги при проведенні перевірок представниками місцевих органів влади, подання документів до судових органів;
- правопросвітницька діяльність (проведення освітніх семінарів з питань вітчизняного законодавства в сфері підприємництва, професійної тематики);
- інформаційна та координаційна робота (проведення виставкової діяльності, бізнес-форумів);
- організація та проведення протестних заходів (мітингів, пікетів) спрямованих на вирішення нагальних проблем підприємців.

Основною проблемою у взаємодії громадських організацій з підприємцями є страх підприємців перед репресіями з боку органів влади. Підприємці бояться відкрито співпрацювати з громадськими організаціями, тому що бояться влади, репресій, перевірок, «наїздів». Керівники підприємств вдячні громадським організаціям за допомогу, але не бажають брати особистої участі в публічних заходах, тому що мають місце факти подальшого персонального переслідування підприємця з боку владних структур. Бракує єдності громадським організаціям підприємців, які не мають спільної основи, не послідовні у відстоюванні інтересів своїх членів, представленні своєї позиції в місцевих органах влади.

В ході дискусії учасники дослідження зазначили, що подальшому розвитку малого та середнього бізнесу в Україні заважають наступні проблеми:

- недосконала регуляторна політика держави, обмеження економічних свобод підприємців;
- низький рівень правової культури громадян, які відкривають власну справу / бізнес;
- відсутність в країні конкурентної економічної культури, певних усталених правил ведення бізнесу.

На думку учасників дослідження на сьогодні в Україні відсутня чітка ідеологія розвитку малого та середнього підприємництва. Надання преференції виключно великому бізнесу за рахунок середнього та малого не призводить до зростання внутрішнього валового продукту. За останні два роки подвоївся капітал великого бізнесу, натомість малі підприємці працюють радше навпаки. Підприємництво виступає в ролі «дійної корови, яка має сама пастися, а молоко віддавати комусь». За «відсутності здорової ідеології» дії держави в сфері розвитку підприємництва не знаходять відгуків серед населення. Навіть «добре написані» документи на практиці не працюють.

Респонденти зазначили, що регуляторна політика держави спрямована на всіляку підтримку великого бізнесу. Натомість середній та малий бізнес мають змогу розвиватися лише в тих сферах, в яких не працює великий бізнес. В той же час, коли малий та середній бізнес успішно працює та починає «зростати» він піддається рейдерським захопленням з боку великого бізнесу. І влада не робить жодних кроків задля того щоб запобігти такому поглинанню. По суті в країні спостерігається маргіналізація власне підприємницьких відносин і можливості отримання доходів малими підприємцями помітно скорочуються.

Певні кроки у розбудові конструктивних взаємовідносин громадських організацій підприємців та місцевих органів влади вже зроблені.

- НУО підприємців приймають активну участь в роботі громадських рад з питань розвитку підприємництва при місцевих органах влади. Хоча учасники дослідження зазначають, що участь в роботі консультативно-дорадчих органів не призводить до діалогу з владою, а є для НУО радше «клапаном випускання пари».

- Протягом 2010 року відбувалося обговорення проекту нової обласної програми підтримки підприємництва на 2011-2012 роки, яка була потім затверджена рішенням обласної ради. Вперше такий документ був прийнятий з урахуванням думки підприємців.

В той же час респонденти зазначають, що місцеві органи виконавчої влади не мають достатньої кількості повноважень. Вирішення великої кількості проблем підприємців знаходиться у компетенції органів місцевого самоврядування, які є закритими для громадськості. Респонденти навели декілька проблемних ситуацій, які виникли внаслідок прийняття Дніпропетровською міською радою розпорядчих документів (порядків, рішень) і на сьогоднішній день не вирішені: МАФи; невиконання зобов'язань перед підприємцями, які постраждали від пожежу на ринку «Слов'янський»; порядок реєстрації торговельних місць на ринках та торговельних центрах і т. ін. Некваліфіковані дії органів місцевого самоврядування щодо виконання Закону України «Про прискорений перегляд регуляторних актів» призвели до виникнення проблем у діяльності малого бізнесу, хоча мали на меті суттєве полегшення ведення підприємницької діяльності.

Головним шляхом покращення відносин громадських організацій підприємців з місцевими органами влади учасники дослідження вважають: запровадження рівноправного діалогу у виробленні спільного бачення вирішення існуючих проблем в сфері розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність місцевих органів влади. Респонденти констатують, що на сьогодні в Україні спостерігається не просто економічна криза, а крах існуючої моделі економічного розвитку, тому потрібні системні конструктивні зміни.

1.2.3 Фокус-група з представниками громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав та свобод громадян.

Правозахисний рух на Дніпропетровщині, який зародився ще за часів СРСР, набув свого організаційного оформлення вже в перші роки незалежної України. Основними причинами створення правозахисних громадських організацій, за словами респондентів, були досвід попередньої діяльності засновників в державних правозахисних структурах та досвід відстоювання власних порушених прав. Порушення прав певного прошарку населення також слугує причиною для створення громадської організації. Наприклад, в 2008-2009 роках виникли організації, які відстоювали права вкладників банків; в 2010 році активно почали створюватися правозахисні організації підприємців малого та середнього бізнесу.

Взагалі функції правового захисту властиві більшості громадських організацій, які репрезентують ті або інші інтереси певної групи громадян. Однак правозахисна організація захищає індивідуальні права, які належать всім людям, тобто те уявлення про справедливість та цінності, що склалося в даному суспільстві. Їх головна функція – контроль над діями (або боротьба з бездіяльністю) державного апарату щодо реалізації та забезпечення прав людини. Втім, оскільки будь-яке право людини є одночасно обов'язком держави забезпечувати реалізацію цього права, і цей обов'язок держави стаття 3 Конституції навіть проголосила головним, правозахисні організації мають допомагати та сприяти державі в здійсненні цього обов'язку. Отже, місія правозахисних організацій полягає в захисті прав людини від держави і одночасно сприянні державі в забезпеченні і захисті прав людини.

Основними напрямками роботи правозахисних організацій Дніпропетровської області є:

- законодавча робота (участь в робочих групах з розробки законодавчих актів, їх лобіювання);
- правозахисна діяльність, яка здійснюється за зверненнями окремих громадян, шляхом надання допомоги в оформленні документів для подання в судові органи, органи виконавчої влади;
- консультаційно-правова допомога (надання безкоштовних консультацій громадянам з правових питань);

- право просвітницька діяльність (проведення освітніх семінарів, диспутів з громадянами за правовою тематикою)
- поширення інформації, аналітичних даних про факти порушення прав людини в ЗМІ.

Респонденти зазначили, що протестні форми (мітинги, пікети) здебільшого не справляють належного впливу на владу, і тому єдиним методом роботи залишається подання запитів, листів, скарг та відповідей, які можна опротестувати, якщо вони не задовольняють сторону, що надала запит. Розмови з можновладцями не є дієвим методом вирішення проблеми, тому що їх не можна оскаржити, навіть якщо вони будуть записані на аудіо носії.

В ході дискусії учасники дослідження звернули увагу на низький рівень правової культури громадян, які звертаються за допомогою. Правозахисники наголошують на своїй відмінності від адвокатів. Здебільшого, коли люди звертаються до громадської організації, вони не розуміють функцій і повноважень НДО. Проблема українських громадян в тому, що вони часто не знають своїх прав. Головна мета правозахисника навчити людину обстоювати свої порушені права в органах влади. Роль громадської організації полягає радше в консультативній допомозі, а безпосереднім захистом людини в суді займаються адвокати. У більшості випадків люди звертаються до громадської організації вже після численних невдалих спроб захистити свої порушені права у суді, в тому числі і з допомогою адвокатів. Статистика правозахисників свідчить про те, що приблизно у 60 % випадків їм вдається повністю вирішити проблему, у 30% – частково і тільки 10% складають ті випадки, коли громадські організації безсилі. Відстоювання порушених справ є часто досить тривалим у часі і велика кількість громадян на певному етапі зневіряються і відмовляються від подальшої боротьби. Втім, правозахисники наголошують, що самі вони готові виборювати перемогу до кінця і надають свою допомогу людям безкоштовно.

На думку учасників дослідження, оскільки правозахисні організації захищають права людей, які порушує держава, вони перебувають з останньою у певній конфронтації. Проте співпраця правозахисних організацій з державою має відбуватися шляхом діалогу. В ідеалі правозахисні громадські організації мають допомагати державним органам в забезпеченні прав людини там, де їх позиції з державою збігаються, і протидіяти порушенням прав людини усіма доступними законними засобами. Діалог цей буде результативним, якщо його учасники поважають один одного і є рівноправними. Рівноправність можлива тільки тоді, коли учасники однаково інформовані, і тому доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів і стосується прав людини, є вкрай важливим.

Певні кроки у розбудові конструктивних взаємовідносин правозахисних громадських організацій та правоохоронних органів на загальнодержавному рівні були зроблені в 2004 році, коли у МВС України була введена посада радника міністра внутрішніх справ з прав людини і гендерних питань. У січні 2008 року в складі Апарата Міністра внутрішніх справ було створене Управління моніторингу

дотримання прав людини в діяльності ОВС (УМДПЛ). Працівники управління - помічники міністра по правах людини працювали у всіх областях України. З метою формування ефективної системи суспільного контролю над діяльністю органів внутрішніх справ при Міністерстві і обласних управліннях МВС, починаючи з 2005 року, була створена система громадських рад з питань забезпечення прав людини при МВС та обласних управліннях та мобільних груп з моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС. Моніторингові спостереження мобільних груп були первинною інформацією про стан справ у низових підрозділах міліції, що потім надходили на розгляд керівництва ОВС. Основними завданнями мобільних груп були виявлення і аналіз фактів порушення прав людини з боку працівників міліції, зміцнення відносин між міліцією й населенням.

Важливо, що до складу громадської ради та моніторингової групи при ГУ МВС України в Дніпропетровській області входили представники регіональних правозахисних громадських організацій. Позитивним було те, що вперше громадські правозахисники отримали змогу здійснювати безпосередній контроль над діями влади щодо усунення порушень прав людей. Громадські активісти домоглися відкриття абонентської скриньки на Головноштамті, задля того, щоб всі скарги громадян на дії працівників ОВС не поступали в руки тих самих працівників ОВС. Правозахисники одержували всі ці скарги, писали листи, звернення начальнику ГУ УМВС в Дніпропетровській області, якщо бачили, що цим людям писали відписки. Також учасники дослідження позитивно висловлювалися щодо результатів роботи мобільних груп.

Втім, починаючи з березня 2010 р. всі вказані вище нововведення в Міністерстві внутрішніх справ України та його обласних управліннях були скасовані. Такі дії можновладці пояснювали необхідністю реорганізації міністерства й економією бюджету. Тактика повної закритості МВС і заперечення їм попереднього досвіду поставила під загрозу існування найбільш важливих ініціатив правозахисного суспільства, реалізованих в сфері громадського контролю над силовими структурами держави.

Правозахисники, які прийняли участь у дослідженні, констатували, що зараз не мають членства в жодній громадській раді при органах місцевої влади. До того ж вони відзначили, що ефективність роботи будь-якого дорадчого органу напряму залежить від особистості керівника органу влади, при якому працює та чи інша громадська рада. Консультативно-дорадчий орган – це термін, який узятий з Радянського Союзу, і він зовсім ні до чого не зобов'язує. Навіть там, де у функціях такої ради записаний контроль, сама от ця мета – консультативно-дорадча – вона ганьбить цю функцію.

Респонденти в ході обговорення зазначили, що сьогодні існує велика кількість прогалин у законодавстві про громадські організації, є певні проблеми, які потребують вирішення. Зокрема, мова йде про захист професійних прав правозахисників. Учасники дослідження навели приклад сусідньої Росії, де правозахисників прирівняли до журналістів. І перешкоджання роботі правозахисника, або скоєння по

відношенню до нього певного злочину тягне за собою кримінальну відповідальність. Також наводився приклад західних країн, в яких професійні асоціації мають дуже широкі права і можуть впливати на призначення того чи іншого фахівця на ту чи іншу посаду.

Правозахисники наголошують на необхідності залучення громадських представників до процесу розробки законодавчих, нормативних актів, задля того, щоб прийняття цих документів не призводило до порушень прав людей. Ще одним напрямком конструктивної співпраці з органами влади може стати залучення правозахисників до роботи в громадських приймальнях при органах влади (цей напрямок роботи був вдало апробований 5-7 років тому на базі громадської приймальні Дніпропетровської обласної ради).

1.2.4 Фокус-група з представниками громадських організацій, які займаються аналітичною роботою.

За оцінками учасників фокус-групи а Дніпропетровщині лише 4-5 громадських організацій займаються виключно аналітичною, дослідницькою діяльністю. Ще близько двох десятків громадських об'єднань використовують тою чи іншою мірою в своїй діяльності елементи моніторингу та оцінки проблемних ситуацій. Здебільшого це ті НДО, які займаються вирішенням проблем у сферах охорони природного середовища, житлово-комунального господарства, підтримки та розвитку підприємництва.

Більшість регіональних аналітичних недержавних організацій розпочали свою діяльність наприкінці 90-х років XX ст. Засновниками та членами регіональних «think tanks» стали науковці, які займалися певною дослідницькою роботою в державних вишах і прагнули додаткової професійної самореалізації, а також намагалися втілити свої теоретичні наукові розробки на практиці.

Потрібно зазначити, що регіональні аналітичні центри не мають великої кількості членів. В таких організаціях працює на постійній основі 5-7 осіб, і якщо виникає потреба, до виконання певних проектів залучаються від 2 до 5 зовнішніх експертів.

В громадських організаціях, які не є аналітичними центрами, але час від часу застосовують елементи дослідницької діяльності (проведення моніторингів, складання аналітичних записок, розробка рекомендацій, вироблення альтернативних існуючим рішень тої чи іншої проблеми) працює 1-2 особи, які відповідають за цей напрямок.

Основним джерелом фінансування дослідницьких проектів як аналітичних центрів так і громадських організацій, які застосовують елементи дослідницької діяльності, є гранти міжнародних донорських організацій.

За нинішньої ситуації аналітичні центри не можуть розраховувати на усунення залежності від ексклюзивного фінансування з боку зарубіжних фондів. Така залежність перешкоджає довгостроковому плануванню діяльності, обмежує вибір тематики досліджень та можливості центрів оперативно реагувати на важливі події суспільно-політичного життя.

Ті організації, які є суто аналітичними центрами, зосереджують дослідницьку діяльність на трьох-чотирьох напрямках; Громадські організації, в яких аналітична діяльність є одним із напрямків роботи, здійснюють спеціалізовані дослідження переважно в одній сфері. Безумовними пріоритетами дослідницьких інтересів аналітичних центрів є економіка, внутрішня політика та соціальна сфера.

Адресатом своїх досліджень абсолютна більшість аналітичних центрів визначає підготовлену аудиторію, насамперед — фахове середовище. На сьогодні потенціал регіональної неурядової аналітики не користується попитом ані в можновладців, ані в бізнесменів, тому що веде до великого конфлікту інтересів. Натомість, за словами учасників фокус-групи, такий попит є з боку громадськості. Але сьогодні від імені громадян намагається говорити влада, яка створює псевдогромадські об'єднання, різноманітні експертні ради і т. ін.

Працівники аналітичних центрів зазначають, що їх наробки не враховуються при прийнятті рішень – письмові звернення до місцевих посадовців, публікації в регіональних засобах масової інформації залишаються без відповіді.

Респонденти зазначають, що задля того, щоб їх дослідницькі наробки з вирішення тої чи іншої проблеми були враховані, вони або йдуть на конфлікт з можновладцями, або намагаються вплинути на прийняття рішення шляхом «подарунків перспективних ідей». На думку одного з учасників дослідження, «представники влади готові реалізовувати ті програми, які, або принесуть їм персональну вигоду, або політичні дивіденди, і це потрібно використовувати».

Цікаво, що однією з причин такої поведінки з боку представників місцевої влади, учасники дослідження вважають недостатній рівень фахової підготовки чиновників та депутатів місцевих рад, які розробляють та приймають рішення. Відсутня традиція спадковості у діях органів влади. Сучасна політична ситуація, постійні ротації кадрів, обмежені часові рамки для підготовки документів не дозволяють представникам влади у повній мірі використовувати аналітичний потенціал неурядових організацій. Механізм проведення публічних консультацій, робота у консультативно-дорадчих органах є формальними.

Однією з форм інформування широких верств суспільства про результати своєї діяльності є заснування власних друкованих періодичних видань, але ця практика не дуже поширена на регіональному рівні. Такі видання мають лише 2 аналітичні центри з п'яти, інші організації друкують певні інформаційно-аналітичні матеріали під час виконання тих чи інших проектів.

Деякі учасники дослідження зазначили, що покращити ситуацію в сфері інформування населення їм вдалося покращити за рахунок мережі Інтернет шляхом створення власних інформаційних ресурсів (заснування авторських блогів в соціальних мережах) де є велика аудиторія користувачів і аналітичні матеріали мають великий резонанс.

Представники дослідницьких організацій зазначили, що в період проведення широкомасштабних реформ в країні і в Дніпропетровському регіоні зокрема потенціал аналітичних центрів

може бути використаний для розробки необхідних рішень, прогнозування подальшого розвитку, пошуку нових перспективних напрямків роботи, втілення інноваційних проектів тощо.

Висновки та рекомендації

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки:

1. У Дніпропетровській області існує кілька сотень НУО, які інституціонально розвинені та здійснюють систематичну діяльність. Усереднений портрет регіональної НУО в організаційному плані: 7-10 постійних активних членів, які створюють НУО, наявність офісу, сайту, сторінок у соціальних мережах і живих журналах; наявність чітко прописаної місії організації, її цілей, завдань і цільових груп з якими працює НУО; фінансування у вигляді членських внесків, пожертвувань, грантів від міжнародних донорських організацій.

2. Більшість громадських активістів, які взяли участь, у дослідженні мають 3-ох -5-річний досвід громадської діяльності. Багато хто прийшли працювати в НУО, маючи досвід роботи в місцевих осередках партійних організацій.

3. Переважна більшість респондентів зазначили, що їх організації мають досвід співробітництва з місцевими органами влади. Однак приблизно половина учасників відзначають рівень такого співробітництва як скоріше негативний. Особливо це стосується правозахисних організацій. Респонденти скаржаться на закритість необхідної інформації, нерозуміння цілей і завдань громадських організацій, недостатній рівень фахової підготовки чиновників та депутатів місцевих рад, які розробляють та приймають рішення. Відсутня традиція спадковості у діях органів влади. Сучасна політична ситуація, постійні ротації кадрів, обмежені часові рамки для підготовки документів не дозволяють представникам влади у повній мірі використовувати аналітичний потенціал неурядових організацій.

4. В той же час респонденти зазначають, що місцеві органи виконавчої влади не мають достатньої кількості повноважень. Вирішення великої кількості проблем знаходиться у компетенції органів місцевого самоврядування, які є закритими для громадськості. Тому нагальною потребою є забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність місцевих органів влади.

5. Механізм проведення публічних консультацій, робота у консультативно-дорадчих органах є формальними. Представники молодіжних, правозахисних організацій та аналітичних центрів відзначили недостатнім своє залучення у діяльність консультативно-дорадчих органів (різноманітних координаційних рад) при місцевих органах влади. Жодна з громадських організацій, члени яких взяли участь у дослідженні, не отримала членства у громадській раді при дніпропетровській обласній державній адміністрації. Більше того, деяких представників молодіжних НУО не допустили до участі в голосуванні, при цьому чиновники не надали своїх мотивів. Представники правозахисних організацій обурені скасуванням громадської ради при обласному управлінні міністерства внутрішніх

справ. Діяльність цього дорадчого органа мала позитивні результати в захисті прав засуджених та узятих під варту громадян.

6. Тільки молодіжні організації мають досвід одержання грошової і матеріальної допомоги від структурних підрозділів місцевих органів влади при проведенні заходів для молоді та дітей. В області не впроваджена практика соціального замовлення від органів влади на послуги, надавані громадськими організаціями. І в такому випадку єдиним умовно стабільним джерелом фінансування діяльності НУО виступають переважно гранти міжнародних донорських організацій. У той же час, учасники досліджень говорять про те, що така ситуація не сприяє зміцненню довіри до НУО з боку представників місцевих органів влади, які часто дорікають громадським активістам у «грантоїдстві». У такій ситуації деякі НУО починають розвивати співробітництво з партійними структурами, що викликає негативну реакцію серед громадян. Сьогодні в українському суспільстві відзначається великий рівень недовіри до партійних структур і якщо НУО викрили в співробітництві з якою-небудь політичною силою, довіра до цієї НУО різко падає. Організаційну спроможність НУО можна посилити шляхом запровадження механізму соціального замовлення на місцевому рівні. Передача частини функцій і повноважень владою на користь НУО дозволить посилити організаційний потенціал, відповідальність НУО, визнання їхньої користі у суспільстві.

7. Всі представники громадських організацій наголошували на тому, що організаціям «третього сектору» сьогодні не вистачає єдності. Як наочні приклади приводили акції протесту проти прийняття Податкового Кодексу, обговорень з приводу пенсійної реформи і т. ін. У той же час учасники фокус-груп відзначили, що сьогодні є дуже актуальним пошук і вироблення єдиного узгодженого бачення щодо реформ, які проводяться в державі. Також необхідно в кожній громадській організації посилити комунікацію не тільки з представниками своїх цільових груп, а й між собою. Тому що злагоджені дії суспільних активістів можуть істотно підвищити суспільний резонанс того або іншого заходу, акції і т. ін. Потрібно активізувати інформаційну присутність НУО в регіональних ЗМІ, засновувати власні інформаційні ресурси (як друковані так і електронні) задля популяризації їх діяльності.

2. Молодіжний рух у Дніпропетровській області

Досвід реалізації державної політики у сфері соціального становлення та розвитку молоді в Україні дозволяє стверджувати про створення власної моделі молодіжної політики. З перших років незалежності України молодіжна політика була визнана пріоритетним напрямом діяльності держави. Але тенденції, які відбуваються сьогодні в молодіжному середовищі, вказують на необхідність підвищення ефективності діяльності органів державного управління, відповідальних за реалізацію молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях. Особливо це набуває актуальності в умовах сучасної адміністративної реформи та очікуваної реорганізації місцевих органів виконавчої влади з питань молодіжної політики.

Одним з основних завдань суспільства є визначення принципів формування сучасної молодіжної політики у контексті розвитку громадянського суспільства з метою перетворення молодіжної активності на дієву складову самоорганізації українського суспільства. Важливою складовою цього процесу є своєчасне налагодження співпраці місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування з молодіжними громадськими об'єднаннями. У цьому контексті пріоритетним завданням органів державної влади і органів місцевого самоврядування на сучасному етапі державотворення має стати залучення молодіжних об'єднань до розв'язання проблем місцевих громад, налагодження їх співпраці з органами державної влади і місцевого самоврядування, підготовка до роботи та забезпечення професійного зростання молоді в місцевих органах влади, її участі у виборчих процесах. Такий підхід дасть можливість сформулювати стратегічну мету українського молодіжного руху, спрямовану на формування відповідального ставлення молоді до розбудови державності в Україні.

2.1 Державна молодіжна політика як специфічний напрям діяльності держави

Новітній період історії незалежної України позначився докорінними змінами в суспільно-політичному та соціально-економічному бутті українського народу, що суттєво вплинуло на долю нового покоління громадян. Сьогодні все глибше суспільство усвідомлює, що молоді доведеться не тільки визначати майбутнє країн впродовж найближчих десятиліть. Молода генерація вже активно впливає на хід найважливіших подій у різних сферах життєдіяльності держави та суспільства.

Початок формування державної молодіжної політики в Україні було зроблено з першими кроками державного будівництва новітнього періоду незалежності. Відповідно до сутнісних характеристик нової

держави ця політика розвивалася в умовах розбудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. З першим вітчизняним молодіжним законодавчим актом ще у 1992 р. було закріплено статус державної молодіжної політики, яким визначалося, що вона є пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави і здійснюється з урахуванням можливостей України, її економічного, історичного, культурного розвитку і світового досвіду державної підтримки молоді.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. державна молодіжна політика стала важливим та особливим напрямом діяльності владних інститутів щодо розв'язання молодіжних проблем. В Україні вже накопичено власний історичний досвід підтримки молодих громадян, створена власна національна модель ювенальної політики, визначений механізм її реалізації. Своєрідність державної молодіжної політики в Україні полягає в тому, що під час її розроблення враховувалися як специфіка національної молодіжної когорти й особливості трансформаційного періоду, так і надбання радянської та світової в зазначеній сфері. Від напрямку її подальшої модернізації залежить відповідь на питання, якою буде молодь, тобто – якою буде країна.

Можна говорити, що сучасна державна молодіжна політика започаткована з моменту прийняття Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15 грудня 1992 р.) та Закону «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (5 лютого 1993 р.), в яких визначалися мета, завдання, напрями та принципи державної діяльності у цій сфері. Ці документи стали основою для подальшого розвитку практичної діяльності органів державної влади і управління, яка спрямовується на сприяння повноцінному розвитку молодих громадян України.

Першим поняттям державного регулювання молодіжної сфери, яке було закріплено на законодавчому рівні стала державна молодіжна політика, що тлумачиться як системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України.

До *головних завдань державної молодіжної політики* належать:

- вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;
- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення молоді до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етичних особливостей;
- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;

- надання державою кожній молодій людині соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному і фізичному розвитку, професійній підготовці;

- координація зусиль всіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю.

Основними принципами державної молодіжної політики є :

- повага до поглядів молоді та її переконань;
- залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні і реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема;

- правовий та соціальний захист молодих громадян з метою створення необхідних стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку;

- сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

За напрямками державна молодіжна політика в Україні поділяється на:

- розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, поліпшення умов і створення гарантії для здобуття молоддю освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки;

- забезпечення зайнятості молоді, її правового захисту з урахуванням економічних інтересів, професійних і соціальних можливостей суспільства;

- створення умов для оволодіння духовними і культурними цінностями українського народу для безпосередньої участі молоді у їх відродженні і розвитку, охороні та відтворенні навколишнього природного середовища;

- формування у молоді почуття національної гордості, патріотизму, готовності захищати суверенітет України;

- охорона здоров'я молоді, формування у неї глибокої потреби у духовному і фізичному розвитку, вжиття інших заходів, які б забезпечували здоровий генофонд народу України.

У якості основних принципів соціального становлення та розвитку молоді в Україні визначено:

- повагу до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів, історичних, культурних, національних особливостей України, її природи;

- безпосередню участь молоді у формуванні та реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі та молоді зокрема;

- врахування потреб молоді, співвіднесення їх реалізації з економічними можливостями держави;

- доступність для кожного молодого громадянина соціальних послуг і рівність правових гарантій;

- відповідальність держави за створення умов щодо саморозвитку і самореалізації молоді;

- єдність зусиль держави, всіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій та громадян у справі соціального становлення та розвитку молоді;

- відповідальність кожного молодого громадянина перед суспільством і державою за дотримання Конституції України, законодавства України .

Реалізація державної молодіжної політики здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Суб'єкти даної політики представлені двома основними групами: державні та недержавні. До першої групи передусім належать органи державної влади, державні установи, організації та ін., які відповідальні або беруть участь у реалізації даної політики. Основними представниками другої групи є молодь, молодіжні громадські організації, інші громадські організації тощо.

Згідно з законодавством молодь – це громадяни України віком від 14 до 35 років. На сучасному етапі розвитку молодіжної політики в Україні в рамках її наближення до європейських та світових стандартів все частіш висловлюються пропозиції щодо скорочення верхньої вікової межі молоді з 35 років до 24. Адже відповідно до сучасних міжнародних уніфікованих класифікацій віку (зокрема ООН) межі молодіжного віку складають від 15 до 24 років. Особливістю молоді є те, що вона виступає як об'єктом, так і суб'єктом політики й управління. У якості об'єкта вона виступає у процесі здійснення державного впливу на створення умов для її соціального становлення та розвитку молоді, у ролі суб'єкта молодь виступає, коли бере активну участь у процесі створення сприятливих умов для її життєдіяльності. Стосовно молоді як суб'єкта державної молодіжної політики слід відзначити, що вітчизняна практика її реалізації дозволяє виділити окремі категорії молоді, на які вона орієнтована. Так, аналіз заходів державної молодіжної політики дає змогу зробити висновок, що ця політика спрямована головним чином на підтримку соціально незахищених категорій молоді (сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, молодь з особливими потребами тощо), сільської молоді, учнівської та студентської, талановитої молоді, молоді, яка є учасником молодіжних громадських організацій.

Вітчизняна модель державної молодіжної політики характеризується сильною позицією держави, яка виступає гарантом сприяння молодому поколінню та бере на себе значне коло соціальних зобов'язань по відношенню до молодих громадян у сфері освіти, праці, охорони здоров'я, сприяння підприємництву, підвищення рівня життя, забезпечення житлом тощо. Це дозволяє говорити про значний рівень соціального навантаження вітчизняної державної молодіжної політики. До наочних здобутків молодіжної політики, якими можуть скористатися молоді громадяни, належать отримані ними молодіжні кредити, гранти, премії, стипендії, соціальні, освітні та інформаційні послуги, фінансова, організаційна та правова допомога для молодіжних організацій тощо.

Складовими механізму формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні є:

І. Прийняття законодавчих актів, рішень державних органів. У документах парламенту, глави держави, уряду, центральних органів виконавчої влади, Конституційного суду України 1991–2010 рр. вдалося сформулювати загальну модель ювенальної політики

України. На сьогоднішній день в Україні створено потужне розгалужене молодіжне законодавство, яке охоплює всі аспекти суспільних відносин, учасниками яких є молодь. Зокрема, законодавчу базу державної молодіжної політики було закладено та розвинуто у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», Законах України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004 – 2008 роки», «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» тощо.

II. Проведення у Верховній Раді України щорічних слухань про становище молоді та підготовки доповіді з цього питання Верховній Раді України, Президенту України. За весь період незалежності України було проведено сім парламентських слухань щодо становища молоді в Україні: парламентські слухання «Про становище молоді в Україні» (7 грудня 1995 р.), «Парламентські слухання з питань практичної діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо реалізації законодавства у сфері молодіжної політики» (21 червня 1999 р.), «Соціальне становлення молоді як один із головних чинників підвищення добробуту народу» (14 червня 2000 р.), «Нове покоління незалежної України (1991 – 2001 роки)» (27 листопада 2002 р.), «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи» (26 листопада 2003 р.), «Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення» (23 листопада 2005 р.), «Стан і перспективи розвитку молодіжного житлового будівництва в Україні» (15 березня 2006 р.), «Про становище молоді в Україні (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001 – 2006 роках)» (20 грудня 2006 р.); «Молодь за здоровий спосіб життя» (3 листопада 2010 р.).

Щорічні доповіді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України мали такі назви: «Про становище молоді в Україні» (за підсумками 1995, 1997, 1998, 1999 рр.), «Інтеграція молоді в сучасні економічні відносини» (за підсумками 2000 р.), «Нове покоління незалежної України (1991 – 2001 роки)» (за підсумками 2001 р.), «Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи» (за підсумками 2002 р.), «Сільська молодь України: стан, проблеми та шляхи їх вирішення» (за підсумками 2003 р.), «Сільська молодь України: стан, проблеми та шляхи їх вирішення» (за підсумками 2004 р.), «Молодь України на ринку праці» (за підсумками 2006 року), «Студентська молодь України: сучасний вимір» (за підсумками 2008 року).

III. Діяльність в органах державної влади та управління всіх рівнів структурних підрозділів, що займаються проблемами молоді. В Україні побудовано вертикаль органів виконавчої влади, відповідальних за реалізацію державної молодіжної політики, яка на сьогодні представлена Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, який є центральним органом виконавчої влади у цій сфері, та

мережею управлінь, відділів у справах сім'ї та молоді як структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій.

IV. Створення соціальних служб для молоді та підготовки соціальних працівників. У державі функціонує розгалужена мережа центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, керівництво ними здійснюється Державною службою для сім'ї, дітей та молоді, яка знаходиться у підпорядкуванні центрального органу виконавчої влади з питань молодіжної політики. На сьогодні кількісний склад центрів розподілився таким чином: республіканський (Автономна Республіка Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські – 27, районні – 479, міські – 168, районні у містах – 40, селищні – 42, сільські – 467 одиниць.

V. Розробка та реалізація цільових комплексних молодіжних програм. В Україні сформувався конкретний підхід до створення урядових молодіжних цільових програм, в основу якого покладено принцип визначення конкретних пріоритетів. Протягом сучасного періоду державної молодіжної політики такими документами були: «Цільова державна програма зайнятості молоді на 1994 – 1995 роки», «Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні («Молодь України»)), «Заходи щодо реалізації державної молодіжної політики», які стали програмою першочергових дій у сфері соціального становлення та розвитку молоді на 1999 – 2000 рр., «Національна програму патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства», «Заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентської сім'ї», «Програма сприяння соціальному становленню та адаптації кримськотатарської молоді на 2002 – 2005 роки», «Державна програма підтримки молодіжного підприємництва на 2002 – 2005 роки», «Державна програма забезпечення молоді житлом на 2002 – 2012 роки», «Програма підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання», «Концепція Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 роки», «Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004 – 2008 роки», Концепція Державної програми «Студентський та учнівський гуртожиток» на 2007 – 2010 рр, Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009 – 2015 роки.

VI. Виділення у державному та місцевих бюджетах цільових коштів на фінансування державної молодіжної політики, залучення матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, заінтересованих у роботі з молоддю. У роки незалежності в державному та місцевому бюджетах окремим рядком стали виділятися кошти на реалізацію молодіжних програм і заходів центральних і місцевих органів виконавчої влади, молодіжних громадських організацій. Завдяки бюджетному фінансуванню молодіжних програм молоді громадяни отримали можливість скористатися пільговими житловими та освітніми кредитами. Найбільш активні їх представники стали володарями грантів Президента України (для обдарованої молоді, для

випускників професійно-технічних навчальних закладів), лауреатами премій Кабінету Міністрів України (за внесок молоді у розбудову держави) та Верховної Ради України (за внесок молоді в розвиток парламентаризму й місцевого самоврядування). Молодим вченим та митцям присуджувалися спеціальні гранти, президентські та урядові стипендії.

VII. Утворення спеціальних фондів. Намагаючись реалізувати вимоги Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» в частині щодо створення молодіжних фондів як складової механізму формування та реалізації ювенальної політики, виконавча влада здійснила декілька спроб у цьому напрямі. 12 жовтня 1991 р. Кабінет Міністрів України з метою фінансування державних програм соціального захисту молодих громадян створив Фонд соціальної адаптації молоді України. Проте через чотири роки зазначена структура ліквідувалася без відповідного узагальнення досвіду її діяльності та створення правонаступника. Залишився існувати на папері й Державний фонд сприяння соціальному становленню та розвитку молоді (рішення про створення якого уряд прийняв 1 жовтня 1993 р., а про ліквідацію – 28 липня 2004 р.).

Крім того, забезпечення ефективного функціонування механізму формування та реалізації державної молодіжної політики передбачає:

- 1) вивчення становища молоді та прогнозування розвитку тенденцій у молодіжному середовищі;
- 2) визначення цілей та пріоритетів здійснення державної молодіжної політики;
- 3) планування відповідних заходів;
- 3) повноцінне функціонування системи підготовки та перепідготовки кадрів для роботи з молоддю;
- 4) створення контролю та періодичної звітності (слухань) про хід реалізації державної молодіжної політики на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівні;
- 5) створення ефективної системи інформування молоді;
- 6) лобіювання процесу вирішення молодіжних проблем у органах державної влади на всіх рівнях.

Деякі дослідники молодіжних проблем бачать механізм реалізації молодіжної політики як систему соціальних інституцій, діяльність яких стосується молоді. Інші вважають, що в цілому його можна уявити як процес проектування управлінської діяльності на молодіжну сферу. Що стосується, здійснення молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях, то вважаємо за необхідне навести думку одного з найвідоміших дослідників проблематики державної молодіжної політики М.Ф.Головатого, який справедливо наголошує, що основними складовими розробки та практичного здійснення даної політики на регіональному, місцевому рівнях повинні бути: постійна комісія у справах молоді у представницькому органі влади; управління (комітети, відділи) у виконавчих органах влади; соціальні служби для молоді (громадські, державні); філії всеукраїнських установ, закладів по вивченню проблем молоді та підготовці соціальних працівників; фонди (чи їх філії) сприяння реалізації молодіжної політики.

У свою чергу, як відмічає інший відомий фахівець з питань регіональної молодіжної політики М.П. Перепелиця, при моделюванні механізму реалізації державної молодіжної політики слід виходити з того, що він, як і сама державна молодіжна політика, є надзвичайно мінливим у часі явищем, а також брати до уваги чинники, що впливають на ефективність здійснення державної молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях. Найважливіші з них:

- державна молодіжна політика – спрямовуючий стрижень молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- чинники, що мають специфічний вплив на здійснення державної молодіжної політики в регіоні: демографічна ситуація в регіоні; регіональні традиції (релігійні та традиції духовного життя регіону; політичні; співпраці органів державної влади з молоддю; молодіжного руху; культурні, побутові тощо); структура народного господарства та фінансово-економічне становище регіону;
- фінансово-організаційні чинники: створення та діяльність органів державної влади з реалізації державної молодіжної політики; суб'єктивний фактор: увага до проблем молоді керівництва регіонів; кадри; створення молодіжної інфраструктури; фінансове та матеріальне забезпечення регіональної, місцевої державної молодіжної політики;
- активність молоді: діяльність молодіжних організацій; участь молоді у здійсненні молодіжної політики громадськими об'єднаннями та політичними партіями;
- розвиток системи інформування молоді;
- наукове забезпечення регіональної, місцевої державної молодіжної політики.

Отже, механізм реалізації державної молодіжної політики має враховувати загальнодержавні, національні інтереси та інтереси розвитку регіону з його соціально-економічними, демографічними специфічними характеристиками. Також, важливим є висновок, що умовою успішності та результативності державного сприяння соціальному становленню та розвитку молоді є забезпечення узгодженості загальнодержавних інтересів з інтересами особистості. До того ж окремий аспект цього питання становить проблема узгодженості інтересів молоді як соціально-демографічної групи населення з інтересами суспільства у цілому.

2.2 Взаємодія місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та молодіжних громадських організацій в Україні

Утвердження української правової держави, розвиток громадянського суспільства нерозривно пов'язані зі становленням місцевої демократії, яка повною мірою може реалізуватися лише зі становленням місцевого самоврядування, розвитком громадської ініціативи на місцевому рівні.

Повноцінний розвиток місцевого самоврядування неможливий без широкого залучення громадян, в тому числі й молодого покоління,

до процесів формування стратегії розвитку місцевих громад, участі їх у формуванні та роботі органів місцевого самоврядування, становленні інституцій громадянського суспільства на місцевому рівні. Що стосується діяльності молодіжних організацій, то всі організаційно-правові аспекти утворення і функціонування об'єднань молодих громадян, державні гарантії забезпечення їх діяльності, особливості участі у підготовці та прийнятті рішень з питань політики щодо дітей та молоді закріплено у Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1 грудня 1998 р.). Молодіжні громадські організації було визначено як об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, що діють з метою задоволення та захисту їх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Дослідники проблем участі молодіжних громадських організацій у провадженні соціально важливої діяльності виділяють, принаймні, чотири типи їх взаємодії з владою:

- фінансовий;
- регулятивний;
- надання послуг;
- політичний.

У рамках першого типу взаємодії, молодіжні організації можуть одержувати від держави як безпосередню матеріальну підтримку (заробітна платня і гонорари, натуральна допомога, надання в користування майна й об'єктів нерухомості), так і гранти на реалізацію соціально важливих проектів і програм. Другий тип взаємодії полягає у встановленні з боку держави певних стандартів діяльності громадських організацій, ліцензування відповідної діяльності. Крім того, відносини співробітництва передбачають, що задіяні сторони здійснюють між собою обмін інформацією й зверненнями, надають послуги із консультування, координації і планування спільної діяльності та ін. (третій тип взаємодії). Політичний аспект здійснюваного співробітництва включає такі його елементи, як представництво інтересів та проведення кампаній. Очевидно, що взаємодія державних структур та інститутів громадянського суспільства практично в кожному конкретному випадку включатиме всі окреслені вище аспекти.

Розгалужуючи класифікаційну схему аналізу взаємодії влади й громадськості з ювенальних питань й використовуючи критерій часу, або тривалості (постійності) відносин співробітництва наголосимо на доцільності виділення ситуативної, періодичної та постійної взаємодії. Означений поділ дозволяє звернутися до вкрай важливого в межах досліджуваної проблематики поняття: якщо налагоджена на стабільній основі співпраця структур влади і третього сектору здійснюється в інтересах молоді і суспільства, базується на легітимній економічно виваженій стратегії можна вести мову про їх *партнерство*.

Феномен міжсекторного партнерства на сьогодні не набув в українському суспільстві достатнього поширення; діяльність різних інституцій з розв'язання проблем молоді також у більшості випадків є прикладом спорадичної чи організовуваної «за потребою» співпраці. На жаль, вітчизняні реалії не дають підстав говорити про розгалужену

систему соціальних мереж, до яких (як це має місце в країнах Європи) входять різні за статусом й підпорядкуванням структури. Водночас, вже робляться перші й достатньо впевнені кроки з їх розбудови, зміцнюється правова база партнерства органів влади й громадських організацій у сфері молодіжної політики. На сьогодні одержали закріплення в вітчизняній практиці вже декілька форм міжсекторного партнерства, причому кожна базується на декількох або навіть на сукупності механізмів. Застосовувані окремо ці механізми, безумовно, здатні забезпечити відчутний соціальний ефект, але їх поєднання, як свідчить досвід, чинить набагато більший вплив на стан справ у ювенальній сфері. Розглянемо існуючі на сьогодні форми партнерства місцевих органів влади і молодіжних громадських організацій більш детально.

Соціальне замовлення і фінансування проектів та програм молодіжних організацій. Юридичні підстави для взаємодії влади й громадськості з розв'язання молодіжних проблем у форматі соціального замовлення створено цілою низкою нормативно-правових актів. З моменту затвердження Закону України «Про місцеве самоврядування» регіональні та місцеві владні структури одержали можливість залучати позабюджетні кошти і ресурси на виконання пріоритетних соціальних програм. Спільна діяльність місцевих адміністрацій та місцевих рад і молодіжних організацій передбачалася в разі укладання відповідних угод та організації і проведення конкурсів на виконання соціального замовлення після розробки й прийняття положення про порядок його проведення. Згідно зі ст.13 Закону України «Про соціальні послуги» у разі залучення позабюджетних коштів до фінансування соціальних послуг, які надають недержавні суб'єкти чи фізичні особи, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування на конкурсній основі укладають із суб'єктами, що надають послуги, договір щодо умов фінансування та вимог до обсягу, порядку і якості їх надання.

Правила організації та проведення конкурсу на залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг встановлює Кабінет Міністрів України. Зокрема, 25 липня 2002 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок проведення конкурсу проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї». А центральний орган виконавчої влади з питань молодіжної політики для забезпечення дії цього документа підготував та затвердив два положення (Положення про конкурсну комісію з розгляду проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї, Положення про порядок визначення переможців конкурсу проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї), а також порядок впровадження результатів конкурсу проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї; інструкцію з оцінювання програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї; оціночний лист проектів програм, поданих на конкурс проектів програм, розроблених громадськими організаціями, стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї. Саме такий обсяг роботи необхідно провести в

кожній області для підвищення ефективності діяльності місцевих органів державного управління та органів місцевого самоврядування у сфері співпраці з молодіжними громадськими організаціями. А призначення та розмір коштів, які виділяються на конкурс проектів молодіжних програм, мають бути зафіксованими в рішенні місцевої ради про затвердження місцевого бюджету.

Основною фінансування на місцевому рівні проектів і програм молодіжних організацій має стати соціальне замовлення, що являє собою комплекс заходів організаційно-правового характеру щодо реалізації загальнодержавних та місцевих цільових соціальних програм і соціальних проектів за рахунок бюджетних та інших коштів шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі. Соціальне замовлення базується на принципі переважного спрямування бюджетних і позабюджетних коштів, призначених для соціальних потреб, на фінансування не відомств і відповідних бюджетних установ, а цільових соціальних програм і проектів. Недооцінка означеного принципу в організації діяльності молодіжних відомств і структур, з одного боку, і вкрай епізодичне звертання до формату соціального замовлення, - з іншого, - є взаємно обумовлюючими чинниками.

Конкурс проектів і програм молодіжних організацій є механізмом, який дозволяє визначити або безпосередньо той проект (програму), яка здійснюватиметься за фінансової підтримки місцевої влади, або виконавця вже розробленої владою програми. Обов'язковою умовою фінансування з місцевого бюджету є залучення з боку неурядової організації інших позабюджетних коштів. Таким чином, змагальність у визначенні виконавців, гласність та відкритість усіх процедур, поєднання ініціативи виконавців з їх відповідальністю за дотримання умов соціального контракту є атрибутивними рисами соціального замовлення.

Доцільність та навіть необхідність застосування описаних механізмів під час впровадження соціально важливих проектів на рівні Дніпропетровської області було зафіксовано в рішенні Дніпропетровської обласної ради від 23 грудня 2005 р. Цим документом було затверджено Обласну програму провадження політики міжсекторного партнерства заради розвитку місцевих громад на 2006-2010 роки та рекомендовано місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування розробити й затвердити відповідні районні та міські програми впровадження політики міжсекторного партнерства на 2006-2010 роки. Важливими механізмами реалізації цих програм було визначено механізми конкурсу та соціального замовлення. На основі діючого законодавства з метою визначення правової, організаційної та фінансової основ, а також порядку формування та реалізації соціальних замовлень на всіх рівнях місцевого самоврядування було розроблено та затверджено типові положення про соціальне замовлення.

Ще одним прикладом використання принципу соціального замовлення є проведений у м. Миколаєві конкурс проектів молодіжних організацій «Твоя ініціатива-2010». Його мета – сприяти розвитку патріотизму молодих людей, вихованню почуття гордості за країну,

поваги до історії. Конкурс проводився за підтримки Фонду ім. Стефана Баторія (м. Варшава, Польща), а також за рахунок коштів, залучених Миколаївським міським головою та низкою інших соціальних інвесторів м. Миколаєва. У результаті були визначені 10 переможців конкурсу. Кожен з них отримав до 6 тис. грн. на реалізацію своїх проектів.

Участь громадськості в розробці, прийнятті рішень органів влади та експертизі їх діяльності – ще одна дуже важлива форма взаємодії місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування й засіб кардинального позитивного впливу на становище молоді. Треба зазначити, що сьогодні ця форма громадської активності представників третього сектору вже набула певної ваги у структурі нормотворчого процесу. Не став виключенням і процес розробки угоди про міжсекторне партнерство, якій відбувався в Дніпропетровській області в межах заходів з реалізації обласної програми впровадження політики міжсекторного партнерства. В цьому процесі взяли участь представники профільних управлінь облдержадміністрації, благодійні та громадські організації області. Крім того, заходи в рамках програми передбачали участь представників молодіжних та інших громадських організацій в аналізі впливу прийнятих нормативно-правових актів на розвиток міжсекторного партнерства за напрямками: організаційно-правове забезпечення, вирішення місцевих проблем, фінансово-правове забезпечення, розвиток місцевих громад.

У зв'язку з тим, що поняття «участь» є дуже широким за своїм змістом, спектр механізмів, що забезпечують участь в тому чи іншому процесі, може бути достатньо широким. У випадку громадської участі в розробці та впровадженні політики щодо молоді цей спектр включає:

- колективні заходи, під час яких виробляється чи приймається (на основі вже вироблених та узгоджених варіантів) певне рішення: громадські слухання, місцеві ініціативи, фокусовані інтерв'ю з представниками тих чи інших груп молоді та фахівців по роботі з молоддю, семінари, круглі столи, узгоджувальні засідання, дорадчі комісії (комітети, ради), консультації, форуми, громадські приймальні;

- методи оцінки стану молодіжного середовища та ефективності впроваджуваної щодо молоді політики (експертна оцінка, опитування різних верств населення, безпосередньо представників молодіжної когорти, у т.ч. такі його різновиди, як анкетування, інтерв'ю – групові, масові, телефонні, фокусовані).

Зокрема, як показує практика деяких регіонів, ефективним інструментом впливу молодих громадян на процес прийняття рішень на місцевому рівні є проведення громадських слухань з актуальних питань місцевого розвитку. Так, Чернігівська міська молодіжна громадська організація «Молодь – XXI століття» за підтримки Вестмінстерського фонду підтримки демократії (Велика Британія) провела в місті Чернігові громадські слухання на такі теми: «Шляхи вирішення проблем негативних проявів у молодіжному середовищі та організації молодіжного дозвілля», «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в місті Чернігові», «Сфера охорони здоров'я

міста Чернігова: проблеми та перспективи розвитку». Активна позиція молоді у слуханнях, в яких брали участь представники владних структур, дала змогу реально вплинути на рішення, які безпосередньо стосувалися молоді.

Цікавою, на наш погляд, формою залучення молодіжних громадських організацій є їх участь у роботі громадських приймалень при органах влади, на базі яких можна здійснювати різні опитування, особливо якщо вони спрямовані на конкретну соціальну групу й не є опитуванням за місцем проживання респондентів, має аудиторний характер.

Що стосується громадської експертизи, то вона становить особливий різновид взаємодії влади з інститутами громадянського суспільства, але все ж таки її результати, оформлені відповідним чином, мають щодо владних структур рекомендаційний характер і за умови їх обробки і впровадження органами виконавчої влади та місцевого самоврядування сприятимуть підвищенню ефективності їх діяльності.

Створення і діяльність при органах державної влади на місцевому рівні консультативно-дорадчих органів, громадських рад. Молодіжні парламенти, молодіжні адміністрації, молодіжні ради, молодіжні муніципалітети на рівні області, міста, району можуть стати стабільною формою партнерства між місцевою владою та молоддю, а також надійним механізмом забезпечення участі молоді в роботі місцевої влади у вирішенні місцевих проблем.

Найбільш ефективні подібні регіональні молодіжні структури діють в Житомирській, Івано-Франківській, Волинській, Дніпропетровській областях, на рівні міст – у Славутичі, Миколаєві, Дніпропетровську.

Успішним прикладом діяльності регіональної молодіжної структури є робота Співдружності об'єднань молодих громадян «Молодіжний парламент Житомирської області», яка утворилася на початку 1998 р. Основною метою організації є підвищення суспільної, політичної та культурної активності і участь молоді у процесах державного життя України, сприяння підвищенню фахового та культурного рівня керівництва та активу молодіжних громадських організацій області. Вищим керівним органом організації є сесія. Керівним органом між сесіями – Правління. В період між засіданнями правління поточною діяльністю парламенту керує його голова. В парламент входить 23 обласні молодіжні громадські організації (2 представники від організації), п'ять районних і Житомирський міський молодіжний парламент (по одному представникові від кожного).

Окремо звернемо увагу, взаємодія між Житомирською обласною радою та Молодіжним парламентом Житомирської області здійснюється в межах укладеної угоди про співпрацю. Така практика не є розповсюдженою в інших регіонах. Метою спільної діяльності відповідно до угоди було визначено дієве залучення молоді до процесів державотворення, підвищення її громадсько-політичної активності та створення належних умов для самореалізації. Відповідно до угоди Житомирська обласна рада, крім іншого, зобов'язується всіляко підтримувати діяльність Парламенту, пов'язану

з впровадженням нових, ефективних форм роботи з молоддю, а також надавати допомогу та всебічно сприяти Парламенту у стажуванні представників його молодіжних організацій в органах місцевого самоврядування.

Прикладом діяльності подібної молодіжної структури на рівні міста є Миколаївський молодіжний муніципалітет, який було створено у жовтні 2000 р. як спілку молодіжних організацій, до якої увійшли представники 25 молодіжних НДО, студентських профспілок та органів студентського самоврядування. Молодіжний муніципалітет працює за принципом уряду і складається з комітетів, які відповідно до профілю молодіжних проблем займаються власним сектором діяльності: комітет з соціально-правових питань; з розвитку економіки і молодіжного підприємництва; екології та використання природних ресурсів; культури і дозвілля; науки і освіти; міжнародних зв'язків; у зв'язках з громадськістю та ЗМІ; фізкультури, спорту, оздоровлення та патріотичного виховання.

Миколаївський молодіжний муніципалітет є консультативно-дорадчим органом та виконує функції Ради з питань молодіжної політики при міському голові. Керівництво молодіжного муніципалітету (голова та його три заступники) є радниками з питань молодіжної політики міського голови, члени комітетів – молодіжними радниками відповідних підрозділів міськвиконкому. До того ж у приміщенні міськвиконкому проводяться регулярні наради, зустрічі, круглі столи Муніципалітету та міських управлінців, де, окрім молодіжних питань, обговорюються і загальноміські проблеми.

Дніпропетровщина – один з регіонів, який має досвід створення молодіжних консультативно-дорадчих органів при обласній державній адміністрації та міському голові. Дніпропетровську молодіжну обласну адміністрацію було створено у 2006 р. як консультативно-дорадчий орган при облдержадміністрації, утвореним з метою залучення молоді до розв'язання та реалізації державної молодіжної політики в Дніпропетровській області, сприяння демократизації суспільства, розвитку молодіжного руху, зокрема студентського самоврядування, більш повного врахування проблем і запитів молоді при розробці та реалізації рішень і заходів облдержадміністрації.

Постійно діючим органом Молодіжної адміністрації була колегія, до складу якої входили її голова, заступники голови, начальники управлінь та відділів. Основною формою роботи Молодіжної адміністрації було визначено участь її членів у реалізації обласних програм та заходів облдержадміністрації, стажування молоді в структурних підрозділах облдержадміністрації, реалізація своїх заходів тощо. Особливістю даної структури було те, що до її складу увійшли лише студенти вищих навчальних закладів міста Дніпропетровськ, представники молодіжних громадських організацій до її керівних органів не були залучені.

За період свого існування молодіжна облдержадміністрація успішно реалізувала програму «Шанс має бути у кожного», яка мала на меті покращити соціальний стан дітей та молоді, створити умови для отримання вищої освіти та подальшого працевлаштування молодих людей, залучити найактивнішу молодь до участі у діяльності

Дніпропетровської молодіжної обласної адміністрації, проект «Школа молодого політика», була організатором та учасником різноманітних заходів, круглих столів, семінарів, тренінгів. Також цей консультативно-дорадчий орган мав власне друковане видання – газету «Молодь Дніпропетровщини», у якій висвітлювалися найважливіші події регіону.

На сьогодні створено новий консультативно-дорадчий орган при голові Дніпропетровської обласної державної адміністрації – Дніпропетровську обласну молодіжну раду, до діяльності якої залучені як представники студентського самоврядування, так і молодіжних громадських організацій. Її створення – один із важливих кроків у запровадженні системного підходу до розв'язання та реалізації державної молодіжної політики в Дніпропетровській області, сприяння демократизації суспільства, розвитку молодіжного руху, зокрема студентського самоврядування, більш повного врахування проблем і запитів молоді при розробці та реалізації рішень і заходів облдержадміністрації.

Дніпропетровську молодіжну раду при міському голові як консультативно-дорадчий орган місцевого самоврядування було утворено з метою об'єднання зусиль молодіжних ініціатив міста та безпосередньої співпраці з місцевою владою. У взаємодії з міською радою молодіжна рада вирішує питання в сфері освіти, побуту, дозвілля, культурного розвитку, соціального захисту, працевлаштування молоді, сприяє встановленню всебічних зв'язків молоді міста з українськими та закордонними молодіжними організаціями, підтримує ініціативи, спрямовані на розв'язання молодіжних проблем. Дніпропетровська молодіжна рада з початку своєї діяльності плідно співпрацює з комітетом у справах молоді міської ради. Спільно вже було проведено ряд культурно-масових заходів для молоді, акцій соціального та методично-інформативного напрямку

Молодіжні гранти, стипендії, конкурси.

На загальнодержавному рівні існує ряд молодіжних премій, грантів, стипендій як форма фінансової підтримки державою обдарованої молоді, яка надається з метою реалізації соціально значущих творчих проектів у соціальній та гуманітарній сфері. Це, зокрема, щорічні премії Президента в галузі науки і техніки, гранти Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених, Премія Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України Щорічні гранти Президента України для обдарованої молоді.

На регіональному рівні також існує подібна практика. Так, зокрема на Дніпропетровщині губернаторські стипендії в регіоні щомісячно отримують 175 студентів. Їх розмір становить: для учнів профтехучилищ – 600 гривень, для студентів технікумів та коледжів – 800 гривень, для студентів вузів – 1000 гривень. Крім цього, в області діють спеціальні обласні програми та конкурси для обдарованої молоді. Так, зокрема, на обласний конкурс «Молоді вчені Дніпропетровщини» у 2010 р. виділено 650 тисяч гривень. Також

активно реалізуються програми «Краща рада молодих вчених» та «Кращий молодий вчений».

Залучення активу молодіжних громадських організацій до роботи у місцевих органах державної влади.

На виконання загальнодержавної Програми підготовки і залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. органи влади на місцевому рівні проводять відповідні заходи. Зокрема, Херсонська обласна державна адміністрація затвердила заходи щодо організації виконання в області Програми підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання, у яких передбачено: проведення в установленому порядку систематичного та цілеспрямованого добору молодих державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, представників молодіжних громадських організацій для навчання в Національній Академії державного управління при Президенті України з подальшим працевлаштуванням в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, сприяння першочерговому направленню на навчання за кордон (за рахунок міжнародної технічної допомоги) молодих державних службовців, яких включено до кадрового резерву на керівні посади в органах виконавчої влади, організація проведення соціологічних досліджень з метою відстеження просування по службі молодих державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, його моніторингу та врахувати отримані результати у подальшій роботі тощо.

Київська міська державна адміністрація з метою залучення активу молодіжних організацій до державної служби профінансувала проект Київського молодіжного центру праці щодо проведення тестування та циклу тренінгів для студентської молоді з метою виявлення рівня управлінського потенціалу (в проекті взяли участь 500 студентів старших курсів навчання), реалізувала власний проект ГУССМ «Літня школа молодого державного службовця», спрямований на виявлення і відбір молоді м. Києва, здатної до роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування м. Києва.

Поінформовання, просвіта молоді.

Окремий вид взаємодії влади й молодіжних громадських організацій з реалізації молодіжної політики, обумовлений наявністю суто комунікативної складової в структурі означеної взаємодії, становлять поінформовання і просвіта громадськості. Ця форма взаємодії є вичерпною тоді, коли влада вважає за достатнє просто розповсюдити інформацію серед членів НДО. Водночас, у залежності від змісту й мети поінформовання чи просвітньої діяльності їх наслідком у т.ч. може бути й участь представників поінформованої сторони у конкретних спільних з владою ініціативах. Крім того, підготовка та розповсюдження або презентація інформаційних матеріалів є важливим елементом реалізації таких традиційних форм залучення громадськості до розв'язання проблем молоді, як збори

громадськості, громадські слухання, консультування та ін. Якщо громадські збори є засобом актуалізації та пошуку шляхів розв'язання проблем місцевого рівня, то громадські слухання та консультативний процес можуть відбуватися на різних рівнях, аж до вищих структур влади (як от Парламентські слухання з молодіжних питань).

У межах згаданої вище програми впровадження політики міжсекторного партнерства в Дніпропетровській області ціла низка заходів мала саме інформаційно-освітню спрямованість. За безпосередньої участі громадських організацій Дніпропетровській центр молодіжного співробітництва, Дніпровська асоціація розвитку регіонів, Дніпропетровська фундація соціального інвестування та інших було розроблено тренінги та навчальні фільми з питань міжсекторного партнерства, проведено низку семінарів-практикумів для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, представників громадських організацій. Програмою також передбачалося створення системи освіти в сфері міжсекторного партнерства для місцевих чиновників, представників НДО та засобів масової інформації, налагодження роботи інформаційно-методичного центру для надання консультацій з питань функціонування громадських та благодійних організацій, видання інформаційного бюлетеню та розробка веб-сторінки, присвячених стану, проблемам та перспективам міжсекторного партнерства.

В цілому ж, коли мова йде про інформаційно-освітні механізми взаємодії влади і недержавних організацій з питань молоді, то слід згадати програми відкритих дверей, виїзні заходи, громадські інформаційні й ресурсні центри, створення та розповсюдження навчально-популярних програм, Інтернет, телепередачі та виступи на радіо, публікації в газетах.

Безумовно, довгострокова стратегія партнерства визначених структур влади та інституцій третього сектору завжди спирається на систему різних за своїм характером та призначенням механізмів їх взаємодії. Більш того, один й той самий механізм, використаний у різних контекстах діяльності, може забезпечувати, скажімо, поінформовування лідерів молодіжних громадських об'єднань (як от круглий стіл), а може сприяти одержанню думок щодо якихось аспектів молодіжної політики, її законодавчого та ресурсного забезпечення.

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що спільними рисами всіх вищезгаданих механізмів та форм участі, які запроваджуються в Україні, є те, що вони перебувають у зародковому стані, і окремі випадки ефективної діяльності поки що залишаються радше винятком із правил.

На нашу думку, щоб посилити роботу місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у напрямі налагодження ефективної співпраці з молодіжними громадськими організаціями, необхідно:

- зміцнити ресурсну базу молодіжних громадських організацій, зокрема, запровадити широку практику надання фінансування їх проектів з боку місцевих органів влади (на конкурсній основі), втілити систему соціального замовлення;

- для продовження розвитку структур співпраці молоді з органами місцевого самоврядування на кшталт молодіжних парламентів, муніципалітетів, рад, необхідним є становлення договірної форми взаємодії, коли співпраця базується на чітко визначених принципах та процедурах, які закріплюються відповідною угодою між молодіжною структурою та органом місцевого самоврядування. Також реальній участі молоді в ухваленні рішень на місцевому рівні сприятиме подальше запровадження систематичних громадських слухань із проблем, які прямо або опосередковано стосуються молоді;
- створити необхідні умови для професійного зростання молодих депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування. Важливим також є зміцнення громадських професійних об'єднань молодих депутатів, молодих посадових осіб місцевого самоврядування у напрямі розширення сфери їхньої діяльності, залучення позитивного іноземного досвіду тощо;
- скласти відомчий реєстр громадських організацій, що займаються питаннями соціального становлення та розвитку молоді в області, місті, районі;
- запровадити систему розвитку компетентності молоді у формуванні та реалізації місцевої політики, яка має реалізовуватися у трьох основних напрямках: 1) спеціальний учбовий курс для учнів загальноосвітніх установ із основ місцевого самоврядування та молодіжної участі, який викладається підготовленими вчителями; 2) тренінги для студентів ВНЗ із основ місцевого самоврядування та молодіжної участі, який може викладатися як підготовленою молоддю, громадськими організаціями, так і фахівцями державних установ (наприклад, ЦССМ); 3) неформальна освіта молоді – шляхом створення та розповсюдження серед молоді інформаційних матеріалів щодо діяльності як органів влади і місцевого самоврядування, так найбільш активних громадських організацій та їх співпраці.

Висновки та рекомендації

У 1991 – 2010 рр. в Україні було запроваджено та випробувано власну національну модель державної молодіжної політики. Її стрижнем стало розгалужене ювенальне законодавство, яким визначено загальні засади державної молодіжної політики, організаційні та правові засади сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, діяльності молодіжних організацій, соціальної роботи з дітьми та молоддю, програма державної підтримки молоді, створення першого робочого місця для молодих громадян, що отримали фахову освіту тощо. До наочних здобутків молодіжної політики, якими можуть скористатися молоді громадяни, належать отримані ними молодіжні кредити, гранти, премії, стипендії, соціальні, освітні та інформаційні послуги, фінансова, організаційна та правова допомога для молодіжних організацій тощо.

Проте, одним з головних критеріїв ефективності державної молодіжної політики є дієвість механізмів розв'язання проблем різних категорій та окремих представників молоді, обсягом та якістю

соціальних послуг, які отримують молоді громадяни від владних структур. Безпосередній контакт переважної більшості молодих людей з державними інституціями відбувається саме на регіональному і місцевому рівнях. Саме тут даються взнаки і відчутні проблеми в реалізації державної молодіжної політики. До них належить неузгодженість окремих норм ювенального законодавства, недостатній рівень фінансування молодіжних програм, обмежені можливості органів державного управління у сфері сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, часті реорганізації, недостатня ефективність їх діяльності, відсутність необхідної координації різних державних та громадських інституцій тощо. Крім цього, національне законодавство у сфері становлення та розвитку молоді в Україні та діяльності місцевих державних адміністрацій фактично віддає на власний розсуд місцевої влади питання стосовно визначення ресурсу молодіжних підрозділів органів влади.

Що стосується питання взаємодії місцевих органів державної влади і молодіжних громадських організацій, то необхідно відзначити, що ті зразки комунітаризму та співпраці різних структур у ювенальній сфері, які на сьогодні має Україна, сягають своїми традиціями ще в радянські часи. Не завжди вони стають у нагоді в сучасних умовах. Властиві представникам офіційної влади та, взагалі, широким верствам населення (хоча молоді – в дещо меншому ступені) стереотипи мислення та поведінки часто перешкоджають налагодженню конструктивного суспільного діалогу на засадах «комунікації рівних». Незважаючи на кардинальну зміну за останні десятиліття суспільних умов, схеми взаємодії різних структур, як і колись, переважно функціонують за традиційним принципом суб'єкт-об'єктних відносин (керуючі – керовані).

Таким чином, на сьогодні особливої актуальності набуває питання орієнтованості та зосередженості молодіжної політики на забезпеченні активної участі молодих громадян у всіх сферах життя суспільства. Його розв'язання вимагає розробки механізмів забезпечення участі молодіжних громадських організацій всіх рівнів у розробці стратегії регіонального, місцевого розвитку. Саме в умовах нинішньої адміністративної реформи Президента України, наслідком якої стала реорганізація центрального органу виконавчої влади з питань молодіжної політики, а також очікується реорганізація органів влади на місцях, необхідно створити умови для запуску постійно діючих механізмів ефективної взаємодії влади та недержавних організацій з проблем не тільки реалізації, але й визначення акцентів молодіжної політики на місцях. Пріоритетними мають стати такі напрямки молодіжної політики, реалізація котрих надасть молоді можливості для самостійного вирішення проблем, які виникають. Тільки такий підхід буде сприяти взаємоув'язуванню поліпшення якості життя переважної більшості молоді та розвитку країни в цілому. У цьому процесі важливо як врахувати існуючі напрацювання, так і втілити в життя нові підходи, які усунуть існуючі недоліки в роботі місцевих органів виконавчої влади щодо вироблення і реалізації державної молодіжної політики на місцях. Також важливе значення для України має зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики на

регіональному рівні, основними характеристиками якої в більшості країн Західної Європи є такі: значний обсяг молодіжної роботи, яку здійснюють державні заклади, та передача виконання розділів програм молодіжним організаціям.

Розуміння з боку центральних і місцевих органів державної влади того, що соціальний розвиток молоді є невід'ємною частиною розвитку суспільства, до основних цінностей якого належать демократія та громадянська активність населення, забезпечить успішну побудову громадянського суспільства і правової держави в Україні.

3. Правозахисний рух на Дніпропетровщині

3.1 Тенденції становлення та розвитку регіональних правозахисних громадських організацій

Правозахисні структури були першими неурядовими організаціями в класичному розумінні на території СРСР. Сьогодні Радянського Союзу немає, але правозахисники як і раніше досить затребувані в Україні в цілому і у Дніпропетровській області зокрема. Багато хто з них займався правозахисною діяльністю ще за часів Радянського Союзу та мав змогу спостерігати в динаміці за положенням справ із дотриманням прав людини. В 1990-м році у м. Дніпропетровськ було створено громадську організацію КРУГ (Комитет реабилитации уволенных и гонимых – аббревіатура рос.). Ця організація об'єднала людей, які зазнали тих чи інших утисків з боку владних структур. У переважній більшості вітчизняні правозахисники не мають фахової юридичної освіти. Люди стають правозахисниками випадково, коли порушують їхні права, за які вони починають боротися, після чого деякі починають цією справою займатися постійно, уже відстоюючи права інших.

У світі та Радянському Союзі, звідки прийшли традиції правозахисту в Дніпропетровськ, існували та існують самі різні напрямки, але головна ідея – використовуючи правові методи допомагати людям відстоювати свої права. На думку дніпропетровських правозахисників, така форма протесту як пікети не ефективна – потрібно домагатися всього за допомогою права, тобто через суд.

Парадокс ситуації полягає в тому, що правозахисники захищають громадян від правоохоронців, виконуючи в такий спосіб функцію держави. Головною проблемою української держави є те, що правоохоронна система разом із судовою системою становлять найбільш корумповану частину держави, що вже являє загрозу національній безпеці.

З огляду на цей фактор, найбільш актуальним і діючим методом правозахисних громадських організацій є громадський соціальний контроль за карно-процесуальною діяльністю судів і правоохоронних органів держави шляхом здійснення тиску на суд і правоохоронні органи через ЗМІ (пресу, телебачення); організацію мітингів, звертання до народних депутатів. При цьому правозахисники не втручаються в роботу слідчих органів або в судове слідство. Вони розголошують факти порушення прав людини при проведенні слідства, а саме застосування в міліції катувань, знущань над особистістю, коли слідчі таким злочинним способом отримують зізнання від затриманих, не допускаючи адвокатів.

Правозахисні організації – це особливий вид недержавних неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована на ствердження та захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами та посадовими особами. Правозахисні організації сприяють зменшенню організованого насильства, здійснюваного державою. Для цього вони працюють одночасно в трьох напрямках: захист прав людини в конкретних випадках (ця допомога повинна бути безкоштовною для заявника), громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами, а також поширення інформації про права людини і аналіз стану з правами людини.

Всі три напрямки тісно пов'язані, робота тільки в одному із трьох напрямків не може бути, на мій погляд, ефективною. Дніпропетровські правозахисники вважають, що якщо займатися тільки захистом громадян, то правозахисні організації приречені на вічну боротьбу з державою при патерналізмі, що зберігається в суспільстві, незнанні людьми своїх прав та інструментів їхнього захисту і законодавства, що, як і раніше несе погрози правам людини.

Примітно, що всі правозахисники вважають тенденцію щодо дотримання прав людини на Дніпропетровщині негативною.

На думку правозахисника Р. Мухамеджанова, змінилася сама злочинність: «Сьогодні, наприклад, білокомірчаних злочинців більше чим кишенькових злодіїв. Змінилася і психологія правоохоронців. Радянська закваска залишилася, залишилася впевненість, що вони всемогутні над громадянином. Але якщо раніше таке відношення використовувалося в інтересах авторитарної держави, то сьогодні – заради власної наживи. Хоча з'явилися судді й слідчі, які порушують закон без усякої вигоди, із чистого мракобісся. У всій правоохоронно-судовій системі одержали величезне поширення сімейність і кумівство. Наприклад, зараз маса суддів є дітьми ще працюючих служителів Феміди.

Все йде до абсолютного безправ'я – сьогодні захищеності в людей немає ніякої. Постійна зміна законодавства також негативно позначається на юридичній грамотності населення. Наприклад, прийняли новий закон «Про судоустрій і статус суддів», до якого йде додаток зі зміною всіх процесуальних законів, у тому числі про можливості суду розглядати справи про стягнення комунальних заборгованостей з людини без його присутності! Це страшні зміни».

Також не допускають громадських працівників до кримінальних справ, хоча в Радянському Союзі така практика існувала – були громадські обвинувачі та громадські захисники. Тепер же представник – не адвокат – може бути тільки у потерпілого. І це є негативним фактором, тому що велика кількість людей скаржаться на низький професійний рівень адвокатів.

На думку правозахисника В. Сухова, ситуація на Дніпропетровщині відповідає ситуації в Україні в цілому: «З огляду на те, що Дніпропетровщина є складовою частиною політичної, економічної і адміністративної систем України, то для неї характерні всі тенденції, що мають місце сьогодні в державі. Тому процитую недавній виступ Н. Карпачової, Уповноваженої Верховної Ради

України з прав людини: «Порушення прав людини стражами правопорядку стали систематичними».

Менш, ніж рік назад як вітчизняними, так і закордонними фахівцями констатувався факт, що в Україні почався поступовий рух у бік підвищення внутрішніх стандартів дотримання прав людини в правоохоронній діяльності. У доповідях і звітах говорилося про те, що незважаючи на все ще високий рівень незаконного насильства, поширеність нелюдського поводження із затриманими, намітилися певні позитивні зрушення, серед яких згадувалися і створення спеціального управління у МВС (управління моніторингу дотримання прав людини), і регулярні виїзди моніторингових груп до ізоляторів тимчасового утримання громадян в міліції, і робота громадських рад при управліннях внутрішніх справ. Однак, 2010 рік звів нанівець більшу частину роботи, що була зроблена МВС разом із громадськістю в період з 2004 року, що збільшило вже існуючі недоробки державних органів у цій сфері.

У підсумку – справи, програні Україною своїм же громадянам у Європейському суді (в 2010, по фактах катувань і нелюдського поводження – Лопатін і Медведський, Лотарев, Захаркін, Давидов, Смирнов, Білий, Ковальчук, Самардак, Знайкін, Логвіненко, Петухов та ін.). У підсумку – десятки смертей у міліції, у рази більша кількість випадків катувань, у тисячі разів більше – випадків незаконного насильства. У підсумку – постійні повідомлення в ЗМІ і зростаюче побоювання в суспільстві, що веде до банального страху якої-небудь взаємодії з міліцією, а в деяких випадках - до прямого зіткнення з нею.

Як приклади з місцевої хроніки правозахисники наводять: переслідування міліцією підприємця К. Більцана, застосування насильства міліцією на закритій території Дніпропетровської облдержадміністрації до громадського активіста Д. Будима, порушені за допомогою катувань кримінальні справи за обвинуваченням в убивстві в смт. Софіївка Софіївського району проти трьох студентів вищів Юхимчука, Овдієнка та Куліша і т. ін. «Лідером» за показниками порушених кримінальних справ по вбивствах, пограбувань за допомогою самозвинувачень затриманих, згодом скасованих судами, є на думку правозахисників, Індустріальний РВ ДМУ УМВС України (м. Дніпропетровськ).

Підбиваючи підсумок 2010 року можна констатувати – вулиці не стали безпечніше; забезпечення міліції не покращилося, як і відношення населення до неї; жертв незаконного насильства не стало менше; кількість програних справ в Європейському суді зростає; імідж країни навпаки.

Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачова заявляє, що щорічно до неї надходить біля п'яти тисяч звернень про порушення прав громадян співробітниками міліції, в основному – про факти жорстокого поводження, катувань, а також неналежного розслідування справ і незаконного притягнення до кримінальної відповідальності.

Якщо за рівнем корупції, посадових злочинів у правовому блоці держави (суди, міліція, прокуратура) Україна практично лідирує серед країн Європи, то відповідно рівень захищеності українських громадян

від свавілля правоохоронної системи є вкрай низьким. Сьогодні свої порушені права може захистити тільки багатій або найближчий родич «гвинтика» цієї системи. За інформацією, що надходить до правозахисників, більше 30% затриманих у СІЗО м. Дніпропетровська перебувають там за кримінальними справами, до яких не мають ніякого відношення. Але ж ці справи порушували слідчі, їхні матеріали затверджували прокурори, а судді виносили вироки, які потім скасовує апеляційна або касаційна інстанція. За це правоохоронне свавілля і беззаконня жоден з правоохоронців відповів свободою або матеріально. Тому усе більше громадяни України шукають захисту в Європейському суді, де хабара принципово від наших міліціонерів і прокурорів не беруть, а приймають рішення винятково виходячи із закону і прав людини. На жаль, сьогодні українські громадяни більше бояться правоохоронної системи, чим бандитів. Принаймні, до 80% громадян за результатами різних соціологічних досліджень не довіряють українським правоохоронним органам, вважаючи їх корумпованими»

Донедавна в Дніпропетровській області регіоні існував лише один орган, в рамках якого правозахисники здійснювали співробітництво з державою – громадська рада при УМВС України в Дніпропетровській області з питань забезпечення прав людини. Донедавна існувала і посада помічника міністра МВС з прав людини в Дніпропетровській області, яку займав В. Л. Міняйло.

Дніпропетровський правозахисник Г. Кучеренко вважає, що, «...партнерство і співробітництво із владою, яка у більшості демонструє свою закритість, непрозорість і досить часто грубо порушує права людей, не є достатньо ефективними. Громадських правозахисних організацій, які дійсно працюють в області реального захисту прав і інтересів громадян, за великим рахунком – одиниці, і не тому, що «альтруїстів» мало, а тому, що вони не мають достатніх фінансових можливостей, приміщень для проведення роботи і т. ін., а влада, коли почуває, що її хтось критикує і взагалі – дошкуляє, відмежовується від співробітництва із правозахисниками. Можна привести десятки прикладів. Та й законодавство «Про об'єднання громадян» застаріло і не відповідає сьогоденному політичному, економічному, соціальному положенню речей у державі».

Для виконання своїх функцій правозахисні організації повинні мати право на вільний доступ до всіх документів, включаючи документи, що зберігаються державними органами і архівами, які необхідні для належного розслідування заяви, і право знімати з них копії, якщо викладена в цих документах інформація не містить державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, одержувати письмові або усні роз'яснення від всіх осіб (включаючи державних посадових осіб і службовців), які можуть мати інформацію про дане порушення або іншим способом надати допомогу в розслідуванні, проводити розслідування заяви на місці, включаючи камери попереднього затримання, установи виконання покарань, військові частини, психіатричні лікарні, інтернати та інші місця тимчасового обмеження волі людини, здійснювати інші дії, необхідні для проведення належної перевірки заяви, які не суперечать законодавству.

Правоохоронні органи є самою закритою структурою в Україні. Створення громадських рад з питань дотримання прав людини було важливим проявом демократизації правоохоронних структур України. Це було розуміння того, що у сфері забезпечення прав людини з боку працівників органів внутрішніх справ сьогодні існує велика безліч проблем. Складність, тривалість та іноді навіть конфліктність цього процесу не можуть перекреслити його важливість. Не менш важливим було принципове положення про включення до складу не менш двох третин представників правозахисних організацій, правозахисників, вчених.

На думку, Г. Кучеренко, «...громадська рада при ГУ МВС України в Дніпропетровській області (створена у 2007 р. – прим. авт.) досить плідно працювала в сфері захисту прав громадян в органах міліції, захищала людей від злочинців у погонах, свавілля працівників міліції і перевищення ними службових повноважень. Таких прикладів за три роки існування громадської ради можна привести десятки. Майже всі випадки порушень висвітлювалися в ЗМІ, проводилися прес-конференції, прес-клуби й т.д.».

Проте в діяльності Ради було чимало недоліків. Правозахисник Р. Мухамеджанов зазначив, що «Рада не діяла в необхідній мірі. І членство в Раді не давало ніяких додаткових важелів впливу правозахисникам, функція яких стежити за тим, щоб міліція не порушувала права людини. Ну так для цього ми повинні ознайомитися з її роботою, а цього не виходить – заважає «таємниця слідства». Та й сам правовий статус цих Рад ніяк не визначений. Президент Янукович і прем'єр Азаров ініціювали Положення про громадські ради при УМВС із питань забезпечення прав людини, але в ньому не прописаний статус цих структур. Є функціональна характеристика, консультаційно-дорадча, а права не визначені.

Немає й ніяких гарантій у членів Ради. Наприклад, у Росії журналісти і правозахисники прирівняні до працівників правоохоронних органів. Це не рятує від убивств, але є хоча б номінальний статус. В Україні немає й цього.

Переконаний, що громадські ради треба перенастроїти. Створити нормальне положення про них, вказати статус, механізм роботи і т. ін. Зараз же навіть не у всіх райвідділах міліції знають про існування Ради».

На думку правозахисника В. Сухова, діяльність громадської ради могла б бути більше ефективною, якби правозахисників залучали до перевірок скарг громадян, які ініціюються ними: «коли до таких перевірок нас залучають, то ми не залишаємо можливості слідчим фальсифікувати справи. Адже для нас головне не показники розкривання, а дотримання прав людини при його знаходженні в приміщенні органу, і щоб докази провини були добуті законним шляхом, а не за допомогою катувань і насильства. До нас постійно звертаються громадяни зі скаргами на дії або бездіяльність працівників міліції. З кожним зверненням ми розбираємося настільки, наскільки нас допускають до одержання інформації. Практично постійно ми беремо участь у прийомах громадян начальником обласної міліції генералом В. М. Бабенком».

Доля громадської ради була вирішена одноосібним рішенням начальника ГУ МВС України у Дніпропетровській області В. М. Бабенка, яким 17 січня 2011 року було припинено діяльність громадської ради при цій установі. Відповідного листа за його підписом було направлено правозахисникам – членам ради. У відповідь ті написали лист генерал-майорові, у якому, зокрема, говориться, що «зазначене рішення облуправління міліції прийнято з порушенням вимог Постанови КМУ №996, а тому є безпідставним і незаконним виходячи з наступного.

1. У Постанові КМУ мова йде про забезпечення участі громадськості у формуванні і реалізації державної політики, але не про припинення участі громадськості в цій діяльності.

2. Пунктом 4 Постанови КМУ потрібно від центральних і місцевих органів виконавчої влади «до утворення зазначених рад забезпечити функціонування громадських рад, створених до вступу в силу дійсної постанови».

3. Таким чином, Ви одноосібно зазначеним листом (регіонального управління МВС в області) скасували дію Постанови КМУ, що є порушенням правового порядку в державі, установленної ст. 19 Конституції України, є перевищенням повноважень, неправомірним втручанням державного органа в діяльність інститутів громадянського суспільства.

4. В листі ГУ МВС в області невизначено, на який громадський орган покладений контроль за дотриманням прав людини в органах внутрішніх справ області, хто несе персональну відповідальність за цей контроль, якими засобами та заходами надалі буде забезпечуватися громадський контроль за діяльністю міліції Дніпропетровської області, яка є одним з лідерів у порушенні прав людини серед органів внутрішніх справ України.

Відповідно до Постанови КМУ №996 до 03.02.2011 року в ГУ МВС в області повинна бути утворена громадська рада за участю інститутів громадянського суспільства. Але, наскільки нам відомо, ця робота навіть не починалася.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити висновок, що зазначеним листом ГУ МВС в області порушується право інститутів громадянського суспільства на громадський контроль за діяльністю міліції області в питаннях дотримання прав людини. Внаслідок цього ігноруються права громадян на одержання ними допомоги і захисту від неправомірних дій співробітників органів внутрішніх справ. З огляду на значимість і великий суспільний резонанс порушених питань, громадські організації, що входять до складу громадської ради при ГУ МВС в області, вирішили звернутися до Кабінету Міністрів України щодо надання оцінки правомірності відсторонення громадськості від контролю за діяльністю органів внутрішніх справ у Дніпропетровській області шляхом видання наказу про розпуск громадської ради і незабезпечення участі громадськості в питаннях дотримання прав людини в органах внутрішніх справ у Дніпропетровській області та безперервності громадського контролю за діяльністю місцевої міліції», – зазначили у своєму листі правозахисники.

3.2 Результати моніторингу діяльності місцевих органів влади в сфері дотримання політичних, професійних, особистих прав та свобод громадян у Дніпропетровській області в 2009-2011 рр.

За результатами спостереження дотримання політичних, професійних, особистих прав та свобод громадян у Дніпропетровській області аналітики ДЦСД констатують, що:

- В 2009 – 2011 рр. мають місце факти примушення до вступу в будь-яке об'єднання громадян та обмеження у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

- Протягом 2009-2010 рр. систематично порушуються права неповнолітніх, в першу чергу, майнові права дітей-сиріт; права громадян, які мешкають в гуртожитках, на житло; трудові права працівників підприємств області.

- З наближенням дати президентських виборів у лютому 2010 р. та напередодні початку виборчих перегонів до місцевих рад 2010 р. на Дніпропетровщині зафіксовано ряд порушень професійних прав працівників медіа з боку владних, силових структур та місцевих олігархів: відмова у виході телепрограм журналістських розслідувань в ефірах місцевих телевізійних каналів; позови на журналістів до суду; вилучення та пошкодження обладнання Інтернет-порталів тощо.

- Протягом квітня – червня 2010 р. у Дніпропетровській області відмічається збільшення кількості порушень професійних прав працівників засобів масової інформації. Зокрема аналітики ДЦСД зафіксували: три напади на працівників телеканалів; відмову в оренді приміщення телевізійному каналу, що призвело до припинення трансляції телепрограм; спробу цензури періодичного друкованого видання з боку чиновників органу місцевого самоврядування; безпідставні відмови в реалізації декількох періодичних друкованих засобів масової інформації; незаконне використання об'єкту інтелектуальної власності (товарного знаку періодичного друкованого видання) представником однієї з політичних сил; спроби вчинити тиск на керівників ЗМІ (звільнення, погрози звільнення) з боку представників виконавчої влади, тому що журналісти не підтримують певну політичну партію, або не вступили до її лав.

- В жовтні – листопаді 2010 р. під час проведення виборчої кампанії та виборів депутатів до місцевих раз неодноразово порушувалося виборче законодавство (недопущення опозиційних рейтингових кандидатів до участі у виборах, формування складів ТВК згідно з інтересами правлячої партії, друк бюлетенів «із запасом», застосування «каруселі» під час голосування, підкуп виборців, махінації зі списками виборців, проведення незаконної агітації тощо).

- Протягом 2009 – 2011 рр. місцева влада неодноразово перешкоджала або невмотивовано відмовляла громадським та політичним активістам у проведенні мітингів протестів та пікетів,

зокрема з питання прийняття Податкового кодексу. Зазнали в цей час утиску і підприємці.

- В січні 2011 р. було невмотивовано ліквідовано координаційну раду з питань захисту прав осуджених та взятих під варту при обласному управлінні Міністерства внутрішніх справ України, що порушило право громадськості на участь в управлінні державними справами та контролі за дотриманням прав людини в правоохоронних органах, та право громадян на отримання ними допомоги і захисту від неправомірних дій співробітників міліції під час затримання та безперервність громадського контролю за діяльністю місцевої міліції.

- В березні 2011 р. внаслідок фальсифікації результатів голосування установчих зборів до громадської ради при Дніпропетровській облдержадміністрації до складу ради не потрапило близька 150 громадських організацій, які подали заявки на членство. Таким чином організації «третього сектору» Дніпропетровщини втратили можливість впливу на процеси вироблення та прийняття рішень органом виконавчої влади в регіоні.

- В листопаді 2009 р. мало місце звільнення громадян за спілкування під час виконання професійних обов'язків українською мовою. В лютому 2011 р. представники національних меншин констатували факти ксенофобії та расизму у Дніпропетровській області.

- В грудні 2010 р. – червні 2011 р. були зафіксовані факти ненадання офіційної відкритої інформації працівникам ЗМІ та громадським активістам, а також перешкоджання професійній діяльності журналістів з боку представників місцевої влади та комерційних структур.

3.2.1 Порушення виборчого законодавства під час підготовки та проведення виборів депутатів до місцевих рад

Жовтень 2010 року

м. Дніпропетровськ

Партія «Громадська сила», яка є суб'єктом висування для більшості активістів громадської організації з такою ж назвою, перебуває під тиском територіальних виборчих комісій Дніпропетровська. Останні використовують будь-які приводи для відмови у реєстрації як самої партії у особі її представників, так і списків кандидатів у депутати, а також мажоритарних кандидатів у депутати всіх рівнів від цієї політичної сили.

Найгіршою є ситуація в Дніпропетровській міській ТВК. Спочатку тут відмовлялися реєструвати представника від партії у комісії, потім було відмовлено у реєстрації списку кандидатів за багатомандатним виборчим округом. Насамкінець територіальна виборча комісія, на засідання якої кандидати від «Громадської сили» намагалися прийти з представниками телебачення, 7 жовтня ввечері відмовила у реєстрації 54 з 58 кандидатів, які висувалися від

політичної сили на одномандатних округах. Ще чотирьом кандидатам, яких було зареєстровано добою раніше, було видано припис про анулювання «помилкової реєстрації».

Майже аналогічна ситуація спостерігається і в районних територіальних комісіях. На 8 жовтня – момент закінчення реєстрації уточнених та виправлених документів – списки кандидатів до районних рад від «Громадської сили» були зареєстровані лише у Жовтневому, Індустріальному, Ленінському та Самарському районах.

м. Дніпропетровськ

У Дніпропетровську на засідання дільничних виборчих комісій не запрошують їх членів від опозиційних партій. Про це повідомили у прес-службі обласної організації «Нашої України» з посиланням на заступника голови Індустріальної районної у місті Дніпропетровську ТВК.

Зокрема, 16 жовтня на засідання дільничних виборчих комісій не були запрошені члени ДВК від партій «Наша Україна», «Батьківщина», «Сильна Україна». У засіданнях ДВК беруть участь від 14 до 18 членів комісій (що робить засідання формально легітимними), які представляють переважно Партію регіонів та її найближчих політичних союзників.

«За словами окремих керівників дільничних виборчих комісій, вони навіть не поінформовані про те, що у очолюваних ними ДВК є представники опозиційних політичних сил», – наголошується у повідомленні прес-служби «Нашої України».

Також, за інформацією прес-служби, у членів ДВК немає посвідчень, які підтверджують їх повноваження.

м. Дніпропетровськ

Дніпропетровська міська територіальна комісія щодня замовляє додаткові тиражі бюлетенів для голосування на виборах місцевих рад та міського голови, які заплановані на 31 жовтня.

Офіційною причиною постійної зміни кількості бюлетенів, необхідних городянам для голосування при виборі міського голови та депутатів, що представлятимуть єдиний міський багатомандатний округ - постійні уточнення реєстру виборців. Згідно відомостей, що надходять до міської ТВК з районів, в кожному з них з часу останніх виборів кількість виборців зросла, хоч і незначно. Через це щодня на приватну типографію «Арт-прес» надсилаються замовлення на до друку 500, 800 чи 1100 бюлетенів.

От тільки контролю за кількістю надрукованих бюлетенів, як і кількістю отриманих в ТВК фактично немає. Якщо основний тираж був отриманий трьома членами комісії, доставлявся до ТВК під наглядом і на засіданні перерахований, то чотири останні дні за бюлетенями їздить один член комісії. Скільки їх за цей час могли виготовити на приватній типографії і чому взагалі за наявності державних типографій друк бюлетенів був довірений приватній фірмі – питання відкриті.

Таємницею є й питання про уточнення реєстру виборців за тиждень до виборів – чи то він у Дніпропетровську останні три роки не вівся, чи привід для додаткового друку відверто надуманий.

Експерти, не виключають, що наявність надлишкової кількості бюлетенів забезпечує цілу низку шляхів фальсифікації, серед яких найпростіший – вкидання. Суть фальсифікації полягає в тому, що злочинці вкидають кілька бюлетенів в урну для голосування з позначками за одного й того ж кандидата. Якщо такі бюлетені мають печатку даної дільничної комісії, відрізнити справжнє волевиявлення від вкинутих бюлетенів неможливо.

Додатковий тираж також може бути використаний для запуску «каруселей», коли за межами дільниці виборцю вручається бюлетень з позначкою, а він натомість має винести з дільниці чистий.

31 жовтня 2010 р. (День голосування)

м. Дніпропетровськ

Відсутність повної інформації про кандидатів до місцевих рад та на посаду міського голови – чи не основна ознака поточних виборів, яка простежується на усіх дільницях Дніпропетровська.

Свою негативну роль в цьому відіграли насамперед районні територіальні виборчі комісії: якщо інформація про кандидатів до обласної ради представлена скрізь і в повному обсязі, кандидатів на посаду Дніпропетровського міського голови та до міської ради – з деякими пробілами, то про кандидатів – мажоритарників до райрад майже скрізь забули.

Як повідомляє з дільниці №03164 (24 міський округ) кандидат до міської ради Тетяна Петренко, на стенді дільниці кандидати до обласної та міської рад перемішані, а працівники комісії відмовляються їх впорядковувати, посилаючись на те, що їм ніколи, а «люди самі вміють читати».

Водночас на більшості дільниць міського виборчого округу №57 зникла інформація про кандидата від партії «Україна Майбутнього». Зокрема, на дільниці №00393 представникам партії повідомили, що інформацію не надала міська ТВК. На диво, на деяких дільницях того ж округу інформація про кандидата присутня.

Про факти відсутності інформації про своїх кандидатів повідомляє прес-служба партії «Єдиний центр». За її спостереженнями, в Жовтневому, Бабушкінському та Індустріальному районах інформації про кандидатів у депутати по одномандатним мажоритарним виборчим округам до Дніпропетровської міської ради від Єдиного Центру зовсім немає.

Лише після того, йдеться в повідомленні, як єдиноцентристи підняли шум, працівники лише деяких виборчих дільниць розмістили плакати з інформацією, та більшість з них без фотографій та не відповідають стандартам, за якими зроблені плакати представників інших політичних сил.

На думку представників «Єдиного центру», такі порушення роблять виборчий процес не чесним, адже права кандидатів та їх виборців стали не рівними.

м. Першотравенськ

27 жовтня 2010р. довіреною особою кандидата у депутати до Дніпропетровської обласної ради по одномандатному мажоритарному виборчому округу № 21 Булик Оксани Василівни, було подано скаргу до Дніпропетровської обласної виборчої комісії. Про це стало відомо з розповсюдженого прес-службою партії інформаційного повідомлення.

Скарга стосувалась того, що в місті Першотравенську у агітаційній палатці Партії Регіонів розповсюджували незаконні листівки, кандидата у депутати Козаченко Андрія Васильовича, що є грубим порушенням законодавства. Також вимагали, щоб йому винесли попередження з метою недопущення до подальших порушень.

29 жовтня 2010р. сплив останній термін в який Дніпропетровська обласна виборча комісія мала винести рішення, та не пізніше ніж на наступний день, тобто 30 жовтня видати його на руки. Спочатку працівники виборчої комісії повідомили, що не можуть приділити увагу скарзі, адже вона стосується кандидата у депутати від Партії Регіонів, але засідання все ж провели, і визнали агітаційну листівку законною, сказавши, що вона просто знизу обрізана і тому не несе інформацію про тираж, відповідальну особу та виконувача замовлення на друк, що згідно законодавства має бути обов'язково присутнє на агітаційній листівці.

Коли ж настало 30 жовтня в Єдиному Центрі результату так і не дочекались, а коли запитали де ж потрібне рішення, то у відповідь почули, що буде лише після виборів.

м. Дніпропетровськ

Назви кількох партій, що висували мажоритарників, у виборчих бюлетенях позначені великими літерами, а решта - малими. На це звернув увагу кандидат на посаду міського голови, голова обласної організації Партії Захисників Вітчизни Сергій Севріков.

У його бюлетені великими літерами були позначені Партія регіонів, Комуністична партія України, партія «Нова політика». За інформацією виборців з інших дільниць, у бюлетенях були виділені шрифтом, відмінним від основного, й інші партії. На думку пана Севрікова, таким чином увагу виборців, а особливо людей зі слабким зором та пенсіонерів (які є найактивнішими учасниками виборів), спрямовують на мажоритарників від партії влади та її сателітів. Тоді як інші парторганізації можуть взагалі лишитися поза увагою громадян, оскільки їхні назви набрані дрібним шрифтом і губляться у довгих списках.

Про порушення Сергій Севріков повідомив голові ДВК №03096, що в Індустріальному районі. Партія Захисників Вітчизни подала відповідну скаргу до ЦВК.

м. Дніпропетровськ

Кандидати і спостерігачі від громадянської партії «Пора» заявили про нестачу бюлетенів та порушення при їх заповненні.

За словами голови міської організації партії, кандидата – мажоритарника у депутати міської ради Станіслава Якушева, на

дільниці №03310, що у Бабушкінському районі, видавали непрономеровані бюлетені. «Таким чином бюлетені залишаються безконтрольними і результати простіше сфальсифікувати», - заявив пан Якушев.

На дільниці №03307 зранку не вистачало понад 300 бюлетенів для голосування за кандидатів на посаду міського голови Дніпропетровська. Про це представники партії дізналися від членів самої дільничної комісії.

Як повідомив «Порі» представник комісії на дільниці №03361, більшість членів комісії підписала порожні протоколи вже у п'ятницю ввечері. Цілком можливо, що в цих документах з'явиться «спущений згори» результат голосування.

Загалом Станіслав Якушев відзначив системність порушень під час виборів, поганий рівень підготовки виборчого процесу та низький рівень компетенції членів комісій.

м. Дніпропетровськ

Про факти порушень під час виборів (застосування «каруселі» та підвіз голосувальників) повідомила прес-служба обласної організації політичної партії «Наша Україна». Зокрема:

На виборчій дільниці, розташованій у СШ №29 міста Дніпропетровська (Індустріальний район) завдяки пильності спостерігача від «Нашої України» було припинено спробу голосування за чужими документами. Літній чоловік намагався проголосувати за чужим паспортом, але, незважаючи на вимоги спостерігачів, співробітники МВС відмовились фіксувати це грубе порушення закону. Щодо інциденту складено відповідний акт, підтверджений відеозйомкою.

В Індустріальному районі Дніпропетровська було застосовано технології фальшування виборів «карусель». Між виборчими дільницями курсує автобус, у якому невідомі особи видають «виборцям» заповнені бюлетені в обмін на чисті бюлетені, протиправно винесені з виборчих дільниць.

Загальна чисельність цих псевдовиборців, які були організовано підвезені на мікроавтобусах, становила близько трьох десятків. Одразу на 5 виборчих дільницях, розташованих у приміщенні середньої школи №147 (ДВК №№ 03070 – 03074) міста Дніпропетровська, близько 21 години намагалися проголосувати групи молодих людей, які не надали документи щодо права голосувати на цих дільницях. Завдяки протидії спостерігачів від «Нашої України» ці люди не були допущені до процедури голосування. Правоохоронні органи та спостерігачі повідомлені про ці факти. Вживаються заходи з припинення фальшування.

За інформацією прес-служби на дільницях №0319 та №0320 у Бабушкінському районі Дніпропетровська приблизно о 19:40 зникло світло. Причини встановлюються. Спостерігачі від «Нашої України» тримають під контролем виборчі скриньки з метою недопущення «вкидання» бюлетенів або підміни скриньок.

м. Дніпропетровськ, м. Кривий Ріг

На адресу марафону «За чистоту місцевих виборів» надійшло повідомлення від всеукраїнської громадської мережі ОПОРА, яка здійснювала незалежний моніторинг виборчого процесу у всій країні, й у Дніпропетровській області зокрема.

Одним з основних порушень є недостатня інформація про кандидатів. У Кривому Розі на багатьох виборчих дільницях розташованих у одному приміщенні спостерігається розміщення одного інформаційного стенду (з біографіями кандидатів та переліком партій) на всі дільниці в цьому приміщенні.

Наприклад: у середній загальноосвітній школі №19 (дільниці №05126, №05127, №0512) розміщених відповідно на першому та дві на другому поверсі – біографії кандидатів та перелік партій були розміщені лише на другому поверсі (голосуючі на першому поверсі не мали змоги з ними ознайомитися).

А от у середній загальноосвітній школі №122 (дільниці №05140, №05141) один комплект був розміщений на дільниці №05141, а другий розміщений у кабінеті, який члени комісії використовують як їдальню.

У Кривому Розі на дільницях №05054 та №05053, розташованих у приміщенні середньої загальноосвітньої школи №71 виборцям замість семи бюлетенів видавалося лише шість бюлетенів.

На дільниці №05201 розташованій вулиці XXII Партз'їзду 11 - на столі, де знаходилися бюлетені призначені для переносної скриньки замість 200 бюлетенів лежало 1200, про що було складено акт членами комісії.

Звернуло на себе увагу й виключно дніпропетровське явище - масовий підвіз громадян до дільниць під виглядом ветеранів та інвалідів. У Дніпропетровську на дільницях № 03271 та №03272 спостерігачами Громадянської мережі ОПОРА та спостерігачами від опозиційних кандидатів було зафіксовано кілька автомобілів, що протягом дня здійснювали доставку виборців.

Подібні підвезення здійснювались і по інших дільницях міста, зокрема на дільницях №03258-03260, що знаходяться у середній загальноосвітній школі №101, курсувало маршрутне таксі з виборцями похилого віку. Як стверджують представники опозиційних партій подібна картина спостерігалась на багатьох дільницях міста, зокрема на околицях.

Але найбільше київських спостерігачів вразив кандидат до Дніпропетровської обласної ради від Народної партії Сергій Касьянов. Мало того, що він порушив «день тиші», в день голосування по всьому лівому берегу були відзначені випадки прихованої агітації, а на ж/м Придніпровськ відкрито проводилась агітація з роздачею солодощів. Останній факт задокументований спостерігачами.

м. Дніпропетровськ

Близько 500 військовослужбовців строкової служби внесені до списків виборців дільниці №217 у Дніпропетровську що є порушенням закону. Про це повідомив голова обласної організації Незалежної асоціації журналістів Іван Красиков.

Іван Красиков повідомив і про випадки прихованої агітації: у супермаркеті на вулиці Робочій молоді люди роздавали кульки з написом «Голосуй за нормальних».

У Дніпропетровську на виборах до місцевих органів самоврядування, голосували навіть психічно хворі. Одна з дільниць розташовувалася прямісінько у психіатричній лікарні. Загалом, за словами Івана Красикова, у лікарнях розташовувалися близько 12 дільниць і результати виборів там досить суперечливі. Наприклад, на 262 ділянці - лікарні медсанчастини №6 у Красногвардійському районі міста, спочатку було заявлено 250 бюлетенів для голосування. Потім виявилось, що там повинна проголосувати 781 особа. У підсумку згідно з протоколом було отримано 255 бюлетенів, однак участь у голосуванні якимось чином взяли 709 осіб.

Як зазначив Іван Красиков, майже на всіх «лікарняних» дільницях перемогли кандидати від Партії Регіонів.

м. Нікополь

У Нікополі Дніпропетровської області голоси виборців скуповували по 20 гривень, повідомила Громадянська мережа ОПОРА, яка стежила за виборами на Дніпропетровщині. Біля виборчої дільниці, за повідомленням спостерігачів, представники одного з кандидатів на депутата міської ради давали виборцям по 20 гривень за голос, відданий за певного кандидата.

У Нікополі було зафіксовано ще низку порушень законодавства. Зокрема, за даними ОПОРИ, кандидатів на депутата Нікопольської міської ради від однієї з політичних сил відмовили в доступі на виборчу дільницю, хоча таке право кандидатів на депутата гарантоване законодавством. Голова виборчої дільниці не зміг знайти законного пояснення своєї відмови і просто заявив: «Нічого вам тут робити».

На іншій виборчій дільниці біля входу до приміщення голова комісії агітувала нікопольчан за одну з політичних сил. Пізніше, даючи пояснення, жінка заявила, що просто спілкувалася з мешканцями свого кварталу. Усі ці випадки задокументовані, зазначили спостерігачі.

Листопад 2010 р. (підрахунок результатів виборів)

м. Дніпропетровськ

У місті Дніпропетровську на ДВК №03379 спостерігачі від преси «Громадська сила» примусили членів комісії перерахувати голоси. Цілий день «Громадська сила» вела паралельний підрахунок людей, які взяли участь у голосуванні. Так протягом цього часу вони нарахували не більше 720 осіб. Після закриття дільниці, комісія оголосила кількість виборців, яка більше ніж на двісті людей була більша - 960 осіб.

Обурені такою різницею, спостерігачі від інших партій та преси повідомили про цей факт свої центральні апарати та зібрали біля ДВК велику кількість людей. Комісія здійснила повторний перерахунок

виборців, які взяли участь у голосуванні. Опівночі результат було оголошено. Комісія нарахувала, що реально проголосувало 690 осіб.

м. Дніпропетровськ

Кординатор ГРАДу Андрій Денисенко, який балотувався на посаду міського голови, подав позовну заяву з вимогою скасувати протоколи Дніпропетровської міської виборчої комісії до окружного адміністративного суду.

Позов передали до суду 10 листопада близько 16:00. А 11 листопада вже отримали ухвалу, датовану тим же 10-м листопада. Своїм миттєвим рішенням суд ухвалив залишити позов без розгляду, посилаючись на недотримання строків подання заяви.

Суддя Захарчук Н.В. посилається на частину 8 ст.172 Кодексу адміністративного судочинства, яка дозволяє оскаржувати рішення виборчих комісій у дводенний термін із часу їх прийняття. Але, схоже, у поспіху суддя «не звернув уваги», що ця частина говорить тільки про позови щодо рішень дільничних виборчих комісій, а позов Денисенка стосувався виборчому міського. Відповідно до пункту 6 ст.172 рішення виборчих комісій оскаржуються у п'ятиденний строк. А пункт 1 ст.103 говорить, що відлік починається із наступного дня після фактичного прийняття рішення, яке оскаржується. Отже, враховуючи, що рішення міської ТВК було прийняте 5 листопада, а позов поданий 10 листопада - строки подачі не були порушені.

Координатор ГРАДу Василь Сухов, який є довіреною особою Андрія Денисенка в суді, повідомив, що таким же чином окружний суд відмовив кандидату на посаду мера Дніпропетровська Сергію Севрікову, який також вимагав скасувати протоколи міської виборчої комісії. Таку ж відмову на основі статті, що не відповідає позову, отримала і кандидат – мажоритарник Тетяна Петренко, яка вимагала скасувати протоколи виборчому в Ленінському районі.

«Ми бачимо, що попри те, що влада проголошувала чесні і прозорі вибори, все від початку і до кінця продумано таким чином, щоби громадяни не могли відстояти своє право на законні вибори. Навіть судова система прислуговує партії влади», - підсумував Василь Сухов. Він повідомив, що вже подана апеляція на згадані ухвали.

25 листопада, прийшовши до Дніпропетровського окружного адмінсуду, щоб дізнатися про дату продовження розгляду справи за позовом Андрія Денисенка про скасування протоколів Дніпропетровської міської виборчої комісії, яке мало відбутися після задоволення апеляції, довірена особа Денисенка Василь Сухов раптово дізнався, що рішення у справі вже винесено 18 листопада. Суддя Барановський Р.А. відмовив Денисенку в задоволенні позову.

При цьому Василь Сухов переконує, що а ні про дату розгляду справи, а ні про винесене рішення суд не повідомляв позивача ні телефоном, ні поштою. Хоча мав би згідно зі ст. 172 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ).

Примітно, що користуючись правом, гарантованим ст. 51 КАСУ Андрій Денисенко 19 листопада подав до окружного адмінсуду позов, доповнений новими відомостями, зокрема порівняльними таблицями з використанням даних ЦВК, які підтверджують, що на тервиборчках

проводилися фальсифікації при підрахунку голосів, які прийняла міська виборча комісія. Але цей варіант позову до розгляду не брався.

«Припускаю, що суддя Барановський виніс рішення заднім числом, після того, як побачив доповнену заяву, оскільки відмовити у задоволенні першого варіанту позову було легше. Доповнений позов містить таку детальну інформацію про махінації із результатами підрахунку голосів в Ленінському районі, що їх просто неможливо заперечити. Моє особисте переконання, що суд не побажав викривати зазначені фальсифікації і розбиратися з ними. При цьому окружний адміністративний суд знову припустився грубих процесуальних порушень вимог закону з одною метою - позбавити Андрія Денисенка законного права на судовий захист порушеного виборчого права», - заявив Василь Сухов.

При цьому довірена особа Денисенка зазначає, що отримати рішення суду для ознайомлення йому поки що не вдалося, незважаючи на те, що згідно ст.177 КАСУ суддя мав невідкладно надіслати копію судового рішення позивачу.

3.2.2 Примушення до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмеження у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій

2009-2011 рр.

м. Дніпропетровськ

Наприкінці 2008 року органи державної реєстрації почали масово переводити садові товариства до категорії обслуговуючих кооперативів. До того ж у більшості випадків без згоди самих садівників, а це грубе порушення ст. 36 Конституції України., відповідно до якої «Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій».

Суть проблеми дуже проста: від правлінь дачних товариств місцева влада вимагає переоформлення в обслуговуючі кооперативи. Типовий устав кооперативу такий, що за допомогою формально законних схем дає можливість усіляким рейдерам згодом захоплювати дачні території, формуючи перед цим фіктивне банкрутство кооперативу.

З такою проблемою протягом 2009-2011 рр. зіткнулася ціла низка садових товариств: «Крона», «Металург», «Авіатор», «Плоди і ягоди», «Калинка» і т. д. Всі ці товариства розташовані у передмісті Дніпропетровська і потерпають від рейдерських захоплень.

м. Дніпропетровськ

На початку червня 2010 р., Народна партія Литвина заявила про тиск на її членів з боку Партії регіонів. Прихильники діючого спікера скаржились на неприхований тиск з боку регіоналів, ремствуючи, що такі дії є нечесними стосовно партнерів, завдячуючи яким регіонали здобули владу.

м. Дніпропетровськ

Наприкінці червня 2010 року у дніпропетровську обласну організацію Національного союзу журналістів України надійшли відомості про те, що після закритої наради в облдержадміністрації з керівниками виконавчої влади районів двом редакторам районних газет главами місцевих адміністрацій було запропоновано терміново написати заяви про вступ у Партію регіонів.

Одному з редакторів зробити це було рекомендовано у твердій, ультимативній формі (заява про вступ у ПР або на розрахунок), іншому в м'якій, але з легко прогнозованими наслідками. Ця інформація керівником обласної організації НСЖУ відразу ж була в повному обсязі доведена до керівника відповідного управління облдержадміністрації для одержання роз'яснень.

Юр'ївський район Дніпропетровської області

В липні 2010 р. голова Юр'ївської районної організації ВО «Батьківщина» О. Засядько повідомив про те, що в Юр'ївському районі, що на Дніпропетровщині, посадових осіб змушують вступати до лав Партії регіонів. За словами пана Олександра, тиск на посадовців чиниться головою райдержадміністрації Володимиром Поляковим разом з лідером місцевої організації Партії регіонів Анатолієм Шаповалом. Водночас, Засядько додав, що зафіксовані випадки політичного переслідування прихильників опозиції. Зокрема, заяву про вихід з партії змушена була написати методист районного відділу освіти. «Батьківщинці» звернулися до правоохоронних органів з вимогою дослідити ці випадки та дати відповідну оцінку діям влади.

3.2.3 Обмеження свободи проведення мітингів та акцій протесту

Стаття 39 Конституції України гарантує всім громадянам право збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи й демонстрації. Для цього досить заздалегідь сповістити виконкоми або органи місцевого самоврядування. Але на Дніпропетровську область, як показує практика, дія цієї статті Конституції не поширюється.

Для того щоб громадяни, що бажають висловити свою думку влади, не впадали у вічі чиновникам, Дніпропетровська міськрада прийняла неконституційне рішення №1966 від 10.07.2008 про те, що з 2008 року проводити мітинги можна тільки в суворо встановлених місцях: біля пам'ятника В. Чкалову, на набережній Леніна, і ще у восьми місцях по районах м. Дніпропетровська.

Протягом 2009 – 2011 рр. випадків, коли рішеннями судів було заборонено проведення мирних акцій, стає все більше.

Квітень 2009 р.

м. Дніпропетровськ

Дніпропетровська міська рада не надала дозволу проведення всеукраїнської масової акції біля будівлі головного офісу ПАТ КБ «Приватбанк».

Дніпропетровська міська рада не надала дозволу на проведення мітингу біля стін облдержадміністрації по проблемі Єлизаветського озера дніпродзержинській громадській екологічній «Голос природи».

Травень 2009 р.

м. Кривий Ріг

Дніпропетровський окружний адміністративний суд заборонив громадській організації «ГРАД - Кривий Ріг» проводити пікет сесії Криворізької міськради, посилаючись на те, що проведення акції буде перешкоджати виконанню депутатами своїх обов'язків і роботі сесії. Пікетувальники виступали проти монополізації ринку транспортних перевезень в м. Кривий Ріг.

Вересень 2009 р.

м. Дніпропетровськ

1 вересня 2009 до Дніпропетровського міського голови звернулися громадські організації «Тамариск» та «Дорога життя» за дозволом провести в День міста в парку ім. Л. Глоби благодійну акцію для вирішення проблем ВІЛ-інфікованих дітей. Відмова на проведення свята була отримана тільки через три дні після заходу.

Травень 2010 р.

м. Кривий Ріг

Учасників акції «STOP! Корупція!», яку планували провести 7 травня 2010 під стінами Криворізького міськвиконкому, міліція не пустила до місця призначення. Мітингувальникам перекривали прохід та перенаправляли людей до стадіону «Металург», куди буцім-то перенесено мітинг. За 15 хвилин до початку акції організатори дізналися про її заборону з врученого їм рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду.

Червень 2010 р.

м. Дніпропетровськ

Учасникам акції проти свавілля міліції заборонили мітингувати 3 червня 2010 біля ГУ МВС України в Дніпропетровській області, посилаючись на рішення суду. На пікет зібралися представники Міжрегіонального робітничого руху та Громадського комітету національної безпеки України. Один з координаторів акції протесту - Олександр Щербань, як і ще декілька учасників акції, був затриманий.

м. Дніпропетровськ

Дніпропетровський окружний апеляційний суд у п'ятницю заборонив обласній організації Української народної партії (УНП)

проводити пікет під час візиту Патріарха Кирила в місто 24-25 липня 2010 р. Прихильники УНП попри заборону вирішили провести мітинг в результаті чого 30 пікетувальників були затримані співробітниками Дніпропетровського міського управління міліції. Також цього ж дня бійцями спецпідрозділу МВС «Беркут» були затримані 8 членів Дніпропетровської обласної організації ВО «Свобода». Серед затриманих керівник Дніпропетровської «Свободи» Анатолій Галілей. «Свободівці» намагалися провести акцію протесту по маршруту Патріарха Кирила.

Вересень 2010 р.

м. Дніпропетровськ

Управління зовнішньої політики Дніпропетровської міськради двічі заборонило обласній організації ВО «Свобода» проводити «Акцію по роз'ясненню населенню наслідків підвищення розцінок на газ і прийняття Податкового Кодексу.

Жовтень 2010 р.

м. Дніпропетровськ

Проведенню дніпропетровською обласною організацією ВО «Свобода» акції протесту проти підвищення цін на газ та нового Податкового кодексу перешкоджала міліція.

Листопад 2010 р.

м. Дніпропетровськ, м. Нікополь

Підприємців Дніпропетровська і Нікополя співробітники ДАІ не випустили з міста для участі в мітингу проти Податкового кодексу, який проходив в Києві на Майдані Незалежності. За словами підприємців, вони замовили автобуси, щоб приїхати на мітинг у Київ. Для цього усі скидалися по 20 гривень. Проте, прибувши до Дніпропетровська для того, аби організованою колоною відправитися до столиці, співробітники ДАІ заявили що водіїв автобусів позбавлять ліцензій, а приватних підприємців чекатимуть масові перевірки.

Грудень 2010 р.

м. Дніпропетровськ

За позовом міського голови м. Дніпропетровськ І. Куліченка рішенням суду активістам ВО «Батьківщина» було заборонено проведення акції протесту проти політичних репресій біля обласної прокуратури. Через заборону прихильники Ю. Тимошенко були змушені перенести пікет на площу ім. Леніна.

Квітень 2011 р.

м. Дніпропетровськ

Партія Фронт змін заявляє, що міліція не пустила їхніх активістів до Севастополя на акцію протесту проти ратифікації Харківських угод. Так, у Фронті змін заявили, що міліція не випустила з Миколаєва та Дніпропетровська членів та активістів партії, які намагалися потрапити на мітинг у Севастополі, присвяченому річниці підписання Харківських угод.

У Дніпропетровську представники партії заздалегідь домовилися з перевізником, орендували автобус, однак на під'їзді до місця збору їх зупинили представники ДАІ, які тривалий час «патрулювали» прилеглий квартал. Після нетривалої розмови з правоохоронцями водій підійшов до організаторів поїздки і сказав, що не поїде до Севастополя. Він пояснив, що йому погрожували проблемами у разі, якщо він погодиться і все ж повезе людей на мітинг, - сказано в повідомленні партії.

Організатори поїздки знайшли ще одного перевізника. Однак за годину до виїзду він передзвонив і повідомив, що буквально на виїзді з гаража його зупинили і запропонували два варіанти: або він з гаража не виїжджає, або відразу їде на штрафмайданчик, заявили у Фронті змін.

3.2.4 Обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних релігійних і інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками

Листопад 2009 р.

м. Павлоград

За ініціативою голови Наглядової ради ВАТ «Павлограджитлобуд», депутата міської ради від БЮТ Ігоря Слюнкова був звільнений голова правління і більше десятка менеджерів різного рівня тільки через те, що вони спілкувалися на робочих місцях українською мовою і позиціонували підприємство як українського виробника.

Такі дії прямо суперечать частині 2 ст. 24 Конституції України, яка не допускає привілеїв або обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних релігійних і інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Фактично, професіонали виявилися на вулиці через те, що були патріотами своєї країни і не соромилися цього.

Президент України Віктор Ющенко надзвичайно стурбований ситуацією, яка склалася. На його думку, цей виробничий, на перший погляд, конфлікт містить усі ознаки кричущого порушення основних засад Конституції України, коли під виглядом нібито «корпоративних норм» в трудовому колективі впроваджуються нетолерантність і дискримінація за мовною ознакою. Саме тому, Президент звернувся до Генерального прокурора України відносно порушення кримінальної справи за фактом дискримінації за мовними і національними ознаками проти Ігоря Слюнкова (за ст. 161 КК України).

Також Президент доручив голові СБУ перевірити ситуацію в Павлограді на предмет наявності в діях власників «Павлограджилстрой» злочинів проти національної безпеки України.

Лютий 2011 р.

м. Дніпропетровськ, м. Павлоград, м. Нікополь

Нацменшини Дніпропетровська заявляють про почастищення випадків проявів ксенофобії. Останній випадок – жорстоке побиття двох студентів із Анголи. Про факт заявили самі іноземці, міліція ж поки їхні слова не підтвердила.

Руйнування пам'ятника вірменсько-української дружби в Нікополі, паплюження єврейського цвинтаря у Павлограді, побиття студентів з арабських країн у Дніпропетровську. Ці та інші факти, кажуть представники національних громад та студенти-іноземці, дають підстави говорити про прояви ксенофобії в регіоні. Міліція схожі випадки або не фіксує зовсім, або кваліфікує як звичайне хуліганство.

Єврейська громада Дніпропетровська запровадила моніторинг ЗМІ щодо ксенофобських проявів. За місяць на дніпропетровських інтернет-сайтах зафіксували понад дві сотні відверто антисемітських коментарів. Євреї дивуються редакційній політиці ЗМІ, які допускають таке явище. В громаді переконані: проблема ксенофобії загострюватиметься, доки суспільство і влада мовчать.

3.2.5 Порушення права громадськості на участь в управлінні державними справами та контролі за дотриманням прав людини в правоохоронних органах

Січень 2011 р.

м. Дніпропетровськ

Одноосібним рішенням начальника ГУ МВС України у Дніпропетровській області Віктора Бабенка 17 січня 2011 року було припинено діяльність громадської ради при цій установі. Попри те, що громадська рада мала обмежені можливості щодо впливу на стан дотримання прав людини в правоохоронних органах, вона все ж була результативною та ефективною. Завдяки втручання членів ради вдалося припинити здирництво з підприємців грошей на ремонт будівлі УБЕЗ, також члени ради взяли активну участь у захисті вихованця Єнакіївського авіаспортклубу, мешканця м. Кривий Ріг Максима Слободяна.

Члени громадської ради припускають: наказ про ліквідацію з'явився не випадково, адже своєю діяльністю вони стали заважати виконувати показники розкриття злочинів, які «вибивались» незаконним шляхом, а також надокучили постійними зверненнями до керівництва обласного управління щодо порушень прав людини та осіб, котрих затримувала міліція.

Як повідомив один з активістів громадської ради, правозахисник Василь Сухов, члени ради звернулися з листом до

начальника ГУ МВС у Дніпропетровській області Віктора Бабенка з вимогою надати роз'яснення, на якій підставі була припинена діяльність громадської ради. Вони вважають даний наказ очільника обласної міліції незаконним і безпідставним з огляду на те, що постановою Кабміну України №996 про формування громадських рад при центральних і місцевих органах влади заборонено припиняти діяльність існуючих рад до моменту формування їхнього нового складу.

«Ліквідацією громадської ради Віктор Бабенко не тільки порушив права громадськості на участь в управлінні державними справами та контролі за дотриманням прав людини в правоохоронних органах, а ще й порушив права громадян на отримання ними допомоги і захисту від неправомірних дій співробітників міліції під час затримання та безперервність громадського контролю за діяльністю місцевої міліції», - зазначив Василь Сухов.

Наразі, на думку правозахисника, управління міліції не виправляє допущену помилку, а готує відповідь, якою хоче обґрунтувати недоцільність громадського контролю за діяльністю міліції, оскільки жодних дій по відновленню діяльності громадської ради до формування нового складу не здійснено. Також до цього часу невідомо, яка громадська структура нині має повноваження контролю за дотриманням прав людини у правоохоронних органах.

Лютий 2011 р.

м. Дніпропетровськ

Громадські організації Дніпропетровщини у своєму відкритому листі заявляють про численні порушення з боку працівників облдержадміністрації під час проведення установчих зборів громадської ради при Дніпропетровській облдержадміністрації.

Як стверджують підписанти, до участі у зборах 29 січня 2011 року не допустили представників 118 громадських організацій з 217, які подали необхідні документи (тобто понад 50% бажаючих). На думку обурених активістів, недопущення значної кількості учасників на установчі збори вплинуло на підсумки їх проведення та створило підґрунтя для фальсифікації. Окрім цього, у листі наводяться ще кілька пунктів значних порушень вимог Постанови КМУ №996 від 03.11.2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Представники цих громадських організацій вважають, що сформований з чисельними порушеннями новий склад громадської ради буде лише імітацією задекларованого владою діалогу з громадськістю. На їхню думку, такий перебіг подій був би неможливим без втручання посадових осіб облдержадміністрації.

Громадські активісти направили листа Президенту України В. Януковичу та Прем'єр-міністру М. Азарову з проханням заборонити голові Дніпропетровської облдержадміністрації О. Вілкулу затверджувати склад громадської ради, а також ініціювати повторне скликання установчих зборів та забезпечити дотримання закону під

час їх проведення. До того моменту вони не визнають легітимною новообрану громадську раду та відмовляються співпрацювати з нею.

3.2.6 Порухення прав неповнолітніх

Прокурорські перевірки свідчать про численні порушення законодавства в сфері охорони життя та здоров'я неповнолітніх. Тільки в 2009 році в цій сфері прокурори області порушили 14 кримінальних справ, внесли 60 документів прокурорського реагування, 35 осіб були притягнуті до відповідальності. Під час проведення перевірок обласною прокуратурою головну увагу було зосереджено на пологових будинках та медичних закладах, тому що тільки у пологових будинках за 2008-2009 рік померло 150 дітей. Прокурорська практика показала, що одна з причин дитячої смертності – невиконання своїх обов'язків медичними працівниками, які не надають якісну та своєчасну допомогу дітям. За фактами неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками, що спричинили тяжкі наслідки для неповнолітніх, за ст. 140 КК України порушено 5 кримінальних справ. Серед причин дитячої смертності вказується й неналежне фінансування закладів охорони здоров'я, їх неукомплектованість медичними працівниками.

В травні 2009 р. співробітники Державної служби з боротьби з економічною злочинністю викрили посадових осіб відділу освіти і науки одної з міських рад Дніпропетровської області, які, всупереч вимогам Закону України «Про охорону дитинства», представили на розгляд у виконком міськради фіктивний протокол засідання опікунської ради, на підставі якого була незаконно від імені неповнолітніх дітей приватизована квартира (вартість 85 тис. грн.). Міжрайонною прокуратурою було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем).

В 2010 році в результаті перевірки, проведеної обласною прокуратурою, було виявлено, що більше 120 дітям-сиротам не виплатили пенсій на суму 700 тисяч гривень. Як зазначили в прокуратурі, після від'їзду з дитбудинку, загальноосвітніх шкіл-інтернатів виплата вказаних пенсій дітям була припинена і надалі, на новому місці проживання, відновлена не була. Вказується період з 2009 по 2010 і торкається це дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, які вчаться на денній формі навчання. В обласній прокуратурі всю відповідальність за порушення покладають на органи влади і місцевого самоврядування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

3.2.7 Порухення права на житло

Лютий 2010 р.

м. Нікополь

В наслідок закриття тимчасового притулку 28 лютого 2010 р., близько 14 громадян міста, залишилися без житла, їжі та соціальної підтримки з боку місцевої влади. Більшість із людей, які опинилися на вулиці, прибули з місць позбавлення волі і неодноразово зверталися в юридичний відділ громадської організації «Відкриті двері» по факту незаконного позбавлення їх житла, в якому вони були прописані та проживали до відбування покарання. У зв'язку з надзвичайною ситуацією громадська організація «Нікопольський центр духовної та соціально-психологічної реабілітації «Відкриті двері» терміново провела прес-конференцію під гаслом «Право на життя = Право на житло!».

Учасники прес-конференції звернулися до міського голови м. Нікополя, до постійно діючих депутатських фракцій, з проханням вжити термінові заходи щодо створення Координаційної ради міста з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі (із залученням до її складу представників громадських організацій), створення центру соціальної адаптації та організації і цілорічного функціонування спеціальних соціальних гуртожитків (тимчасових притулків), для чого передбачити у міському бюджеті на 2010 рік кошти на виконання відповідних планів, програм, заходів.

Лютий 2011 р.

м. Дніпропетровськ

В 2011 році мають місце факти незаконного виселення мешканців з гуртожитків. Зокрема, така доля спіткала 21-річного інваліда по зору Артема Гарбузова. Хлопець, був прописаний у гуртожитку, який належить ВАТ «Кондитерська фабрика АВК» з 1995 р., а в січні 2011 р. за рішенням суду, про яке він не був повідомлений, втратив своє житло.

Мешканці гуртожитку м. Дніпропетровська по вул. Новоселівська, 42 не можуть приватизувати свої законні помешкання через неправомірну передачу будівлі у власність ВАТ «Металургмаш», яке згодом перепродало її підприємцю Федору Гріншпуну. Новий власник створює нестерпні умови проживання. Після зміни господаря в будівлі відключали світло і газ, обмежено користування водопроводом та вільний доступ до житлових приміщень, закрито кухню та душові кімнати, постійно завищуються тарифи на житлово-комунальні послуги.

Мешканці гуртожитку направили звернення у Фонд держмайна та прокуратуру з проханням скасувати акти приватизації щодо передачі цього гуртожитку ВАТ «Металургмаш» і допомогти мешканцям гуртожитку реалізувати своє законне право на приватизацію кімнат.

4. Громадські організації підприємців малого та середнього бізнесу

Існуючий світовий досвід найбільш економічно розвинених країн світу свідчить, що малий і середній бізнес є основою їх економіки. Тому для розвитку цього потужного сегменту економіки уряди провідних країн створюють максимально комфортні умови для розвитку приватної ініціативи, започаткування бізнесу, його розбудови, отримання дозвільних документів тощо. Зрозуміло, що за таких умов малий і середній бізнес у США, Канаді, країнах-членах Європейського Союзу стає більш соціально відповідальним, швидше запроваджує нові технології, у т.ч. енергозберігаючі, концепцію «зелений офіс» та ін.

В Україні, як і у провідних країнах світу, розвиток малого бізнесу також віднесено до стратегічних пріоритетів держави. Вище державне керівництво України зазначає, що малий бізнес і підприємництво відіграють важливу роль у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку не лише певної адміністративно-територіальної одиниці, а й держави в цілому. Перевагою малого бізнесу та підприємництва є мобільність, швидка адаптація, використання інновацій та новітніх технологій, що надає певні переваги в умовах ринкової економіки. Підтримка малого підприємництва віднесена до пріоритетів держави, зокрема, це визначено в Законі України «Про Національну програму підтримки підприємництва», Програмі економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та інших стратегічних документах.

На локальному рівні також розробляються регіональні і місцеві програми підтримки малого підприємництва, які мають утворювати єдину систему й ураховувати стратегічні пріоритети соціально-економічної політики розвитку регіону, визначені в концептуальних, стратегічних та програмних документах, з урахуванням положень законів України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», указів Президента України, інших законодавчих та нормативно-правових документів щодо регулювання та підтримки розвитку підприємництва.

Не зважаючи на значну кількість законодавчих актів, що на державному рівні декларують турботу про розвиток малого бізнесу в Україні, цей сегмент вітчизняної економіки потребує реальної державної допомоги, яка має включати удосконалення самої системи державної підтримки, реального спрощення дозвільних процедур, виконання органами державної влади й органами місцевого самоврядування процедур державної регуляторної політики тощо.

Свідченням невідповідності декларацій керівництва держави та реальних дій є потужний конфлікт, пов'язаний із прийняттям Верховною Радою України Податкового кодексу. Цей конфлікт також засвідчив відсутність конструктивного діалогу між владою та бізнесом. Хвиля протестів підприємців розпочалася наприкінці вересня 2010 р. і прокотилася по регіонах України. Однак, після 7 жовтня 2010 р., коли кодекс було прийнято Верховною Радою України у першому читанні, протести стали більш масовими з головним осередком на Майдані Незалежності у м. Київ. Найбільш вагомим результатом цих масових протестів стало накладення Президентом України В.Ф. Януковичем часткового вето на Податковий кодекс, і ухвалення 2 грудня 2010 р. Верховною Радою України поправок до нього. Проте створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу і підприємництва є завданням не лише для вищого керівництва держави, але й для регіональної та місцевої влади, яка є найбільш наближеною до підприємців, і від дій якої більше залежить формування сприятливого бізнес-клімату та привабливого інвестиційного іміджу регіонів та держави у цілому.

На території Дніпропетровської області зареєстровано більше 3 тис. громадських організацій, з яких близько 60 мають на меті сприяння розвитку малого підприємництва. Однак, реальна кількість працюючих або так званих «живих» бізнес-асоціацій не перевищує 20, загальна кількість членів у них не перевищує 1 000 підприємців. Разом з тим, саме ці громадські організації представлені у консультативно-дорадчих органах при органах влади, і саме вони є відповідальними за зворотній зв'язок і донесення вимог підприємців до органів влади. Неорганізованість підприємців і їх небажання об'єднуватися задля розв'язання спільних проблем призвели до ситуації, коли їх інтереси представлені громадськими організаціями, які об'єднують менше 0,5% від загальної кількості підприємців Дніпропетровської області. Подібна ситуація склалася на території усієї України, що дозволяє представникам влади користуватися розрізненістю підприємців й провадити свою політику, що не ураховує інтереси останніх.

Виключення м. Дніпропетровська з переліку міст, в яких проходитиме фінальна частина чемпіонату Європи з футболу в 2012 р., стало несприятливим фактором, що тривалий час впливатиме на розвиток малого підприємництва. Так, без потужного поштовху для розвитку залишилися галузі, в яких переважно працюють малі підприємства: туризм, дозвілля, готельний бізнес, харчова індустрія (ресторани, кафе, їдальні тощо), виготовлення сувенірної продукції і т.д. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування мають забезпечити урахування цього фактору під час розробки та реалізації місцевих програм розвитку малого підприємництва та нормативних документів. Протягом 2011 – 2012 рр. Харківська та Донецька області будуть потужно розвиватися й отримуватимуть державну підтримку і закордонні інвестиції. У цей же час на Дніпропетровську область ляже тягар наповнення державного бюджету, що може призвести до посилення фіскального тиску на малі підприємства.

4.1 Сучасний стан розвитку малого бізнесу і підприємництва в Україні та Дніпропетровській області

4.1.1 Інформаційно-аналітичне та законодавче забезпечення розвитку малого бізнесу та підприємництва

Малий бізнес і підприємництво в Україні протягом багатьох років перебуває у фокусі уваги вітчизняних науковців, громадських організацій, незалежних експертів, а також міжнародних організацій. Зрозуміло, що у сучасному світі для успішного управління будь-якою із сфер суспільного життя важливо мати оперативну, вірогідну та вичерпну інформацію про об'єкти управління і процеси, які відбуваються у суспільстві. Зазвичай основою інформаційного забезпечення для прийняття державно-управлінських рішень і вироблення державної політики виступають результати наукових досліджень і дані державних статистичних спостережень. На даний час в Україні стає актуальним вислів «є брехня, є велика брехня і є статистика». Зараз навіть пересічні громадяни не довіряють даним офіційної статистики, яка не те що не відображає реального стану речей, а навпаки спотворює реальні процеси. Так, на фоні стрімкого здороження цін на нафтопродукти, продовольчі товари (особливо овочі та фрукти), дефіциту гречаної крупи, цукру та ін., вітчизняна статистика фіксує зростання добробуту громадян, значне зменшення інфляції тощо. Додатковим недоліком державної статистики в Україні є значне запізнення оприлюднення статистичних даних від 3 до 9 місяців після закінчення звітного періоду. Таким чином, на момент оприлюднення статистичних даних вони вже не мають нічого спільного із реальними процесами, що відбуваються в економіці та у суспільстві.

З іншого боку, політики для прийняття рішень використовують дані наукових досліджень, видатки на які фінансуються за залишковим принципом. Разом з тим, вчені, під час проведення своїх наукових досліджень використовують дані державних статистичних спостережень. Таким чином, наукове підґрунтя державно-управлінських рішень базується на «великій брехні у квадраті», що й призводить до прийняття неефективних і недоцільних рішень, які завдають реальної шкоди і втрат Державному бюджету.

Ураховуючи наведені вище «недоліки» вітчизняної системи статистичних спостережень і наукових досліджень більшість закордонних фахівців та міжнародних організацій замовляють свої незалежні дослідження. Результати таких незалежних досліджень користуються більшою довірою в інвесторів, фахівців та експертів на відміну від результатів державної статистики та досліджень, проведених вітчизняними науковими установами.

Останнім ґрунтовним дослідженням стану малого підприємництва в Україні є Національна доповідь «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні», яка була

оприлюднена у 2009 р. Національна доповідь підготовлена в рамках виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності» від 9 серпня 2008 р. № 698/2008 та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення робочої групи з підготовки Національної доповіді про стан розвитку підприємництва в Україні» від 1 жовтня 2008 р. № 1289-р. У підготовці доповіді взяли участь провідні українські вчені, експерти, державні службовці, фахівці неурядових аналітичних центрів та міжнародних організацій, представники громадських об'єднань.

Головною метою Національної доповіді «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» є комплексний аналіз сучасного стану розвитку підприємництва в Україні, його актуальних проблем, визначення тактичних та стратегічних пріоритетів державної політики подальшого розвитку підприємництва. Організаційне та методичне забезпечення підготовки Національної доповіді здійснювалося Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва, науковий супровід – науковими установами Національної академії наук України, державними науково-аналітичними установами та вищими навчальними закладами України.

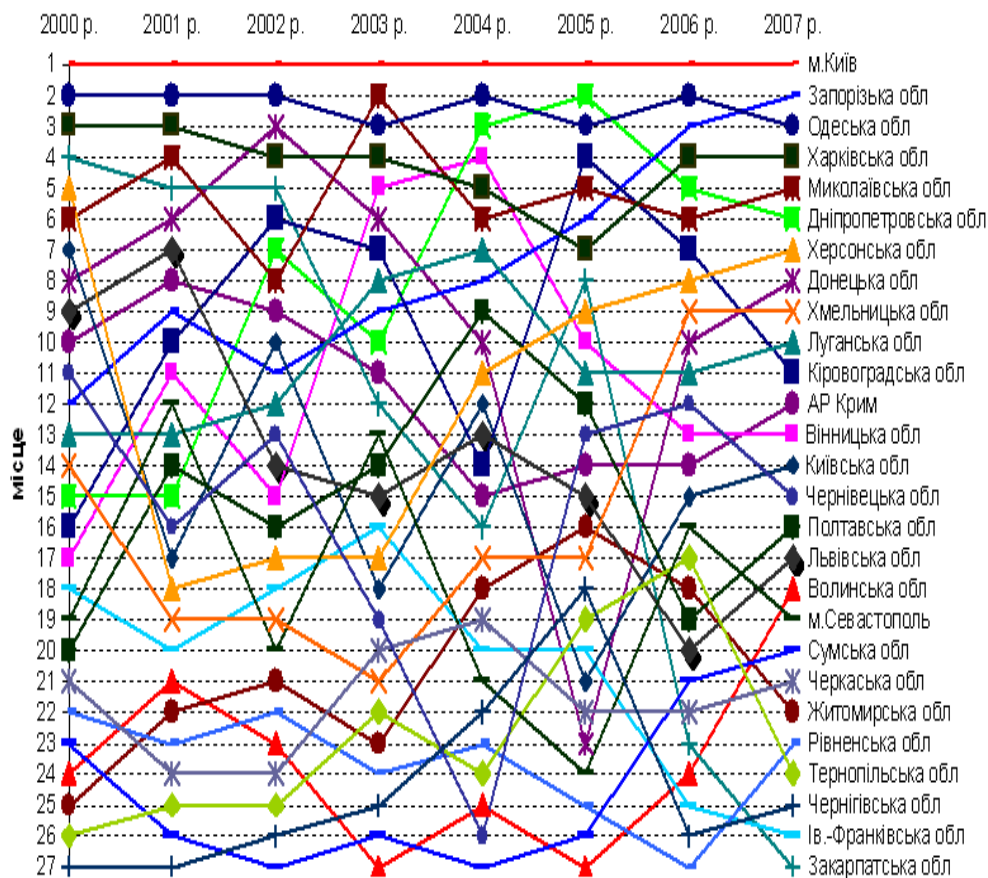
Національна доповідь ґрунтується переважно на даних за 2000 – 2007 рр. і лише частково на даних 2008 р. і 2009 р. Разом з тим, світова фінансово-економічна криза, що розпочалася у 2008 р. справила потужний негативний вплив на економіку України, у т.ч. й на функціонування сегменту малого підприємництва. В усіх провідних країнах світу мале підприємництво отримує державну підтримку, бо виступає основою економіки, гарантом стабільності і демократії. Тому особливо важливою є державна підтримка малого бізнесу в умовах кризи, що дозволить не лише вийти з неї, а подолати її негативні наслідки.

Згідно з даними наведеними у Національній доповіді у 2007 р. в Україні налічувалося 2 млн. 640 тис. 700 суб'єктів малого і середнього бізнесу, з них: малих підприємств – 324 тис. од., середніх підприємств – 56 тис. од.; фізичних осіб – суб'єктів малого підприємництва – 2 млн. 218 тис. осіб; фермерських господарств – 43,4 тис. од.

Малий бізнес і підприємництво також зробили значний вклад у збільшення рівня зайнятості населення України. Так, загальна кількість зайнятих у цьому сегменті економіки складала – 9 млн. 790 тис. осіб, з них: на малих підприємствах – 1 млн. 758 тис. 100 осіб; на середніх підприємствах – 4 млн. 275 тис. осіб; у фізичних осіб – суб'єктів малого підприємництва – 3 млн. 678 тис. 900 осіб, у фермерських господарствах – 108 тис. 300 осіб.

Дані Національної доповіді щодо динаміки змін рейтингу регіонів за розвитком та підтримкою малого підприємництва свідчать про значне погіршення умов для ведення підприємницької діяльності у Дніпропетровській області (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка змін рейтингу регіонів за розвитком та підтримкою малого підприємництва

Зазначена негативна тенденція особливо посилилася протягом останніх 4 років. Так, згідно з даними Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва у 2005 р. Дніпропетровська область отримала 2 місце в рейтингу регіонів за розвитком та підтримкою малого підприємництва (поступившись лише м. Київ). Однак, у 2006 р. її рейтинг знизився до 5 місця, а у 2007 р. – до 6. Згідно з даними Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва у 2007 р. Дніпропетровська область поступилася таким областям, як Запорізька, Одеська, Харківська та Миколаївська.

На даний час відсутня будь-яка інформація про дієві спроби комплексно розв'язати дану проблему. На сьогодні на рівні Дніпропетровської обласної ради та обласної державної адміністрації відсутні систематизовані дані про рівень ставок єдиного податку по всім адміністративно-територіальним одиницям Дніпропетровської області, що свідчить про необізнаність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування про обсяги та масштаби проблеми.

На думку чиновників єдиним ефективним шляхом розв'язання зазначеної проблеми є розроблення та виконання регіональної програми розвитку малого підприємництва, яка є складовою Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Однак, негативні наслідки світової фінансово-економічної

кризи призвели до систематичного недофінансування Програми розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2009 – 2010 рр. Так, у 2009 р. на виконання заходів програми було передбачено 2 277,0 тис. грн. (з яких 1 068 тис. грн. з обласного бюджету). Однак, у 2009 р. кошти з обласного бюджету на виконання заходів Програми не виділялися взагалі, а у 2010 р. було виділено лише 500 тис. грн., а на 2011 р. заплановано 2 000,5 тис. грн.

Разом з тим, ані регіональна, ані місцеві програми розвитку малого підприємництва не здатні розв'язати проблему встановлення місцевими радами необґрунтовано високого рівня ставок єдиного податку, які не відповідають рівню соціально-економічного розвитку територій, що зменшує надходження до місцевого бюджету, перешкоджає розвитку підприємництва, призводить до «тінізації» місцевої економіки, безробіття, негативно впливає на наповнення місцевого бюджету, реалізацію місцевих соціальних програм, якість життя населення, бізнес-клімат та інвестиційний імідж території.

4.1.2 Вплив малого і середнього бізнесу та підприємництва на ринок праці й зайнятість населення

Ураховуючи, що найбільш негативний вплив від світової фінансово-економічної кризи зазнали великі підприємства, одним із негативних наслідків стало значне збільшення кількості безробітних осіб. Так, згідно з даними Головного управління статистики в Дніпропетровській області на обліку в державній службі зайнятості станом на 1 березня 2011 р. перебувало 37,7 тис. незайнятих громадян, що шукали роботу, з яких 56,4% становили жінки, 44,6% – особи у віці до 35 років. Кількість зареєстрованих безробітних порівняно з відповідною датою минулого року збільшилась на 9,8% і станом на 1 березня 2011 р. склала 36,4 тис. осіб. Офіційного статусу безробітних на зазначену дату набули 96,4% незайнятих громадян, з них 70,8% отримували допомогу по безробіттю.

Рівень зареєстрованого безробіття у цілому по області станом на 1 березня 2011 р. становив 1,8% від кількості населення працездатного віку, що на 0,2% більше, ніж на відповідну дату 2010 р. При цьому показник серед сільського населення перевищував рівень зареєстрованого безробіття для мешканців міських поселень та складав 3,2% проти 1,5% відповідно. У той же час, на початок липня 2010 р. (до прийняття Податкового кодексу) рівень зареєстрованого безробіття у цілому по області становив 1,3% від кількості населення працездатного віку (у 2009 р. 1,4%).

У містах найвищий рівень зареєстрованого безробіття спостерігався у Жовтих Водах (5,9%), найнижчий – у Першотравенську (0,7%). Серед районів найбільшим цей показник був у Юр'ївському (7%), найменшим – у Дніпропетровському (1,3%).

Навантаження незайнятого населення, яке звернулося за сприяння у працевлаштуванні до державної служби зайнятості, на одне вільне робоче місце (вакансію) на кінець лютого 2011 р. становило 5 осіб. У містах Дніпропетровську, Кривому Розі, Павлограді, Тернівці згаданий показник дорівнював 2 особам, у той

час як в Апостолівському районі на одне вільне робоче місце (вакансію) претендували 45 осіб.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття у лютому 2011 р. на допомогу по безробіттю було витрачено 23,2 млн. грн. (у червні 2010 р. на допомогу по безробіттю було витрачено 13,6 млн. грн.).

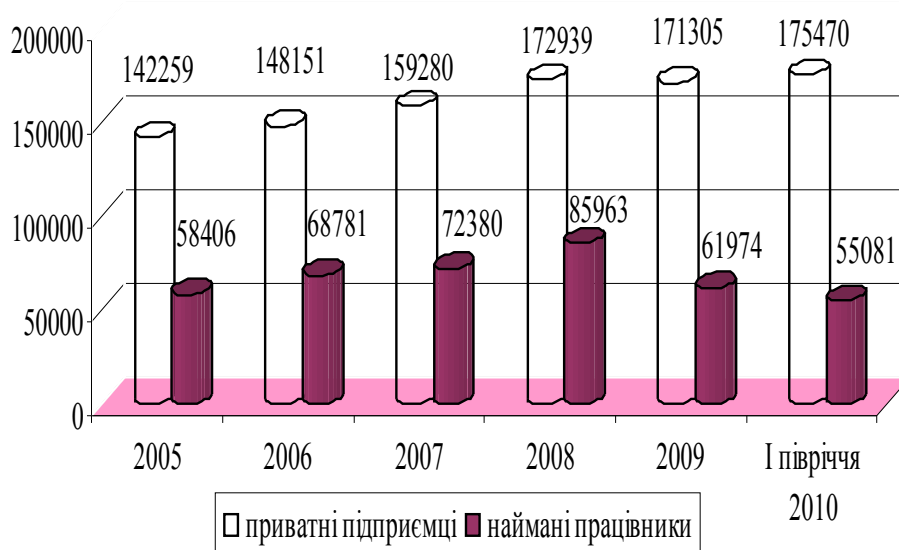
Середньооблікова кількість безробітних, які її отримували у згаданому місяці, становила 25,8 тис. осіб. Середній розмір допомоги у лютому 2011 р. у порівнянні з відповідним місяцем попереднього року збільшився на 23,1% та склав 900 грн., проте це на 4,4% менше законодавчо встановленого з 1 січня 2011 р. (941 грн.) рівня мінімальної заробітної плати.

Якщо у першому півріччі 2010 р. в Україні намітилося певне погравлення економічних процесів, то протягом 2010 р. суттєві зміни у сфері оподаткування, неузгодженість державної регуляторної політики, підвищення фіскального тиску створили значні перешкоди для розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області.

Показник рівня зареєстрованого безробіття серед сільського населення складає 1,5%, для мешканців міських поселень 1,2%. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття у містах зареєстровано у Жовтих Водах (4,9%), найнижчий – у Першотравенську (0,6%). Серед районів найбільшим цей показник є в Покровському (3,2%), найменшим – у Павлоградському (0,8%).

У цей же час намітилася тенденція до збільшення кількості найманих працівників на малих підприємствах області. Так, кількість діючих малих підприємств станом на 1 липня 2010 р. перевищувала 23 тис. до роботи на яких було залучено 150,5 тис. осіб, що на 4,2 тис. осіб більше, ніж у 2008 р.

Кількість приватних підприємств та найманих працівників

Суттєвим є внесок малого підприємництва в подолання проблеми безробіття в області. Так, лише протягом 2009 р. на Дніпропетровщині створено близько 48 тис. нових робочих місць, з яких 26,4 тис. (55%) за рахунок малого бізнесу. Переважно, робочі місця створювалися у містах Кривий Ріг – 14,0 тис., Дніпропетровськ – 7,5 тис., Павлоград – 1,4 тис., у районах: Апостолівському – 663 робочих місць, Новомосковському – 485. За 5 місяців 2010 р. було створено 20,5 тис. нових робочих місць, з яких 16,4 тис. (80%) у сфері малого підприємництва. Загальна кількість найманих працівників наведена нижче в діаграмах.

Кількість підприємств малого бізнесу зареєстрованих у Дніпропетровській області становить 71 одиниця з розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, при середньому показнику по Україні – 75. Серед лідерів Дніпропетровської області по кількості малих підприємств такі міста: Дніпропетровськ (134), Дніпродзержинськ (65), Павлоград (56), Новомосковськ (53), Кривий Ріг (52) та райони: Дніпропетровський (89), Криворізький (53), Магдалинівський (38), Верхньодніпровський (37), Широківський (36).

Станом на 1 травня 2011 р. в Дніпропетровській області на обліку в органах податкової служби перебувало 91 656 юридичних осіб та 193 157 фізичних осіб – суб'єктів господарської діяльності.

Станом на 1 січня 2011 р. в Дніпропетровській області на обліку в органах податкової служби перебувало платників єдиного податку:

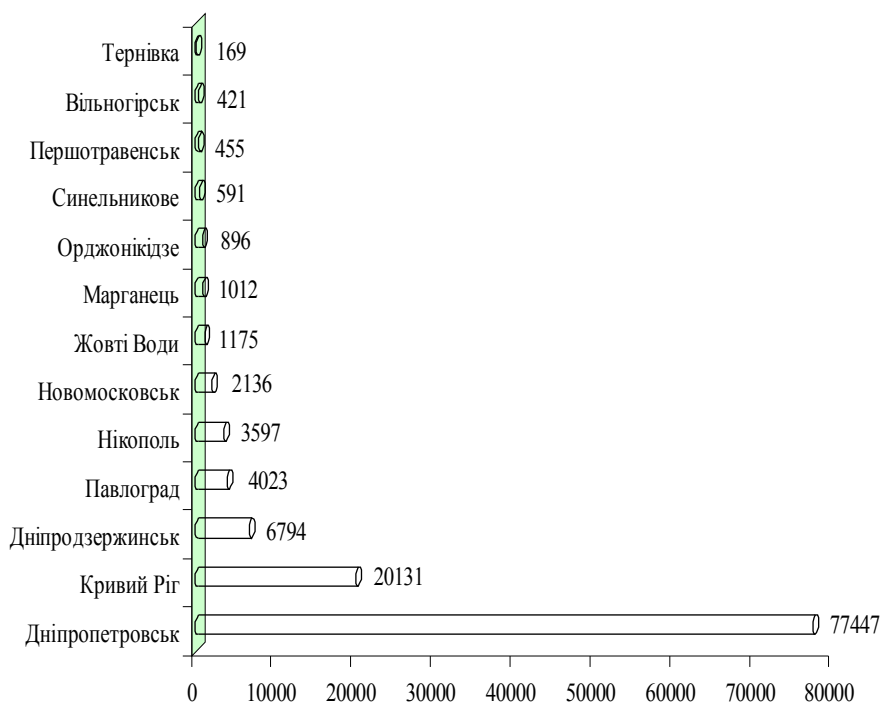
- юридичних осіб – 11 102, на 1 квітня 2011 р. – 9 197 (зменшення на 1 905, або на 17,16%);
- фізичних осіб – 75 460, на 1 квітня 2011 р. – 58 545 (зменшення на 16 915, або на 22,4%).

При цьому кількість найманих працівників у фізичних осіб платників єдиного податку скоротилася з 47 907 (на 01.01.2011) до 40 522 (на 01.04.2011), тобто на 7 385 або на 15,4%.

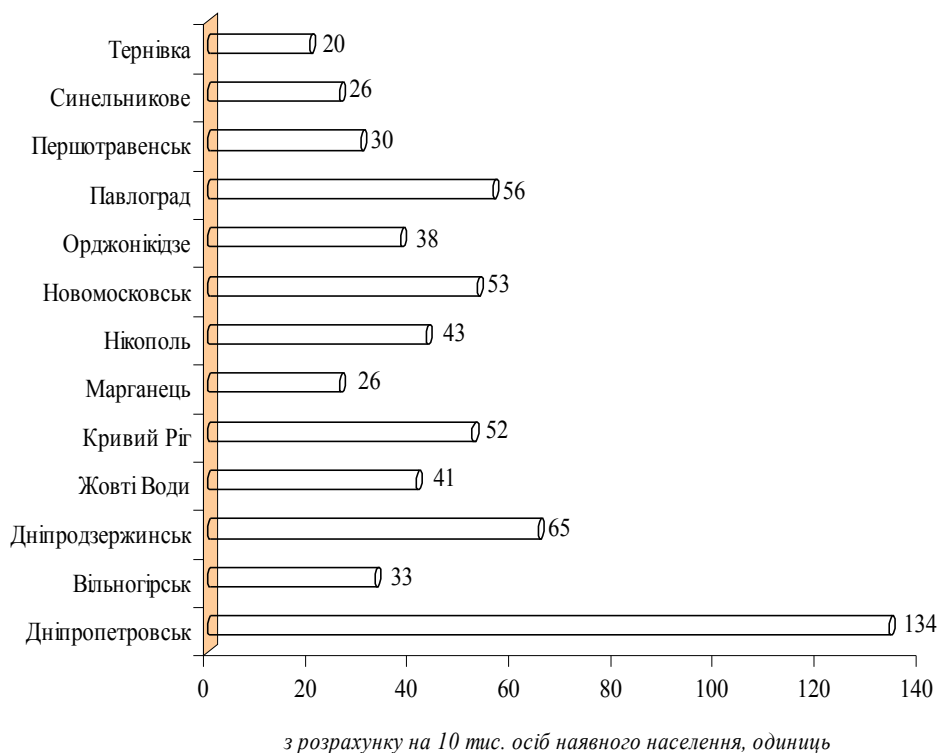
До переваг малого підприємництва відносять його мобільність та адаптивність, саме ці якості дозволили цьому сегменту втриматися під час світової фінансово-економічної кризи, а за деякими параметрами показати невелике зростання.

Загалом понад 380 тис. працездатного населення Дніпропетровської області зайнято у сфері малого бізнесу. Значною у цьому сегменті є частка приватних підприємців – близько 175,4 тис., які мають 55,1 тис. найманих працівників. Загальна кількість суб'єктів господарської діяльності зареєстрованих у Дніпропетровській області складає 299 440 одиниць станом на 1 січня 2011 р.

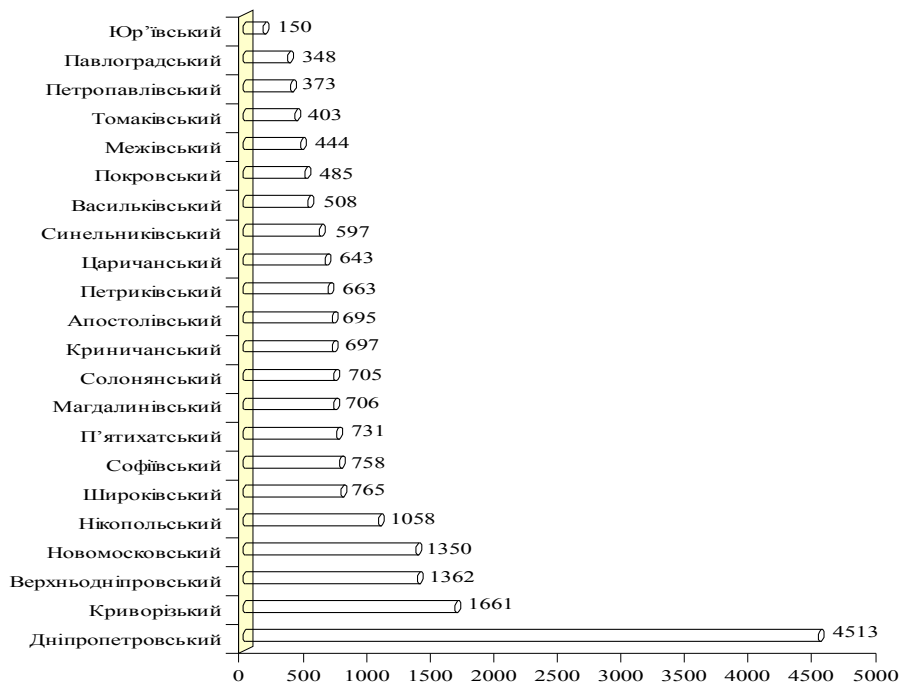
*Кількість найманих працівників на малих підприємствах
у містах Дніпропетровської області в 2009 році*

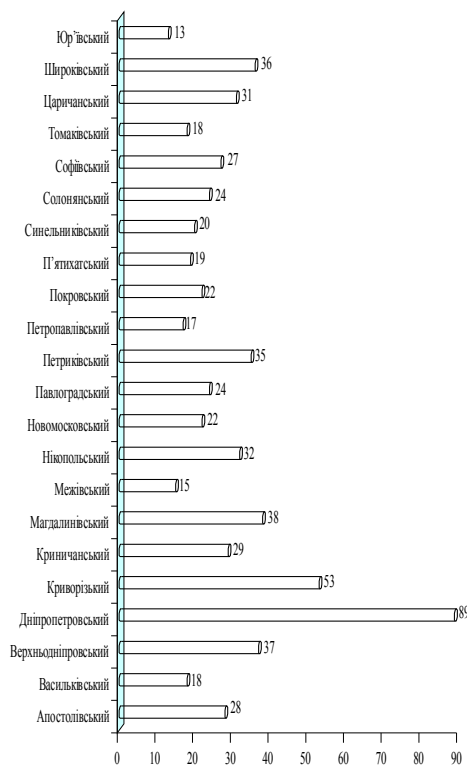
*Кількість малих підприємств
у містах Дніпропетровської області в 2009 році*

Кількість найманих працівників на малих підприємствах у районах Дніпропетровської області в 2009 році

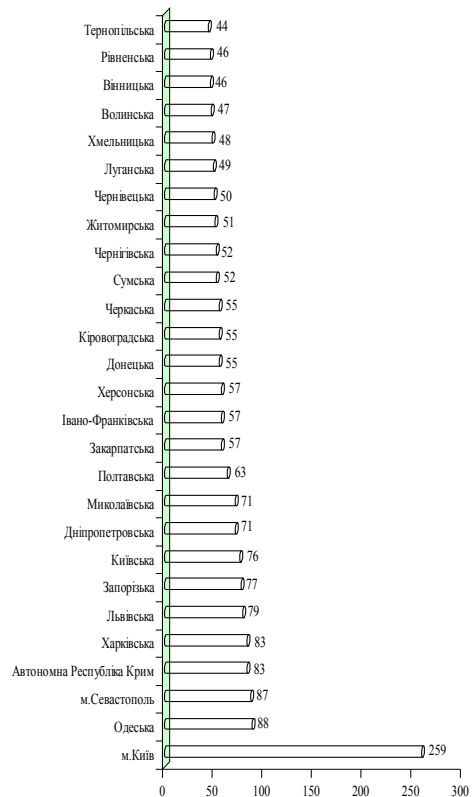

Кількість малих підприємств у районах Дніпропетровської області в 2009 році

з розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць

Кількість малих підприємств в регіонах України в 2009 році

з розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць

4.2 Інституційне та організаційне забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу у Дніпропетровській області

В Україні формування основних засад інституційного забезпечення державного регулювання підприємництва було закладено Декларацією про державний суверенітет України, яку прийняла Верховна Рада Української РСР 16 липня 1990 р., Законом УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р., Концепцією переходу Української РСР до ринкової економіки, яку в листопаді 1990 р. схвалила Верховна Рада Української РСР. Подальший розвиток правових засад державного регулювання та формування регуляторної бази було закладено такими законодавчими актами: Постанова Верховної Ради Української РСР «Про реалізацію Закону «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р.; Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р.; «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р.; «Про підприємства в Українській РСР» від 27 березня 1991 р.; «Про господарські товариства» від 10 вересня 1991 р. та багатьох інших нормативно-правових актів. Таким чином з дня отримання Україною незалежності та до кінця 90-х років XX ст. в Україні формувалася регуляторна база у сфері господарської діяльності.

Саме на початку 90-х років в Україні інтенсивно формувалася регуляторна база у сфері економіки та підприємництва. Однак відсутність досвіду у цій сфері призводило до суттєвих прорахунків, що в подальшому викликало зарегульованість у сфері підприємництва та господарської діяльності взагалі. Безперечно, що якість тодішньої регуляторної бази була низькою, бо лише формувалися підходи та розуміння місця й значення підприємництва для незалежної України. Ця теза також підтверджується тим фактом, що до 2009 р. до основних законів, що складають регуляторну базу було внесено багато змін і доповнень. Наприклад, до Закону України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р., який був основою регулювання господарських відносин в Україні, станом на 31 грудня 2003 р. було внесено 62 зміни, тобто понад 5 змін щорічно. Зважаючи, що це основний закон, який регламентує діяльність підприємців, але не єдиний, а також той факт, що на виконання більшості змін у законодавчих актах приймається велика кількість підзаконних актів, спрямованих на практичну реалізацію закону – підприємницька діяльність в Україні небезпідставно вважалася найбільш зарегульованою порівняно з країнами центральної та східної Європи. З 1 січня 2004 р. в Україні втратив чинність Закон України «Про підприємництво», натомість почав діяти Господарський Кодекс України, який має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

Також у травні 1991 р. вперше було створено Державний комітет України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву, який в подальшому буде визначати та спрямовувати діяльність держави щодо розвитку підприємництва та приватної ініціативи. Систематичним стає висвітлення розвитку приватного сектору та підприємництва у щорічних доповідях та посланнях Президента України Верховній Раді України. Відповідно до Указу Президента України «Про Державний комітет України з питань розвитку підприємництва» від 29 липня 1997 р. № 737/97 було створено спеціальний орган – Державний комітет України з питань розвитку підприємництва. Видання указів Президента України «Про зміни в структурі центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 р. № 1573 та «Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва» від 25 квітня 2000 р. № 721 створило підґрунтя для подальшого розвитку інституційної бази підтримки підприємництва. Постановою Кабінету Міністрів України «Про експерно-апеляційну раду при Державному комітеті з питань регуляторної політики та підприємництва» від 8 листопада 2000 р. № 1669, було утворено постійно діючий колегіальний консультативно-дорадчий орган з питань ліцензування, до складу якого входило до 20% незалежних експертів та представників громадських організацій. Такий підхід мав забезпечити неупередженість, професійність та прозорість діяльності Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва. Разом з центральними органами виконавчої влади значну увагу питанням розвитку підприємництва почали приділяти й на місцевому рівні.

4.2.1 Профільне управління при місцевій державній адміністрації

Організаційна структура органів виконавчої влади чітко регламентується актами Кабінету Міністрів України. Так, рекомендаційні переліки структурних підрозділів облдержадміністрацій та райдержадміністрацій затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій» від 1 серпня 2007 р. № 996. Однак, зазначені переліки не є вичерпними. Так, наприклад, у Дніпропетровській облдержадміністрації до 2007 р. повноваження щодо здійснення державної регуляторної політики було покладено на управління з питань регуляторної політики та підприємництва, зараз ці функції покладено на управління розвитку споживчого ринку та підприємництва. Як правило в місцевих державних адміністраціях обов'язки щодо розвитку підприємництва та реалізації державної регуляторної політики покладають на управління економіки або юридичний відділ, а також здійснюють певну «ротацію», перекладаючи зазначені обов'язки з одного на інший відділ або управління. Найбільш доцільним та обґрунтованим, з огляду на важливість, специфіку роботи та рівень кваліфікації є покладення

обов'язків щодо здійснення державної регуляторної політики на юридичний відділ, а не на головне управління економіки.

Відповідно до Положення про управління розвитку споживчого ринку та підприємництва Дніпропетровської облдержадміністрації, затвердженого розпорядженням голови облдержадміністрації від 17.01.2008 № Р-10/0/3-08, управління є структурним підрозділом облдержадміністрації, що утворюється головою облдержадміністрації, підзвітне та підконтрольне голові облдержадміністрації та безпосередньо підпорядковується заступникові голови облдержадміністрації згідно з розподілом функціональних повноважень. До повноважень управління віднесено забезпечення реалізації державної політики у сферах торгівлі, ресторанного господарства, побутового обслуговування населення, готельного бізнесу, виробництва споживчих товарів у галузях легкої та меблевої промисловості, розвитку підприємництва, регуляторної політики.

Основними завданнями управління є: забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку споживчого ринку та підприємництва; розробка і реалізація в установленому порядку напрямів розвитку торгівлі (роздрібної, оптової та роботи ринків), ресторанного господарства, готельного бізнесу, виробництва товарів народного споживання, побутового обслуговування населення; сприяння формуванню та товарному насиченню споживчого ринку області, нарощуванню виробництва товарів, розширенню їх асортименту з урахуванням попиту населення та поліпшенню якості; забезпечення запровадження затверджених в установленому порядку нормативних актів щодо правил торговельного обслуговування населення (ресторанного господарства, роздрібної, оптової та ринкової торгівлі, готельного бізнесу тощо) здійснення належного контролю за їх дотриманням, вжиття заходів щодо вдосконалення торговельного та побутового обслуговування населення; здійснення в межах та в порядку, передбаченому чинним законодавством, контролю за організацією та якістю торговельного обслуговування населення підприємствами роздрібної, оптової торгівлі та ринками, ресторанного господарства, готельного бізнесу, побутового обслуговування населення усіх форм власності; координація в межах чинного законодавства роботи райдержадміністрацій з відповідних питань та структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємств легкої, меблевої промисловості, підприємств торгівлі, а також ринків з продажу продовольчих та непродовольчих товарів незалежно від форм власності, пов'язаної з розвитком їх інфраструктури та насиченням споживчого ринку товарами, сприяння розвитку всіх форм торговельного обслуговування населення та надання послуг; участь у формуванні та реалізації єдиної державної регуляторної політики, державної політики щодо ліцензування господарської діяльності з організації та утримання тоталізаторів, гральних закладів, розвитку малого підприємництва; забезпечення заходів щодо усунення обмежень, які стримують розвиток підприємницької діяльності, усунення правових, адміністративних, економічних та організаційних перешкод, сприяння

формуванню системи фінансово-кредитної, консультативної та інформаційної підтримки підприємництва.

Завдяки активній діяльності управління отримано значні позитивні результати у сфері розвитку підприємництва, що підтверджує доцільність доповнення структури облдержадміністрації окремим підрозділом, завданням якого є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та координація реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Так, у липні 2010 р. управлінням проведено анкетування понад 5 тис. суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на території області. Проблемні питання, окреслені підприємцями під час опитування, були обговорені на виїзному засіданні колегії облдержадміністрації: «Про виконання державної регуляторної політики та заходи з дебіюрократизації бізнесу у Дніпропетровській області», яке відбулося у м. Кривому Розі, та стали основою для підготовки розпорядження голови облдержадміністрації «Про створення сприятливого регуляторного середовища та пріоритети з дебіюрократизації бізнесу в Дніпропетровській області» від 02.08.2010 № Р-401/0/3-10.

4.2.2 Консультативно-дорадчі органи з питань розвитку підприємництва при органах влади Дніпропетровської області

Відповідно до розпорядження голови Дніпропетровської облдержадміністрації 10.01.2011 № Р-3/0/3-11 затверджено персональний склад та Положення про координаційну раду облдержадміністрації з питань розвитку підприємництва. Координаційна рада облдержадміністрації з питань розвитку підприємництва є консультативно-дорадчим органом, що сприяє реалізації державної політики у сфері підприємництва. Основним завданням ради є координація роботи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій підприємців у запровадженні державної регуляторної політики у сфері розвитку та підтримки підприємництва в області.

Раду очолює перший заступник голови облдержадміністрації. Голова ради має двох заступників: представників місцевого органу виконавчої влади та підприємницької громадськості. До складу ради на паритетних засадах входять представники громадських об'єднань підприємців, суб'єктів господарювання, громадські діячі та вчені, з одного боку, та представники місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, у т.ч. органів державного нагляду (контролю) в області, з іншого. Склад ради в установленому порядку затверджується облдержадміністрацією. Голова, його заступники та члени ради беруть участь в її роботі на громадських засадах.

Рада відповідно до покладених на неї завдань: готує пропозиції до центральних органів державної влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку підприємництва; бере участь у розгляді питань та впровадженні заходів щодо створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва і реалізації

державної регуляторної політики в області; обговорює та надає рекомендації щодо вирішення спірних питань, що виникають у сфері підприємництва, та вживає, у межах своїх повноважень, заходів щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; бере участь у розгляді та підготовці проектів комплексних та цільових регіональних програм розвитку малого підприємництва, аналізує хід виконання їх заходів; сприяє розвитку підприємницької ініціативи, популяризації ефективної громадсько-корисної підприємницької діяльності, відродженню кращих традицій та етичних принципів вітчизняного підприємництва; сприяє формуванню системи фінансово-кредитної, консультативної та інформаційної підтримки підприємництва на території області; бере участь у роботі з підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для сфери підприємництва, а також спеціалістів місцевих органів виконавчої влади, відповідальних за розвиток і підтримку підприємництва; готує пропозиції щодо ефективного використання бюджетних коштів для фінансування заходів з підтримки і розвитку підприємництва, аналізує використання цих коштів; сприяє створенню і діяльності на території області спілок, асоціацій, громадських організацій, інших об'єднань суб'єктів господарювання. Вживає заходів щодо максимального висвітлення їх роботи; організовує та бере участь у проведенні обласних нарад, конференцій, симпозіумів, семінарів, громадських оглядів, конкурсів, інших заходів, що спрямовані на підтримку та розвиток суб'єктів господарювання області; проводить в установленому порядку опитування суб'єктів господарювання про стан підприємницького клімату в регіоні, у т.ч. анкетні, аналізує їх результати та розробляє пропозиції місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з метою прийняття відповідних рішень.

У 2010 р. проведено 8 засідань координаційної ради облдержадміністрації з питань розвитку підприємництва, на яких обговорювалися актуальні питання впровадження державної регуляторної політики на території області та дотримання місцевими органами державної влади всіх вимог регуляторного Закону.

Розпорядженням голови облдержадміністрації «Про забезпечення підтримки та розвитку малого підприємництва» від 29.10.2009 №Р-577/0/3-09 рекомендовано міським головам та зобов'язано голів райдержадміністрацій продовжити практику публічних обговорень проектів регуляторних актів з метою недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів. Розпорядженням голови облдержадміністрації «Про створення сприятливого регуляторного середовища та пріоритети з дебюрократизації бізнесу в Дніпропетровській області» від 02.08.2010 № Р-401/0/3-10 зобов'язано керівників структурних підрозділів облдержадміністрації – розробників проектів регуляторних актів, голів райдержадміністрацій, рекомендовано міським головам та керівникам територіальних органів центральних органів виконавчої влади в області визначити пріоритетом у роботі забезпечення високого рівня прозорості процедур планування, підготовки, прийняття,

перегляду регуляторних актів та залучення до регуляторної діяльності представників громадськості.

Відповідно до покладених завдань рада має право: утворювати, у разі потреби, тимчасові експертні та робочі групи, залучати до участі в них фахівців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, наукових установ, вищих навчальних закладів і громадських організацій (за погодженням з їх керівниками); одержувати від відповідних органів влади, організацій, підприємств та наукових установ безоплатно інформацію та матеріали, необхідні для діяльності ради, у межах своєї компетенції та в порядку, передбаченому чинним законодавством; затребувати та заслуховувати на своїх засіданнях інформацію керівників органів державного нагляду (контролю) в області, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій з питань, що належать до компетенції ради; звертатися за методичною, інформаційною, організаційною допомогою, а також із пропозиціями до Ради підприємців України при Кабінеті Міністрів України.

Для максимального залучення підприємницької громадськості до експертизи проектів нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади в містах і районах області утворено 82 місцеві галузеві ради підприємців, зокрема, з питань торгівлі та надання платних послуг, сільського господарства, фармацевтики, транспорту тощо. На регіональному рівні створено 4 галузеві ради підприємців, а саме: Раду підприємців з питань торгівлі та ресторанного господарства при облдержадміністрації, Раду підприємців з питань організації діяльності ринків при облдержадміністрації, Раду підприємців з питань фармації при облдержадміністрації, Раду підприємців з питань організації діяльності учасників ринку нерухомості.

Провідна роль у реалізації державної регуляторної політики відведена місцевим координаційним радам з питань розвитку підприємництва. Координаційні ради створені при кожному виконавчому комітеті міської ради та райдержадміністраціях. У цілому на території області функціонують 43 координаційні ради з питань розвитку підприємництва (у т.ч. в районах міста Дніпропетровськ – 8).

4.2.3 Регіональна програма розвитку підприємництва у Дніпропетровській області на 2011 – 2012 роки

Державна підтримка малого підприємництва в Україні здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. У Дніпропетровській області на підтримку малого підприємництва спрямовано регіональні та місцеві програми, які розробляються відповідно до статей 2, 13, 19 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», Закону України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» та ін.

Завдяки виконанню регіональних та місцевих програм підтримки малого підприємництва у попередніх періодах вдалося

досягти позитивних зрушень у цьому важливому секторі економіки, зокрема, за результатами виконання регіональної програми розвитку малого підприємництва на 2009 – 2010 роки в Дніпропетровській області, затвердженої рішенням Дніпропетровської обласної ради від 10 червня 2009 р. № 550-19/V:

- збільшилася кількість малих підприємств на 3,23% та складає 23 200 од.;
- збільшилася кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців на 2,4% та складає 175,5 тис. осіб;
- збільшилася кількість зайнятих працівників у сфері малого бізнесу та підприємництва на 17% і становить 150,5 тис. осіб;
- збільшилася питома вага малого підприємництва у ВВП регіону з 3,8% до 13,2%.

Таким чином, протягом останніх років мале підприємництво почало відігравати значну роль у розв'язанні соціальних, побутових та інших проблем громадян. Так, на території Дніпропетровської області набирає обертів міжсекторне партнерство, що дозволяє в умовах недостатнього фінансування й браку коштів у бюджетах різних рівнів вирішувати найбільш актуальні проблеми місцевих громад, поліпшувати якість життя тощо. Завдяки реалізації спільних проєктів у межах міжсекторного партнерства вдалося відремонтувати ФАП, школи, стадіони, парки, пляжі, зони відпочинку тощо.

Разом з тим фінансово-економічна криза, яка розпочалася влітку 2008 р., справила свій негативний вплив, що суттєво зменшило можливі позитивні результати від виконання заходів, передбачених регіональною програмою. Найбільш відчутно це позначилося на фінансово-кредитній системі, що призвело до припинення кредитування малих підприємств і фізичних осіб – підприємців. Зменшення надходжень до державного й місцевих бюджетів також спровокувало скорочення багатьох заходів, спрямованих на розвиток підприємництва. До таких негативних прикладів можна віднести припинення функціонування механізму відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами, залученими підприємцями для реалізації інноваційних проєктів. Як наслідок малий бізнес та підприємці залишилися без дієвого інструменту фінансово-кредитної підтримки, що особливо негативно позначилося на їх діяльності в умовах кризи.

Не менш важливим аспектом даної проблеми, на розв'язання якої спрямовано нову програму, є відсутність дієвої ринкової інфраструктури. Так, у Дніпропетровській області нараховується 132 об'єкти ринкової інфраструктури, однак переважна більшість із них не мають необхідного матеріально-технічного забезпечення: нежитлові приміщення, фінансові ресурси, устаткування тощо.

Низький загальнодержавний рівень розвитку фондового ринку, відсутність бірж, бізнес-інкубаторів, кластерів виступають стримуючим фактором, що не дозволяє малому бізнесу успішно розвиватися. До цього ж незадовільною залишається дозвільна система, система контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів господарювання та ін.

Як наслідок у Дніпропетровській області особливої актуальності набуває проблема, що полягає у відсутності сприятливих умов для розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області, зокрема: об'єктів ринкової інфраструктури (бізнес-інкубаторів, технопарків тощо); доступних фінансово-кредитних ресурсів; узгодженості та систематизованості регуляторної бази; ефективної системи надання адміністративних послуг, інформаційно-аналітичного забезпечення та ін.

Погіршення умов для розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області було обумовлено необґрунтованими діями органів місцевого самоврядування, які не врахували можливі негативні наслідки своїх рішень. Так, на відміну від інших областей України в Дніпропетровській області органи місцевого самоврядування в умовах кризи почали збільшувати ставки орендної плати за комунальне майно, ставки єдиного податку тощо. Ці неадекватні дії органів місцевого самоврядування створили несприятливі умови та виступили стримуючим фактором у розвитку малого підприємництва.

Рішенням сесії Дніпропетровської обласної ради від 30.12.2010 р. № 47-4/VI затверджено Програму розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2011 – 2012 роки. Згідно з вимогами чинного законодавства України такі програми приймаються кожні 2 роки, а їх проекти в обов'язковому порядку проходять процедуру широкого громадського обговорення. Чинна програма була презентована у 5 промислових містах області та 2 сільських районах, куди також залучалися суб'єкти господарювання з сусідніх населених пунктів. Участь в обговоренні проекту чинної програми взяли понад 250 підприємців Дніпропетровщини.

Конструктивні пропозиції, що надійшли від учасників зустрічей, зокрема, стосовно проведення обласної конференції з перспективних напрямів розвитку підприємництва, семінарів-тренінгів у дистанційній формі, організаційного та інформаційного забезпечення конкурсів дизайнерів-початківців, майстрів перукарського мистецтва, продовження дії проекту щодо часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами тощо, знайшли своє втілення в переліку основних заходів Програми, яких загалом нараховується 26. Ці заходи об'єднуються в 3 пріоритетні напрями, серед яких упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності; фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка; ресурсне та інформаційне забезпечення, формування інфраструктури підтримки підприємництва. Також передбачається впровадження цільового проекту, пов'язаного з проведенням обласного конкурсу зі створення нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва.

Програма розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2011 – 2012 роки є логічним продовженням системи заходів, які здійснювалися в рамках попередньої Програми, що діяла протягом 2009 – 2010 років та була затверджена рішенням Дніпропетровської обласної ради від 10 червня 2009 р. № 550-19/V.

Метою програми є створення належних умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, а також підвищення добробуту громадян України шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності, спрощення нормативно-правової бази у сфері малого підприємництва, спрямування дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів малого підприємництва, громадських об'єднань підприємців, а також установ ринкової інфраструктури на розв'язання актуальних проблем, що стримують розвиток приватної ініціативи і створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва, формування і впровадження ефективної державно-громадської системи його обслуговування, підтримки й захисту.

Програма базується на основі аналізу стану розвитку малого підприємництва, результатів виконання попередніх регіональних програм розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області, цілей у сфері розвитку малого підприємництва, дій Дніпропетровської облради та Дніпропетровської облдержадміністрації (місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області), щодо досягнення визначених цілей, а також створення відповідної узгодженої та комплексної системи заходів, що здійснюватимуться органами влади, об'єднаннями підприємців, громадськими організаціями та науковими установами.

Розробка та поступове впровадження заходів Програми дозволить забезпечити концентрацію фінансових, матеріально-технічних, інших державних і місцевих ресурсів, виробничого та наукового потенціалу, ресурсів суб'єктів господарювання для розв'язання визначеної проблеми та досягнення мети Програми.

До найбільш ефективних заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва можна віднести відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами малого підприємництва для реалізації інноваційних проектів. Проте у 2008 р. на відшкодування було спрямовано лише – 50 тис. грн. (усього на виконання заходів за програмою було виділено 100 тис. грн.), із запланованих 1 200 тис. грн., а у 2009 р. відшкодування взагалі не здійснювалося. Також призупинені освітні заходи для підприємців та осіб, що вирішили розпочати власну справу та ін. Негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи призвели до систематичного недофінансування поточної Програми розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2009 – 2010 рр. Так, у 2009 р. на виконання заходів програми було передбачено 2 277 тис. грн. (з яких 1 068 тис. грн. з обласного бюджету), однак у 2009 р. кошти з обласного бюджету на виконання заходів Програми не виділялися. Фінансування заходів було відновлено лише у 2010 р. у розмірі 500 тис. грн.

Незважаючи на перелічені вище проблеми одним з найбільш ефективних шляхів розв'язання зазначеної проблеми залишається розроблення та виконання регіональної програми розвитку малого підприємництва, яка є складовою Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Також для вирішення

деяких з окреслених вище підприємцями проблем головою облдержадміністрації видано доручення «Про вдосконалення взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з органами державного нагляду (контролю) в Дніпропетровській області» від 21.06.2010 р. №07-77/0/35-10, згідно з яким запропоновано змінити формат відносин – перейти від практики покарання та використання підприємців як «джерела прибутку» до практики попереджень та запобігання порушенням.

Очікуваними результатами виконання Програми є прискорення розвитку малого підприємництва, використання його потенційних можливостей, перетворення його на дієвий механізм розв'язання економічних і соціальних проблем, сприяння структурній перебудові економіки, досягнення стійкої тенденції збільшення кількості малих підприємств, зменшення рівня тіньового обороту у сфері малого підприємництва, збільшення внеску малого підприємництва в економіку України, зміцнення економічної бази регіону, насичення ринку товарами та послугами, поліпшення бізнес-клімату та створення позитивного іміджу Дніпропетровщини, залучення інвестицій.

Поступове виконання заходів Програми дозволить вирішити такі основні завдання:

- створення регіональної системи забезпечення розвитку та підтримки малого підприємництва;
- створення належних умов розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області;
- сприяння створенню нових робочих місць суб'єктами малого підприємництва;
- підтримка ділової та інвестиційної активності, розвиток конкуренції на ринку товарів та послуг;
- залучення до підприємницької діяльності жінок, молоді, пенсіонерів та інших верств населення;
- активізація фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів, пошук нових форм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва;
- формування регіональної інфраструктури розвитку та підтримки малого підприємництва;
- створення умов для розвитку малого підприємництва у виробничій сфері, у т.ч. на базі реструктуризованих підприємств;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності малого підприємництва на вітчизняному та світовому ринках;
- створення сприятливого бізнес-клімату в Дніпропетровській області та поліпшення її інвестиційного іміджу;
- сприяння розвитку народних художніх промислів, туристичної галузі, аграрного сектору; виробництва біопалива та ін.

4.2.4 Інфраструктура підтримки підприємництва

Існуюча інфраструктура підтримки підприємництва, яка налічує 132 одиниці, не повністю відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб

суб'єктів малого та середнього підприємництва» від 21 травня 2010 р. № 510 та складається переважно з громадських організацій та об'єднань підприємців. Відповідно до зазначеного вище нормативно-правового акта, до об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, фінансові установи, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційні центри, об'єднання підприємців та інші організації.

Відповідно до визначень наведених у зазначеному документі:

- бізнес-центр – організація, яка надає інформаційні, консалтингові, маркетингові та інші послуги суб'єктам малого та середнього підприємництва, особам, що мають намір провадити підприємницьку діяльність;
- бізнес-інкубатор – організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності;
- інноваційний бізнес-інкубатор – спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій.

У Дніпропетровській області не вистачає бізнес-інкубаторів, інноваційних бізнес-інкубаторів, фондів підтримки підприємництва, інноваційних та інвестиційних фондів і компаній.

Таким чином, основними завданнями органів влади Дніпропетровської області мають стати: сприяння створенню реально діючого бізнес-інкубатора Дніпропетровської області; розвиток системи дольової участі у будівництві об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва; введення в експлуатацію технопарків та промислових зон для малого підприємництва із повним комплексом необхідних послуг; сприяння запровадженню електронної звітності; створення довідника та реєстру об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва; створення бази даних державного і комунального майна, що може бути використано суб'єктами малого підприємництва для своєї діяльності або для створення об'єктів інфраструктури їх підтримки.

Також невикористаним залишається потенціал бізнес-асоціацій та об'єднань підприємців, які можуть ефективно та результативно надавати консультації з різних аспектів ведення бізнесу, а саме: надання державної підтримки; започаткування підприємницької діяльності; складання бізнес-планів; правові аспекти ведення бізнесу; види господарської діяльності, що потребують отримання дозволів або ліцензій; обрання системи оподаткування; якість та сертифікація товарів і послуг; маркетинг та просування товарів; організація бухгалтерського обліку; здійснення зовнішньоекономічної діяльності; кредитування, лізинг тощо; інвестиційна та інноваційна діяльність; відведення землі, будівництво, оренда або придбання приміщень; участь у конкурсах на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні

кошти; франчайзинг; використання ІКТ та електронної комерції; організація та проведення рекламних кампаній; надання юридичних консультацій, представлення інтересів у судах; участь у програмах підвищення кваліфікації для представників малого підприємництва за програмою «Українська ініціатива».

Висновки та рекомендації

1. Не зважаючи на декларації вищого керівництва країни, що підприємництво є основною рушійною силою, відношення влади до підприємців протягом останніх 20 років не змінилося. Підприємець не розглядається як рівний партнер, його «основне» призначення – сплата податків до Державного та місцевих бюджетів. Реформи, що запроваджуються в Україні і мають на меті спрощення ведення бізнесу, зазвичай не приносять кардинальних позитивних змін. Регіональні та місцеві органи влади також не створюють сприятливих умов для підприємців, а будь-які реформи сприймають як чергову маячню «зверху», яка через деякий час минеться. Саме такий підхід призводить, до того що в Україні не спрацювала жодна масштабна реформа, призначенням якої є спрощення підприємницького життя. Разом з тим, за кордоном подібні реформи мали значні позитивні результати: збільшення кількості підприємств малого бізнесу, підвищення рівня зайнятості, підвищення якості товарів, послуг та життя у цілому.

2. Результати соціологічних опитувань підприємців свідчать про системність проблем, що заважають розвитку підприємництва як у Дніпропетровській області, так і в Україні. Причинами переважної кількості проблем підприємців є ускладненість адміністративних процесів та неузгодженість дій дозвоільних і контролюючих органів. На даний час майже відсутня проблема реєстрації бізнесу, проте отримання дозволів, відведення землі, початок будівництва, введення в експлуатацію залишаються найбільш корумпованими етапами, що значною мірою заважає розвитку підприємництва.

3. Дослідження регуляторного клімату та рівня відкритості і прозорості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області засвідчило високий рівень закритості та непрозорості діяльності органів влади для підприємців та пересічних громадян. Місцеві ради в Дніпропетровській області приймають регуляторні акти без таких обов'язкових процедур, як: планування, обґрунтування, обговорення з громадськістю та систематичне відстеження результативності. Таким чином приймаються неефективні, економічно недоцільні нормативні акти, що створюють умови для хабарництва, розвитку корупції, неоднозначного розуміння змісту документів підприємцями та контролюючими органами. Показовим негативним прикладом є прийняття місцевими радами рішень про затвердження ставок єдиного податку. Так, у м. Дніпропетровську та у не великих селах і селищах області встановлено максимальну ставку єдиного податку (200 грн.) для більшості або для усіх видів діяльності, що свідчить про неврахування органами влади рівня соціально-економічного розвитку певної

території. Як наслідок – стрімке зменшення кількості підприємців і збільшення рівня безробіття на цих територіях.

4. Де-юре в Україні створені майже бездоганні умови для підприємницької діяльності, проте бізнес-клімат, інвестиційний імідж країни та відносини між державою й бізнесом до цього часу залишаються на незадовільному рівні. Однак чинні «прогресивні» закони не виконуються або ігноруються органами влади. Важливим фактором, що може забезпечити якнайшвидше реагування та ефективну реалізацію вимог чинного законодавства є наявність профільних управлінь та консультативно-дорадчих органів. Ефективною та дієвою є координаційна рада Дніпропетровської облдержадміністрації з розвитку підприємництва, яка не лише розглядає проблемні питання, але й проводить виїзні засідання із запрошенням керівників підрозділів, на дії яких надійшли скарги від підприємців. У 2010 р. управлінням розвитку споживчого ринку та підприємництва облдержадміністрації під час розробки регіональної програми розвитку підприємництва в Дніпропетровській області на 2011 – 2012 роки було проведено її широке обговорення. Бізнес-асоціації та підприємці вперше отримали можливість взяти участь у підготовці профільної програми. На обговорення були винесені концепція, проект програми та заходи з її реалізації. Урахування пропозицій підприємців та кращого канадського досвіду сприяння розвитку підприємництва дозволило створити дієву програму із чіткими та вимірюваними результатами, яка додатково охоплює питання екології та тендерної рівності. Разом з тим дії Дніпропетровської облдержадміністрації з підготовки регіональної програми не стали прикладом для райдержадміністрацій та органів місцевого самоврядування, які підійшли до розробки програм формально.

5. Існуюча в області інфраструктура підтримки підприємництва, що нараховує 132 одиниці залишається нерозвиненою. У Дніпропетровській області відсутні реально діючі бізнес-інкубатори та інноваційні бізнес-інкубатори. Існуючі технологічні парки та бізнес-інкубатори є віртуальними. У цьому контексті обласний центр значно програє м. Павлограду, де міська влада в межах реалізації регіональної та місцевої програм розвитку підприємництва зобов'язалася створити справжній бізнес-інкубатор, який буде щільно пов'язаний із науковою установою – Західнодонбаським приватним інститутом економіки та управління. Існуючі в Дніпропетровській області дві торгівельно-промислові палати і регіональний фонд підтримки підприємництва не є осередками розвитку підприємництва і захисту їх прав і інтересів. Дніпропетровській облдержадміністрації спільно із обласною радою доцільно створити реально діючий бізнес-інкубатор в обласному центрі, а також сприяти створенню міжрегіонального логістичного центру сільськогосподарської продукції із потужними сховищами та переробними підприємствами, що дозволить наситити ринки області якісною сільськогосподарською продукцією та створити сприятливі умови для розвитку фермерства.

5. Неурядові аналітичні центри Дніпропетровської області

Сучасний глобальний світ характеризується високим ступенем взаємозалежності, підпорядкування національних економічних, соціальних та політичних процесів окремих країн загальноприйнятим правилам та нормам. До певної міри це відноситься і до процедур вироблення варіантів державної політики, які покликані забезпечити оптимальне поєднання участі держави та громадянського суспільства заради ухвалення ефективних рішень.

Однак було б помилковим називати це «ефектом ксерокса», бо у кожному випадку загальні рамкові вимоги мусять наповнюватися національним контентом. У процесі пошуку оптимального варіанту розв'язання проблеми перед виробниками політичних рішень постало складне завдання – поєднання багатьох факторів, що мають вплив на кінцевий підсумок, додержуючись при цьому низки обов'язкових вимог. Власне, збільшення кола учасників політичних розв'язань, нові демократичні процедури ухвалення рішень, критицизм з боку інститутів громадянського суспільства та засобів масової інформації унеможливили збереження старої парадигми державної політики та методів її здійснення.

Були потрібні нові актори та нові технології. У другій половині XX століття такі функції почали виконувати неурядові аналітичні, дослідницькі організації, які пізніше одержали узагальнену назву «think tanks».

В країнах розвинутої демократії неурядові аналітичні центри виконують важливу функцію «інтелектуального містка», виступають гнучкою організаційною формою підтримки зв'язків між суспільством і владою. Головна їх місія – вивчення громадських потреб – не тільки наявних, але здебільшого потенційних, та вироблення пропозицій державним інституціям щодо перспектив, нових напрямків, ідей, варіантів державної політики. Це свого роду розвідники, які йдуть попереду як суспільства, так і консервативного апарату державного управління.

Співробітництво влади з недержавними аналітичними центрами слугує як індикатором, так і чинником розвитку громадянського суспільства. Це консенсусна модель державного управління, яка побудована на пріоритетності діалогу, врахуванні конфліктів інтересів та позицій зацікавлених сторін, та базується на дотриманні принципів демократії.

За роки незалежності в Україні розвиток аналітичних структур відбувався, з одного боку, прискореними темпами, а з іншого, – нерівномірно та суперечливо. Це був водночас як природний процес, викликаний фундаментальними змінами в політичному, соціальному та економічному ладі держави, так і до певної міри штучний, оскільки при створенні мережі неурядових аналітичних центрів широко використовувався зарубіжний досвід, а також донорська підтримка.

Проте за короткий час аналітичними центрами були закладені основи публічного аналізу в раніше закритих для обговорення галузях: зовнішня політика, безпека, оборона, тіньова економіка, організована злочинність, корупція тощо. Накопичений вагомий інтелектуальний потенціал та певний досвід роботи дає можливість виявляти та формулювати проблеми державної політики, пропонувати шляхи їх вирішення.

Висока мобільність, організаційна гнучкість, спроможність залучати до реалізації аналітичних проектів позабюджетні кошти та кадровий ресурс, робить неурядові аналітичні центри впливовим гравцем у дослідженні проблем стратегічного характеру, виробленні політичних ідей, технологій тощо. Сьогодні в Україні існує мережа неурядових аналітичних центрів, здатних до виконання таких завдань.

Процеси глобалізації невинно вимагають від держав пристосування до нових умов та оперативного реагування на нові виклики, які досить часто потребують докорінного переосмислення основ економічного, соціального та політичного розвитку. І лише наявність чіткої комплексної стратегії, яка враховує всі особливості соціально-економічного життя країни, може стати перепусткою до повноцінної суб'єктності в царині міжнародних відносин, в той час, як відсутність розуміння напрямку подальшого руху може залишити державу на узбіччі світових трансформацій. Другим компонентом, здійснення такої стратегії якраз і виступають аналітичні центри.

Однак, поки що державна влада неефективно використовує їх потенціал. Насамперед, це відбувається через брак політичної волі, побоювання конкуренції, намагання влади обмежити участь неурядових організацій в процесах державного управління. А також внаслідок недовіри механізму участі неурядових експертів у процедурах вироблення державних рішень та їх імплементації у практичні дії. Усунення цих протиріч надасть можливість покращити якість вироблення державної політики, підсилить фактор участі неурядових організацій у процесах її вироблення та реалізації.

5.1 З історії походження та розвитку «think tank» у світі та в Україні

Найчастіше «think tank» перекладається як «мозкові центри», «фабрики думок», «бункери ідей», «генератори думок», «аналітичні центри» тощо. Незважаючи на те, що сама дефініція «think tank» виникла у 50-х рр. XX ст. для позначення контрактних дослідних організацій, що були створені американськими військовими після Другої світової війни, ці організації з'явилися ще у XIX ст.

Найстаріший з них – Інститут оборони та секретних досліджень був заснований у 1831 р. У Лондоні, Британське Фабіанське товариство веде свій відлік від 1884 року, Бруклінський Інститут у Вашингтоні був заснований у 1916 році, і так далі.

Сама дефініція «think tank» – свого роду сленг військових аналітиків, розвідників. Це словосполучення виникло у роки Другої світової війни, відповідно до назви кімнати, де у закритому режимі

проводилися військові наради, працювали аналітики розвідки, вироблялися стратегічні рішення та здійснювалися інші дії, які були пов'язані із процесом накопичення, осмислення інформації, виробленням варіантів рішень та плануванням операцій.

Варто зауважити, що не тільки назва, але і спосіб, технологія, прийоми вироблення рішень у таких «think tank» суттєво відрізнялися від тих, які були прийняті раніше та вважалися традиційними. Гострий брак часу, обмаль інформації, обмежені ресурси, високі ризики, – все це постійно супроводжувало процес підготовки рекомендацій та примушувало шукати інші, більш ефективні й часто нестандартні шляхи. Тому аналітики почали широко використовувати нові на той час прийоми «мозкових штурмів», де панувала свобода думки, рівність думок, а не ієрархія посад. Військові аналітики також розробили технологію контент-аналізу відкритої інформації з офіційних джерел супротивника, навчилися працювати з нетрадиційними (у даному випадку, невійськовими) джерелами інформації, застосовувати математичні моделі при плануванні стратегічних операцій тощо.

Отже, до певної міри «think tank» є продуктом військових часів та доби «холодної війни». Однак у повоєнний час, у 50-х рр. XX ст. відбулася демілітаризація, конверсія як назви, так і змісту діяльності, прийомів, засобів тощо вироблення рішень.

Нові суспільні потреби, які з'явилися з приходом науково-технічної революції, кардинальних змін повоєнного світу, формування інститутів громадянського суспільства висунули нові вимоги до такого роду діяльності. Аналітичні центри стали невід'ємною частиною та ознакою західної демократії. Цей процес відбувався на протязі другої половини 50-х – 60-ті років. А у 70-х продукція «мозкових центрів» вже активно використовувалася органами державного управління та місцевого самоврядування так само, як і матеріальні ресурси.

Завершення «холодної війни», процеси глобалізації, руйнація соціалістичної системи та початок періоду трансформаційних змін привели до активного розвитку мережі аналітичних центрів, підвищенню їх ролі у процесах вироблення політики. Дві третини існуючих сьогодні «think tank» були засновані після 1970 р. та половина – з 1980 року.

Вважається, що «мозкові центри» реалізують оригінальні дослідження та освітні програми, спрямовані на навчання та здійснення впливу на політиків і осіб, які формують громадську думку з широкого кола економічних, соціальних, політичних, екологічних питань та проблем безпеки. Крім того, вони виступають інструментом суспільного контролю, а відтак, визначають цілі та цінності суспільства. Проте, поступово сфера їх діяльності розширюється і аналітичні центри все активніше працюють на регіональному та місцевому рівнях влади, виступають активними гравцями у виробленні політики територіальних громад.

Існує декілька підходів щодо класифікації «мозкових центрів». За домінантними цільовими галузями діяльності «мозкові центри» можна поділити на дослідницько-видавничі, лобістські, правозахисні, культурологічні, цільові тощо.

Можна також виділити низку критеріїв, за якими поділяються неурядові дослідні організації:

- за територіальним поширенням (світові, загальнодержавні та регіональні);
- за історичними етапами розвитку;
- за організаційними цілями (науково-дослідні центри, «контрактні дослідні організації», лобістські центри тощо);
- за проблематикою досліджень (економічні, екологічні, соціальні тощо);
- за джерелами фінансування;
- за сферою діяльності (центри освіти, центри досліджень політичних партій, центри досліджень уряду і планування політики, центри досліджень парламентів, центри корпоративних досліджень тощо).

Окрім цього, можуть існувати і аналітичні центри так званої «змішаної» дії, які здійснюють свою діяльність одночасно за кількома різними напрямками.

Важливою ознакою класифікації аналітичних центрів є їх функції. Як правило, виділяються наступні групи функцій: дослідна, освітня, креативна, комунікаційна, впроваджувальна. Враховуючи їх вплив на суспільно-політичні, економічні та інші процеси, «think tanks» зачисляють до «п'ятої влади» (після законодавчої, виконавчої, судової та ЗМІ).

Кількість аналітичних центрів постійно зростає. Тому встановити точно їх число не представляється можливим. Вважається, що зараз в світі діє близька 6 тис. мозкових центрів у 196 країнах світу.

Україна долучилася до процесу створення мережі «think tanks» наприкінці 80-х років минулого століття під впливом як «перебудови», так і прикладів наших західних сусідів. З того часу тут виникли і зміцніли ряд авторитетних фахових фабрик думки, які дістали в українському науковому обігу та політичному лексиконі назву «неурядові аналітичні центри». Здобули визнання і авторитет багато висококваліфікованих експертів у різних сферах публічної політики.

Процес інституціоналізації неурядових мозкових центрів проходив у складних, переважно несприятливих політичних та економічних умовах. Можна виділити наступні етапи в історії становлення та розвитку українських аналітичних центрів.

На протязі 90-х років минулого століття відбувався екстенсивний процес створення неурядових громадських організацій, частина з яких намагалася взяти на себе аналітичні функції. Переважно вони виконували завдання моніторингу діяльності влади, проведення досліджень громадської думки, чинного законодавства тощо. Дуже часто їх діяльність була короткотерміною, оскільки залежала від донорської допомоги.

На межі століть з їх числа остаточно виокремилися кілька десятків аналітичних центрів, які були здатні до вироблення власних аналітичних продуктів, заснували свої інформаційно-аналітичні видання, утворили постійні експертні групи тощо. Розпочалося формування таких центрів і в регіонах України.

В 2000 – 2004 рр. діяльність українських неурядових аналітичних центрів в Україні зазнавала досить сильної протидії з боку органів влади. Їх вважали каналами здійснення зарубіжного впливу на внутрішню ситуацію в Україні. Неодноразово були здійснені спроби взяти під контроль їх діяльність, заборонити фінансування тощо.

Незважаючи на це українські неурядові аналітичні центри змогли не лише зберегтися як незалежні експертні структури, але і певною мірою посилити свої позиції, спроможності та вплив на владу та громадянське суспільство.

У період 2005 – 2010 рр. політична ситуація в Україні змінилася і для неурядових аналітичних центрів відкривалися хороші перспективи. Державна влада проголосила пріоритетність розвитку інститутів демократії, громадянського суспільства, європейської інтеграції України тощо.

Однак, незважаючи на це, діяльність аналітичних центрів не зазнала принципових змін. Головна проблема полягала у тому, що органи влади не проявляли активної зацікавленості у залученні аналітичних центрів до співпраці з метою вироблення пропозицій та рекомендацій щодо політичних рішень. Скоріш, відбувався формальний процес залучення у вигляді проведення офіційних запрошень на «круглі столи», обговорення, участі у створених при органах влади консультативно-дорадчих органах тощо.

Крім цього, певна частина неурядових експертів, аналітиків, працівників аналітичних центрів залишила їх заради роботи в урядових та державних установах.

Також потрібно відмітити, що в українському законодавстві відсутнє юридично визначене поняття «неурядовий аналітичний центр». Відповідно, його не містять і форми державної статистичної звітності, тому офіційних статистичних даних про наявність і кількість таких центрів немає. Що, в свою чергу, ускладнює участь неурядових аналітичних установ в офіційних тендерах на надання послуг державним установам.

Як наслідок, існують різні кількісні оцінки масиву неурядових дослідницьких структур в Україні, залежно від підходів до визначення особливостей їх юридичного статусу, діяльності, цілей і функцій. Так, за ознакою позиціонування громадських організацій як дослідницьких нараховують понад 380 структур. За додатковими ознаками – галузі досліджень, що відповідає прийнятому розумінню аналітичних центрів (соціально-політична проблематика), та присутності в інформаційному полі, що є ознакою діючого центру, – з них можна вирізнити близько 100.

Більшість з них зареєстрована у Києві, Львові, Харкові, Донецьку, Дніпропетровську та інших великих містах. Понад два десятки «мозкових центрів» утворено при вузах України, зокрема, Дніпропетровському, Київському, Львівському, Таврійському, Тернопільському та Чернівецькому національних університетах, УАДУ при Президентові України, Харківській національній юридичній академії та ін. Крім того, в Україні діють аналітичні центри окремих великих корпорацій, бізнесових структур, політичних партій.

Сучасний стан неурядових аналітичних центрів можна охарактеризувати як повернення до десятирічної давнини. Держава, формально проголошуючи поширення участі громадськості у процесах вироблення рішень, намагається обмежити організаційну та фінансову незалежність неурядових організацій у цілому, та аналітичних центрів, зокрема.

Вітчизняні аналітичні центри здатні здійснювати значний обсяг різноманітних робіт. Зокрема, це такі напрямки:

1. Участь в аналітичному забезпеченні органів влади. Неурядові аналітичні центри залучаються до здійснення моніторингу повідомлень засобів масової інформації, соціологічних досліджень, експертних опитувань з метою підготовки регулярних (добових, щотижневих, щомісячних) аналітичних документів (звіти, огляди, доповіді тощо). Експерти неурядових аналітичних центрів працюють у робочих групах з підготовки проектів програмних документів концептуального і стратегічного характеру. Зокрема, це перспективні програми місцевого розвитку, окремі проекти (підвищення якості питної води, громадській транспорт, збереження довкілля, інше), пропозиції від територіальних громад щодо підготовки загальнодержавних проектів,

2. Виконання неурядовими аналітичними центрами самостійно робіт на замовлення органів влади через механізм участі у тендерах.

3. Участь неурядових аналітичних центрів спільно з органами влади у розробці та реалізації проектів за міжнародної підтримки.

4. Самостійна підготовка аналітичними центрами проектів державних документів з їх наступним пропонуванням органам влади.

5. Участь експертів та працівників аналітичних центрів у підвищенні кваліфікації представників органів влади.

Ефективність співпраці неурядових аналітичних центрів і влади наразі важко оцінити як високу. Серед головних причин цього можна відзначити наступні:

1. Брак постійних каналів контактування органів державної влади з аналітичними центрами. Спроможність підрозділів центральних органів виконавчої влади, що забезпечують зв'язки з громадськістю, в т. ч. з аналітичними центрами є недостатньою. На регіональному, місцевому рівні ця проблема перетворюється на головну перешкоду.

2. Брак наступництва та послідовності у співробітництві з аналітичними центрами. Взаємодія з ними нерідко переривалася із зміною ключових посадовців. Водночас, кожен з українських прем'єр-міністрів приносив своє бачення щодо форм, складу учасників, мети та суті такої взаємодії. На регіональному рівні зміна керівників органів влади приводить до демонтажу системи роботи з громадськістю, або ж до зміни формату, внаслідок чого на певний час втрачаються контакти, зникає мотивація у співпраці тощо.

3. Характер завдань не відповідає природі консультативно-дорадчих органів при органах влади.

4. Формальний характер дорадчих структур і непрозорість їх діяльності. Дорадчі структури мають значною мірою формальний характер — мотивом їх створення є скоріше бажання демонстрації органами влади формальної прозорості та демократизму, ніж об'єктивне усвідомлення потреби в такій співпраці, зокрема, потреби максимально ефективного використання інтелектуального потенціалу аналітичних центрів. Формальність дорадчих структур зумовлює непрозорий характер їх діяльності. Відсутня практика річних звітів про роботу громадських експертних рад.

5. Відсутність узгодженого планування між аналітичними центрами та органами влади. Відсутня координація плану діяльності з темами, що розробляються неурядовими структурами. Це позначається на якості та ефективності роботи.

6. Невідповідність між часом, потрібним для проведення якісного, ґрунтовного дослідження, і нагальністю проблем, для вирішення яких владні структури звертаються до аналітичних центрів – часто у кризових ситуаціях та/або коли традиційні засоби вичерпані.

До ризиків діяльності неурядових аналітичних центрів слід віднести високий ступінь конфліктності політичних процесів в Україні протягом останніх років, наявність протистояння між владними інститутами та різними політичними силами. Спостерігаються, хоча поки що не надто виразно, і спроби деяких владних інститутів, політичних партій, бізнес-структур посилити свій вплив на мережу незалежних аналітичних центрів з метою їх подальшого використання для задоволення власних інтересів.

Крім цього дотепер не внормований ряд проблем, що обмежують розвиток неурядових аналітичних центрів:

- відсутність базового закону, що визначав би статус і діяльність неурядових (недержавних) непідприємницьких (неприбуткових, некомерційних) суспільно корисних громадських організацій, до числа яких можна віднести неурядові аналітичні центри;
- невнормованість податкових пільг для таких структур та пільг на оренду державного або комунального майна;
- невизначеність понять «дохід» та «прибуток», відповідно до європейських норм;
- невнормованість фінансових та інших зобов'язань сторін за умови укладання контракту на виконання аналітичним центром замовлення органу державної влади;
- відсутність норм, які б стимулювали юридичних і фізичних осіб до надання благодійної допомоги неприбутковим громадським організаціям.

Якщо ці тенденції набуватимуть сили, перед неурядовими аналітичними центрами України може постати загроза їх «одержавлення», «припартизації» чи «корпоратизації». Це означатиме втрату ними незалежності, без якої виконання «think tanks» їхньої суспільної місії стане неможливим.

Для того щоб ця загроза не стала реальністю, неурядові аналітичні центри мають зайняти активну позицію, докладати зусиль

до створення більш сприятливих умов для власної діяльності, підвищення свого впливу на владу та політичні процеси загалом.

5.2 Оцінка потенціалу можливої співпраці дніпропетровських аналітичних центрів та регіональної влади

Середньостатистичний аналітичний центр в Україні – це самостійна незалежна громадська структура аналітико-дослідницької спрямованості, яка має три-чотири дослідницьких напрямки (переважно, економіка, внутрішня та зовнішня політика, соціальна сфера). Штат центру не перевищує в середньому 10 чоловік, з яких половина залучена до проведення дослідницьких заходів. Близько 60% співробітників володіють іноземними мовами, що дозволяє диверсифікувати канали отримання первинної інформації та організовувати дослідницькі мережі з іноземними аналітичними структурами.

Аналітична продукція адресована в основному підготовленій аудиторії, яка поширюється зазвичай через власні видавничі та медійні можливості, що забезпечує незалежний від влади інформаційний канал. Але це потребує чималих ресурсів. Тому значною мірою незалежні аналітичні центри компенсують нестачу власних інформаційних ресурсів через постійну участь у різних прес-конференціях, «круглих столах», ток-шоу і т. ін.

Одним з найбільш важливих результатів розвитку мережі неурядових аналітичних центрів є їх поступове просування на регіональний та місцевий рівень. На початку цей процес носив характер вироблення конкуруючих пропозицій під час виборів до місцевих рад, міських голів, народних депутатів за мажоритарними округами. Аналітичні центри залучалися для підготовки проєктів та програм місцевого розвитку, вивчення громадської думки, аналізу ситуацій тощо. Таким чином, це зробило їх одним з елементів місцевого політичного ландшафту.

Однак, у міжвиборчий період регіональні аналітичні центри стикаються із проблемою пошуку потенційних клієнтів, замовників для своїх розробок. Тому виникають інші форми співпраці, засновані на більш тривалих контактах. Йдеться зокрема про створення консультативно-дорадчих структур (громадських рад, колегій тощо) при інститутах державної влади із залученням представників «третього сектору», участь представників неурядових аналітичних центрів в експертизі та розробці документів різного рівня, в підвищенні кваліфікації працівників органів державної влади, а також у різноманітних публічних акціях (нарадах, конференціях, громадських слуханнях тощо), що проводяться як з ініціативи органів влади, так і неурядових аналітичних центрів.

Виходячи з результатів попереднього аналізу стану та перспектив розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні, варто зауважити, що ситуація у Дніпропетровському регіоні дещо

відрізняється від інших областей. Насамперед, наявністю базових передумов для розвитку такої діяльності.

Розглянемо декілька з них. Насамперед, це стосується наявності відповідного інтелектуального, кадрового потенціалу в регіоні. Як правило, ядро експертного середовища формується з працівників науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів, досвідчених практиків у тій чи іншій сфері. Безумовно, що кількісні параметри середовища впливають на якість експертного корпусу, оскільки далеко не кожний науковець, практик може виступати в якості публічного експерта.

Для Дніпропетровського регіону особливістю є яскраво виражений технократичний характер наукових установ та ВНЗ. Насамперед, це стосувалося ракетно-космічної галузі, металургії, хімії, гірничорудної промисловості. Дніпропетровщина мала експертів світового рівня, але у закритих для широкої громадськості сферах – оборонній та космічній.

У той же час, гуманітарний блок в області був представлений дуже обмежено. Ситуація почала змінюватися лише у роки незалежності, коли в вищих навчальних закладах активно відкривалися економічні, юридичні, психологічні, політологічні, екологічні, журналістські спеціальності, засновувалися нові кафедри та факультети.

Наприклад, у середині 90-х рр. XX ст. кількість осіб, які мали науковий ступень кандидата юридичних наук, дорівнювала менше 10-ти. Сьогодні загальна кількість докторів та кандидатів юридичних наук, які працюють в області сягає близька 150 чол. Безумовно, що це впливало на можливість становлення та розвитку правознавчих, правозахисних студій тощо.

Сьогодні Дніпропетровщина має більш галузево збалансовану систему вищих навчальних закладів, різноманітні наукові та науково-педагогічні кадри, що створює значно кращі пропозиції для аналітичної діяльності.

Другим, але не менш важливим компонентом, формування дієвих та авторитетних аналітичних центрів у регіоні є політична культура, традиції та ментальність управлінських кадрів. На превеликий жаль, для формування мережі незалежних аналітичних центрів у Дніпропетровській області цей фактор зіграв надзвичайно негативну роль. Тривалий час вихідці із регіону відігравали ключові ролі в управлінні СРСР (Л.Брежнєв – з 1964 р. до 1981 р.) та незалежної України (Л.Кучма з 1994 р. до 2004 р.), що супроводжувалося масовим витоком перспективних кадрів до центрального апарату управління, утвердженням у середовищі місцевих еліт орієнтації в кар'єрному рості на пріоритетність особистих зв'язків, а не результатів в роботі.

За таких умов – зовнішніх, а не внутрішніх впливів та мотивацій, – існування незалежних центрів з оцінювання результатів політики та вироблення пропозицій щодо її покращення або зміни, були для місцевих еліт небезпечними та трактувалися як підрив авторитету влади. Тому усі спроби з боку ініціативних груп громадськості звернути увагу влади на наявні проблеми жорстко

придушувалися. Так, зокрема, було вчинено з авторами «Листа творчої молоді Дніпропетровська» наприкінці 60-х років.

Ситуація змінилася у другій половині 80-х років XX ст., під час «перебудови». Першими неформальними об'єднаннями громадян стали історико-просвітницька організація «Меморіал» та осередки протополітичних організацій.

Давалася взнаки і така проблема як закритість міста, регіону від міжнародних контактів, успадкована від радянських часів. Це ускладнило на першому етапі, на початку 90-х років минулого століття, розвиток активних зарубіжних зв'язків неурядових організацій із міжнародними донорськими центрами, провідними аналітичними установами тощо.

Не секрет, що часто поштовхом до початку активної громадської компанії є наявність гострого конфлікту, певної проблеми або проблемної ситуації, яка демонструє нездатність або неефективність влади та спонукає до пошуку альтернативних варіантів її розв'язання. Привілейований стан Дніпропетровська у радянські часи та залишки відчуття минулої величі, жорсткі методи управління та відсутність до середини 90-х років XX ст. некерованих конфліктів, допомагали владі утримувати монопольне становище на керування. За таких умов формування аналітичних центрів зазнавало чимало перешкод як ментального, так і суто організаційного характеру.

З другого боку, дієвість неурядових аналітичних центрів обумовлена не лише зазначеними факторами, але також і проблематикою того чи іншого регіону, їх здатністю запропонувати ефективну альтернативу. Якщо виходити з аналізу економічної, соціальної, культурної, екологічної та ін. ситуації у Дніпропетровській області, то необхідно визнати, що масштаб, глибина та складність цих проблем є одними з найбільших в Україні.

Таким чином, перед дніпропетровськими неурядовими аналітичними центрами відкритий величезний фронт робіт.

Можна виділити наступні шляхи для формулювання перспективних пропозицій місцевої політики:

- вироблення пропозицій, що базуються на розв'язанні вже існуючих та визнаних громадськістю та владою проблем. Наприклад, підвищення якості питної води; поводження зі сміттям; громадський транспорт; безпека на дорогах тощо.
- вироблення пропозицій, які базуються на вивченні динаміки змін, моделюванні ситуацій та побудові варіантів реагування на перспективні проблеми.

У першому варіанті – це короткотермінові проекти, пропозиції до порядку денного органів місцевого самоврядування та планування. До участі у таких проектах можна залучити велику кількість аналітичних центрів, які мають необхідний досвід та ресурси у здійсненні досліджень, і можуть проводити їх самостійно. Це свого роду – «ярмарок проблем», запропонованих органами місцевої влади для підготовки пропозицій з їх розв'язання.

У другому – це стратегічні дослідження, де необхідні довготривала кооперація всіх суспільних секторів та стабільне фінансування. Це передбачає створення свого роду консорціуму з

урядових та неурядових аналітичних структур, науки, бізнесу, міжнародних організацій.

Висновки та рекомендації

Неурядові аналітичні центри в Україні все ще перебувають на стадії становлення, але цей процес зараз носить більш професійно орієнтований, ніж організаційний характер. Мережа неурядових аналітичних центрів в Україні створена, і на часі сьогодні питання про форми та методи їх участі у формуванні державної та місцевої політики.

Наразі існує два напрямки: виступати в якості опонента влади шляхом критики існуючої політики або ж розвивати потенціал партнерства та взаємодії. На жаль, досвід попередніх часів дає більше підстав говорити про перший варіант.

Проте, неурядові аналітичні центри стали фактом суспільно-політичного життя України, одним із суб'єктів політичного процесу, зайняли свою нішу в системі громадянського суспільства. Власне, діяльність неурядових аналітичних центрів є одним із показників того, що громадянське суспільство в Україні народжується і прагне ствердження.

Об'єктивними підставами для розширення сфери їх діяльності, підвищення ролі та авторитету серед населення є ті зміни в економічній, соціальній, житлово-комунальній сфері, які зараз відбуваються в Україні. Наприклад, зменшення державної підтримки в сфері ЖКГ, посилення економічних та адміністративних санкцій за несвоєчасну сплату наданих послуг, зміни організаційних форм управління галуззю – все це спонукає мешканців міст шукати шляхи більш ефективного та менш затратного утримання житла. З другого боку, це створює попит на розробку технологій, проектів, формує ринок ідей, де можуть активно працювати аналітичні центри.

Більшість аналітичних центрів — це незалежні самостійні структури, що працюють у невеликому кадровому складі із залученням позаштатних експертів. Завдяки цьому досягається мобільність центрів у проведенні досліджень і скорочення накладних витрат, що за умов обмежених джерел фінансування є важливим чинником їх виживання. Сучасні інформаційні технології роблять діяльність аналітичних центрів ще більш ефективною. І цей ресурс буде лише зростати.

Як правило, за тематикою досліджень центри є багатопрофільними. Дослідження сфокусовані переважно в чотирьох сферах — економіка, внутрішня та зовнішня політика, соціальна сфера. Аналітична продукція центрів орієнтована переважно на підготовлену аудиторію, а діяльність загалом — на співробітництво з органами державної влади та вплив на громадську думку. В умовах реформ попит на аналітичні розробки незалежних мозкових центрів зростатиме як з боку органів влади, так і з боку громадськості, насамперед, органів самоорганізації населення.

Помітна присутність аналітичних центрів в інформаційному просторі не є якісним показником реальної ситуації. Активність у

медіа-просторі має часто номінальний характер, оскільки висловлювані незалежними експертами новаторські ідеї, критичні оцінки дій влади, альтернативні позиції — є політично чутливим продуктом, що часто підпадає під прес цензури. Для запобігання цьому необхідно підсилити медіа незалежність аналітичних центрів. Варто їх об'єднати в єдиний Інтернет-ресурс.

Неурядові аналітичні центри, громадські організації беруть дедалі активнішу участь у формуванні державної політики. На рівні Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів зроблені перші кроки до залучення незалежних експертів до вироблення державних рішень. Окремі центри беруть участь у дорадчих органах при відповідних державних структурах.

Але характер діяльності таких органів є переважно формальним і не забезпечує належної продуктивності співпраці центрів із владою. Серйозну проблему створюють так звані квазі-аналітичні центри – дочірні проекти політичних партій, органів влади тощо, які виконують замовлені дослідження та часто використовуються партійними структурами з метою надання вигляду незалежної громадської експертизи.

Загалом, розвиток аналітичних центрів характеризується підвищенням їх спеціалізації і професіоналізації, формуванням сталого партнерства та ринку аналітичних послуг, пошуком нових форматів взаємодії з іншими громадськими організаціями та органами влади. На нинішньому етапі в їх середовищі відбуваються якісні зміни: налагоджуються дієві канали співробітництва, починають створюватися асоціації та аналітичні мережі за участю столичних і регіональних центрів, зміцнюються міжнародні контакти, зростає громадська активність.

Водночас, за рівнем впливу на владу, соціальним ефектом, діяльність вітчизняних аналітичних центрів є далекою від діяльності їх колег не лише в західних країнах, але і в багатьох країнах Центральної та Східної Європи. Практично відсутня головна складова – можливість ефективного використання результатів аналітичних розробок.

Рівень співпраці державних органів та аналітичних центрів залишається недостатнім, форми та механізми невідпрацьованими, а вплив аналітичних центрів на формування і здійснення державної політики – обмеженим.

За нинішньої ситуації аналітичні центри не можуть розраховувати на усунення залежності від ексклюзивного фінансування з боку зарубіжних фондів. Така залежність перешкоджає довгостроковому плануванню діяльності, обмежує вибір тематики досліджень та можливості центрів оперативно реагувати на важливі події суспільно-політичного життя. Альтернативою такому стану речей може бути внутрішнє фінансування. Але попит на продукцію неурядових аналітичних центрів з боку бізнес-структур має обмежений, випадковий характер, що зумовлюється непередбачуваністю перспектив і залежністю крупного бізнесу переважно від політичної кон'юнктури, а не обґрунтованості економічної політики.

Отже, сьогодні баланс чинників, що впливають на діяльність неурядових аналітичних центрів свідчить не на їх користь. Влада, будучи непрозорою та такою, що прагне уникнути громадського контролю у будь-якій його формі, не зацікавлена в їх розвитку. Співпраця державних органів з неурядовими аналітичними структурами є переважно формальною, значною мірою відбувається або під прямим тиском міжнародних структур, або з метою демонстрації світовій спільноті ознак розвитку демократії в Україні.

Дедалі більше звужується доступ аналітичних центрів, які не проголошують і не підтверджують лояльності до влади, до засобів масової інформації та інформації взагалі. Непрозорість влади виявляється і в тому, що цензурі, дозуванню піддається будь-яка інформація, включаючи статистичну. Позбавлені інформаційного забезпечення центри втрачають якість досліджень, а відтак – довіру громадськості та можливість адекватного впливу на суспільно-політичні процеси.

Якщо цей несприятливий баланс чинників зберігатиметься, а тим більше, якщо зростатиме дисбаланс у напрямі збільшення ваги негативних чинників, то це може призвести до стагнації середовища аналітичних центрів, їх самоізоляції від громадськості, своєрідного капсулювання у вже зайнятій ними ніші. Це може мати негативні наслідки для становлення громадянського суспільства в Україні.

Якщо баланс чинників зміниться на користь неурядових аналітичних центрів, то це зумовить їх швидкий прогрес, налагодження дійсно дієвих і результативних форм співпраці з владою та громадськістю, вихід на рівень активного учасника суспільно-політичних процесів.

Неурядові аналітичні центри повинні навчитися працювати оперативно; базувати свої дослідження на достовірній інформації; ставити реалістичні цілі і завдання; оперативно включатися в пошук шляхів вирішення важливих для суспільства і держави проблем; перекладати мову академічної аналітики на мову практичної політики.

Зі свого боку, держава може і повинна створювати сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, в т. ч. неурядових аналітичних центрів, оскільки це вимога часу.

Перелік використаних джерел та літератури

Розділ 2. Молодіжний рух у Дніпропетровській області

1. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991- 2004 рр.) : моногр. / Є. І. Бородін. – Д. : Герда, 2006. – 472 с.
2. Бородін Є. І. Координаційні ради з питань молодіжної політики: сучасний український досвід / Є. І. Бородін // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – 2010. – № 1 – 2. – С. 118 – 123.
3. Бородін Є. І. Органи виконавчої влади з питань молодіжної політики в Україні: досвід структурних реорганізацій / Є. І. Бородін // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 1 (4). – С. 202 – 210.
4. Бородін Є. І. Особливості законодавчого забезпечення державної підтримки молодіжних і дитячих громадських організацій в Україні та Російській Федерації / Є. І. Бородін, Ю. А. Молоканов. // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / голов. ред. С. М. Серьогін [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 4 (34). – С. 129 – 136.
5. Бородін Є. І. Регіональні програми у сфері державної молодіжної політики в Україні: порівняльний аналіз / Є. І. Бородін, І. В. Хохрякова. // Кращі практики в молодіжній політиці. – Х. : Ватерпас принт, 2009. – Вип. 2. – С. 186 – 192.
6. Бородін Є. І. Удосконалення діяльності органів державного управління з питань молодіжної політики: регіональний аспект / Є. І. Бородін, Н. М. Літвінова // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Одеса, 31 жовт. 2009 р. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2009. – С. 121 – 123.
7. Вдосконалення шляхів залучення молоді до державного управління та державної служби. / [А.Зінченко, І. Жданова та ін.]- К. : Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – 2006. – 187 с.
8. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : інформаційно-аналітичні матеріали / [В.А. Головенько, О.О. Яременко (керівники) та ін.]. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.
9. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М. Ф. Головатий. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 140-142

10. Головенько В. А. Український молодіжний рух у XX столітті : історико-політологічний аналіз основних періодів / В.А. Головенько. – К. : А.Л.Д., 1997. – 160 с.
11. Головенько В. Зародження українського молодіжного руху / В. Головенько // Ракурс – УІМ. – 1994. — № 1. – С. 25–26
12. Ильинский И.М. Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория. – М.: Голос, 2001. – 696 с.
13. Ковалева А.И., Луков В.А. Социология молодежи: Теоретические вопросы. – М.: Социум, 1999. – 351 с.
14. Кудряченко А.І. Головні виміри соціальної держави сучасної ФРН // Особливості соціальної молодіжної політики в Україні та ФРН на сучасному етапі: Наук. зб./ Відп. ред. А.І. Кудряченко. - К.: МАУП, 2004. – С.228-243.
15. Методичні матеріали для громадських експертно-консультативних комітетів при виконавчих органах міської ради. – Д. : Управління внутрішньої політики Дніпропетровської міської ради, Дніпропетровський інститут муніципального управління, 2005. – 96 с.
16. Молодежные и детские общественные объединения: проблемы преемственности деятельности и исследований: Сборник докладов и выступлений. – М.: Логос, 2002. – 252 с.
17. Молодежь и общество на рубеже веков / Под науч. ред. И.М.Ильинского. – М.: Голос, 1999. – 333 с.
18. Молодіжний рух у регіонах України : зб. ст. / ред.-упоряд. : Л. Кудіна, Н. Демчук, О. Обухівська. – К. : Молодіж. Альтернатива, 2005. – 40 с.
19. Молодіжні НУО в Україні та світі / ред.-упоряд. : Л. Кудіна, Н. Демчук, О. Обухівська. – К. : Молодіж. альтернатива, 2005. – 104 с.
20. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М. П. Перепелиця. – К. : Український ін-т соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2001. – С.41.
21. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859–ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
22. Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. № 996. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
23. Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. № 996. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
24. Про затвердження типових положень про управління з питань молоді, спорту та туризму обласної, Севастопольської міської державної адміністрації і відділ з питань молоді та спорту районної, районної у м. Севастополі державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2000 р. № 1879. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

25. Про затвердження типових положень про управління та відділи у справах сім'ї та молоді: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1999 р. № 2138. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

26. Про затвердження типових положень про управління у справах сім'ї та молоді обласної, Севастопольської міської державної адміністрації, про відділ у справах сім'ї, молоді та спорту районної, районної у м. Севастополі державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 245. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

27. Про затвердження типових положень про управління у справах сім'ї, молоді та спорту обласної, Севастопольської міської державної адміністрації, про відділ у справах сім'ї, молоді та спорту районної, районної у м. Севастополі державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2006 р. № 78. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

28. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24. – ст.170.

29. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV. – Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua

30. Про молодіжні та дитячі громадські організації : закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV. – Режим доступу : www.zakon1rada.gov.ua.

31. Про обласну програму впровадження політики міжсекторного партнерства заради розвитку місцевих громад на 2006-2010 роки : рішення Дніпропетровської обласної ради від 23 груд. 2005 р. // Поточний архів Дніпропетровської обласної ради, рішення від 23.12.2005 № 724-30/IV.

32. Про соціальні послуги : закон України від 19 черв. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №45. – ст.358.

33. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

34. Робота в громаді: практика й політика. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2004. – 180 с.

35. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В.Полтавця. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 236 с.

Розділ 3. Правозахисний рух на Дніпропетровщині

1. Моніторинг діяльності місцевих органів влади в сфері дотримання політичних, професійних, особистих прав та свобод громадян у Дніпропетровській області (аналітичний звіт за I півріччя 2011 р.). – Режим доступу : http://www.dcsi.dp.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:2011-04-11-02-36-58&catid=43&Itemid

2. Права людини в діяльності української міліції – 2009. – Харків : Права людини, 2010 р. – 380 с.
3. Права людини в Україні – 2009-2010. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2011. – 480 с.
4. Рівень дотримання політичних прав та громадянських свобод у Дніпропетровській області – 2005 (аналітичний звіт). – Дніпропетровськ : ДЦСД, 2006. – 20 с.
5. Рівень дотримання політичних прав та громадянських свобод у Дніпропетровській області – 2006 (аналітичний звіт). – Дніпропетровськ : ДЦСД, 2007. – 20 с.
6. Рівень дотримання політичних прав та громадянських свобод у Дніпропетровській області – 2007 (аналітичний звіт). – Дніпропетровськ : ДЦСД, 2008. – 20 с.
7. Рівень дотримання політичних прав та громадянських свобод у Дніпропетровській області – 2008 (аналітичний звіт). – Дніпропетровськ : ДЦСД, 2009. – 20 с.
8. Стан дотримання політичних прав та громадянських свобод в Україні (аналітичний звіт за 2007 рік). – Київ: Дім свободи – Україна, 2008. – 152 с.
9. Стан дотримання політичних прав та громадянських свобод в Україні (аналітичний звіт за 2009 – перше півріччя 2010). – Київ: Дім свободи – Україна, 2010. – 124 с.

Розділ 4. Громадські організації підприємців малого та середнього бізнесу

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К. : Знання, КОО, 2008. – 302 с.
2. Інформація про стан реалізації державної регуляторної політики. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/kompred>.
3. Регіональна програма розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2011 – 2012 роки. – Режим доступу : <http://www.smallbusiness.dp.ua/>
4. Кондратюк Т. В. Державна політика підтримки малого бізнесу : монографія / Т. В. Кондратюк. – К. : Академія, 2003. – 112 с.
5. Кредісов В. А. Підприємництво – вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою / В. А. Кредісов. – К. : Знання України, 2003. – 327 с.
6. Кужель О. В. Регіональні програми підтримки підприємництва в Україні: тенденції розвитку, методологія, практика : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.10.01 / Кужель Олександра Володимирівна ; Нац. акад. наук України ; Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 1999. – 19 с.
7. Кузнецова І. С. Трансформація державного регулювання малого підприємництва в Україні : автореф. дис... канд. екон. наук :

08.02.03 / Кузнецова Ірина Сергіївна ; Ін-т екон. прогнозування Нац. акад. наук України. – К., 2002. – 18 с.

8. Кулик С. М. Державна регуляторна політика сприяння розвитку малого підприємництва : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Кулик Сергій Миколайович ; Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.». – Запоріжжя, 2007. – 20 с.

9. Литвинов А. В. Осуществление государственной регуляторной политики в Украине в условиях финансово-экономического кризиса / А. В. Литвинов // Гос. упр. в XXI веке: традиции и инновации : материалы 7-й межд. конф. фак. гос. управ. МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, 27 – 29 мая 2009 г. : в 2 ч. / отв. ред. И. Н. Мысляева. – М. : МАКС Пресс, 2009. – Ч. 1. – С. 94 – 103.

10. Литвинов А. В. Почему не улучшается предпринимательский климат? / А. В. Литвинов // Частный предприниматель. – 2006. – № 17 (133). – С. 36 – 39.

11. Литвинов А. В. Регулятивная политика как фактор повышения качества государственных решений / А. В. Литвинов // Гос. упр. в XXI веке: традиции и инновации : материалы 4-й межд. конф. фак. гос. управ. МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, 24 – 26 мая 2006 г. – М. : МГУ, 2006. – С. 173 – 177.

12. Литвинов А. В. Станет ли комфортным регуляторный климат? / А. В. Литвинов // Місц. економ. розвиток. – 2007. – № 16. – С. 8.

13. Літвінов О. «Регуляторна гільйотина»: недоліки та переваги / Олексій Літвінов // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 3 (21). – С. 27 – 35.

14. Літвінов О. Забезпечення участі громадськості у здійсненні державної регуляторної політики / Олексій Літвінов // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 1 (23). – С. 108 – 120.

15. Літвінов О. Запровадження європейських принципів сприяння розвитку малого підприємництва в Україні / Олексій Літвінов // Актуал. пробл. європ. та євроатлант. інтегр. України : матеріали 6-ї регіон. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 14 трав. 2009 р. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 291 – 294.

16. Літвінов О. Реалізація державної регуляторної політики органами виконавчої влади / Олексій Літвінов, Дмитро Ляпін // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 1 (19). – С. 153 – 170.

17. Літвінов О. Удосконалення механізму забезпечення ефективного діалогу між бізнесом та владою / Олексій Літвінов // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 1 (27). – С. 216 – 226.

18. Літвінов О. В. Відкритість регуляторної діяльності місцевих органів виконавчої влади: проблеми та перспективи / О. В. Літвінов // Демократ. стандарти врядування й публ. адміністрування : матеріали

наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Львів, 4 квіт. 2008 р. : у 2 ч. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Ч. 2. – С. 142 – 147.

19. Літвінов О. В. Досвід упровадження «регуляторної гільйотини» в Україні / О. В. Літвінов // Держ. упр.: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – К. : НАДУ, 2005. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-2>.

20. Літвінов О. В. Консультації з громадськістю під час здійснення державної регуляторної політики на регіональному рівні / Олексій Володимирович Літвінов // Розвиток публ. адміністрування на засадах менедж.: європ. контекст : матеріали наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 15 – 16 трав. 2009 р. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 197 – 199.

21. Літвінов О. В. Роль інформаційної відкритості органів влади у здійсненні державної регуляторної політики / О. В. Літвінов, О. С. Кіян // Держ. упр.: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – К. : НАДУ, 2006. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-1>.

22. Мале підприємництво України: процес розвитку / Ін-т конкурент. сусп.-ва. – К., 2001. – 253 с.

23. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : навч. посіб. / Л. І. Воротіна, В. Є. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк ; за ред. Л. І. Воротіної. – 2-ге вид. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 307 с.

24. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : навч. посіб. / Л. Воротіна, В. Воротін, Л. Мартинюк ; за заг. ред. Л. І. Воротіної. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 307 с.

25. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва : указ Президента України від 22 січ. 2000 р. № 89/2000 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 4. – Ст. 107.

26. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160–IV // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.

27. Про затвердження Змін та доповнень до Положення про представництво Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі : наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 8 черв. 2007 р. № 73 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 46. – Ст. 1925.

28. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта : постанова Кабінету Міністрів України від 11 берез. 2004 р. № 308 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 10. – Ст. 612.

29. Про затвердження Положення про апеляційну регуляторну комісію : постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2004 р. № 226 // Уряд. кур'єр. – 2004. – 17 берез. – № 50.

30. Про затвердження Положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2007 р. № 667. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

31. Про затвердження Положення про Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємництву : постанова Кабінету Міністрів України від 14 верес. 1991 р. № 208. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

32. Про затвердження Типового положення про координаційну раду (комітет, комісію) з питань розвитку підприємництва при місцевих органах виконавчої влади : наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 18 жовт. 2000 р. № 52. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

33. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586–XIV. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

34. Про офіційне оприлюднення регуляторних актів, прийнятих місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади та їх посадовими особами, і внесення змін до Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2004 р. № 150 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 6. – Ст. 323.

35. Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 берез. 2004 р. № 152–р. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

36. Про Програму розвитку малого підприємництва в Дніпропетровській області на 2009 – 2010 роки : рішення Дніпропетровської обласної ради від 10 черв. 2009 р. № 550-19/V // Поточний архів Дніпропетровської обласної ради. – Справа «Рішення. 2009 рік».

37. Редька Л. М. Підприємництво: роль у системі зайнятості і доходів : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Редька Людмила Миколаївна ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 18 с.

38. Рекомендації з вдосконалення функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності та будівництва на місцевому рівні / Аналіт. центр “Академія”. – К., 2008. – 189 с.

39. Школа професійної освіти для бізнес-асоціацій : метод. посіб. / за ред. Д. В. Ляпіна, К. М. Ляпіной. – К. : Ін-т конкурент. сусп-ва, 2008. – 260 с. – (Сер. “Інструменти ефективної демократії”).

Розділ 5. Неурядові аналітичні центри Дніпропетровської області

1. Інформація про аналітичні центри. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

2. Бобиренко В. Громадські ради: що і навіщо? // Громадянське суспільство. – 2011. – №2(16). – С. 20-21.

3. Паливода Л., Голота С. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки: Звіт за даними дослідження. – Київ: ТОВ «Видавничий Дім «КуПол», 2010. – 118 с.

4. Сушко О. «Третій сектор» і зовнішня політика: український досвід. Аналітична доповідь. // Український монітор, 2004. – № 9. – Режим доступу : http://www.ea-ua.info/main.php?news_id=20&news_show_type=1&parts_id=5
5. «Фабрики мысли» и Центры публичной политики: международный и первый российский опыт. Сб. статей / Под редакцией А.Ю.Сунгурова. – СПб: Норма, 2002. – 188 с.
6. Шейдина И.Л. «США: «фабрика мысли» на службе стратегии». – М.: Наука, 1973. – 190 с.
7. Неурядові аналітичні центри в Україні: стан та перспективи // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 10. – С. 3-26.
8. Пашков М., Чалый В. Неправительственные аналитические центры: предложение на фоне отложенного спроса // Зеркало недели. – 2004. – № 476. – Режим доступу : <http://www.zn.kiev.ua/ie/show/476/45225/>
9. Громадські ради в Україні. Довідник / Упорядник М. Лациба. – К.: Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2003. – 232 с.
10. Максак Г.А. Шляхи співпраці органів влади та неурядових аналітичних центрів в розробці стратегії та тактики участі України в світових та регіональних інтеграційних процесах. – Режим доступу : <http://pfirs.org/?p=139&language=uk>
11. Неурядові аналітичні центри в Україні: можливості, виклики, перспективи: Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 6. – С. 2-43.
12. Smith J. A. The Idea Brokers: Think Tanks and the Rise of the New Policy Elite [Book]. – [s.l.] : Free Press, 2004.

Громадська організація «Дніпровський центр соціальних досліджень»

Про організацію

Адреса:
49101, м. Дніпропетровськ,
вул. Свердлова, 6
(готель «Свердловськ»), офіс 321
телефон/факс +380-56-744-98-58
E-mail: dcsl@dcsl.dp.ua
<http://www.dcsi.dp.ua>

Громадська організація «Дніпровський центр соціальних досліджень» (далі ДЦСД) була заснована у 1999 році незалежною групою аналітиків для спостереження за суспільно-політичною ситуацією у Дніпропетровській області, вивчення різних її аспектів та інформування про неї.

Місія організації полягає в об'єднанні зусиль наукових і громадських організацій, засобів масової інформації, громадськості для дослідження соціально-економічних, соціокультурних процесів в регіоні та використання отриманих даних для розвитку інститутів громадянського суспільства у Дніпропетровській області.

Для досягнення цієї мети ДЦСД ставить перед собою наступні завдання:

- Систематичне вивчення громадської думки з широкого спектру суспільно-політичних питань; проведення наукових досліджень з проблем влади, партійно-політичної структуризації українського суспільства, розвитку організацій „третього сектору» і т. ін.
- Проведення „круглих столів” по найбільш актуальним проблемам, пов'язаним з розвитком інститутів громадянського суспільства.
- Організація та проведення науково-теоретичних та науково-практичних семінарів та конференцій з метою поширення і популяризації політичної та громадянської освіти.
- Вироблення практичних рекомендацій для вирішення громадсько-політичних та соціально-економічних проблем Дніпропетровського регіону.
- Організаційна та методична підтримка громадських активістів, лідерів організацій «третього сектору».
- Здійснення обміну інформацією між дослідницькими структурами Дніпропетровського регіону та України; поширення результатів досліджень ДЦСД.
- Експертна та аналітична підтримка діяльності мас-медіа, громадських, політичних та державних структур.
- Видання довідників та інформаційно-аналітичних бюлетенів на теми, що охоплюють різні напрямки суспільно-політичного життя.

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

Національний фонд підтримки демократії, США

Національний фонд підтримки демократії як недержавна неприбуткова організація була створена в 1983 році для зміцнення демократичних інституцій у всьому світі шляхом проведення недержавних ініціатив.

Діяльність Фонду керується незалежною Радою директорів і фінансується за рахунок громадських коштів, розмір яких щороку визначається Конгресом США. Ці кошти використовуються для надання сотень грантів громадським організаціям в багатьох регіонах світу, включаючи Східну Європу та країни колишнього Радянського Союзу.

Більше ніж 25 років існування Фонду підтверджують його ефективність та успіх, які базуються на п'яти принципах його діяльності:

- **регіональний підхід** – розподіл на шість регіональних підрозділів дозволяє Фонду ефективно і гнучко визначати вірні пріоритети у кожному з регіонів,
- **багатосекторальний підхід** – діяльність Фонду зосереджується в різноманітних сферах громадянського суспільства, а саме: права людини і меншин, громадська освіта, незалежні ЗМІ та верховенство закону,
- **допомога знизу** – допомога Фонду спрямована на організації, що створюють безпосередню основу громадянського суспільства: громадські організації та ініціативи, професійні спілки тощо,
- **невеликі гранти** – надання невеликих грантів, але якомога більшої кількості реальних громадських проєктів створює основу для широкого розповсюдження ідей демократії в суспільстві,
- **створення зв'язків** – велика кількість отримувачів грантів Фонду створює передумови для більш активного обміну досвідом між ними та більш ефективного впливу громадських організацій та ініціатив на політичні процеси.

Своєю глобальною діяльністю **Національний фонд підтримки демократії** підтверджує, що кожна людина має право жити при демократичному уряді. Підтримуючи цю ідею шляхом реалізації своєї програми сприяння демократії, Фонд дає зрозуміти країнам, які борються за демократію, що вони не є поодинокими у своїй боротьбі.

Видано за сприяння
Національного фонду підтримки демократії, США (NED)

ВИДАВЕЦЬ:

Дніпровський центр соціальних досліджень
вул. Свердлова ,6 (готель «Свердловськ»), оф. 819
м. Дніпропетровськ, 49101
т/ф (056) 744 98 58
E-mail: dcsi@dcsi.dp.ua
www.dcsi.dp.ua

Літературний редактор – Головата Н.М.
Комп'ютерна верстка – Меланченко Д.О.

110 стор. А4, тираж 1000 екз.
Надруковано з готового оригінал-макету
на різнографі ТОВ Поліграфічний центр «Печатное дело»